

Centrum judaistických studií Kurta a Ursuly Schubertových

Filozofická fakulta

Univerzita Palackého v Olomouci

Bc. Nina Skřídlovská

**Ženská mezinárodní sionistická organizace (WIZO)
v období První republiky (1918-1938)**

Diplomová práce

Olomouc 2015

Vedoucí diplomové práce:

Mgr. Louise Hecht, Ph.D.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a uvedla v ní předepsaným způsobem všechny použité prameny a literaturu.

V Olomouci dne

Chtěla bych tímto poděkovat nejen Mgr. Louise Hecht, Ph.D. za nasměrování při výběru tématu, poskytnuté rady a literaturu, ale také všem členům Centra judaistických studií Kurty a Ursula Schubertových za jejich vědomosti a lidský přístup.

Velký dík patří také doc. Blance Soukupové, dr. Kateřině Čapkové, dr. Martinu Weinovi, kteří mně pomohli nasměrovat tím správným směrem při hledání materiálů.

Děkuji také archivářům z Archivu hlavního města Prahy a Národního archivu, pracovníkům Národní knihovny a paní Janě Dvořákové z knihovny Masarykova ústavu, bez nich by nevznikl ani řádek.

Závěrem bych chtěla mému strýci dr. Peteru Beránkovi za pomoc při překladu z němčiny, mé rodině a přátelům za podporu po celou studia a víru v úspěšné dokončení této práce.

Obsah

Úvod	6
1. Sociální práce a spolková činnost	7
1. 1. Definice sociální práce	7
1. 2. Vývoj sociální práce v českých zemích	7
1. 2. 1. Středověk.....	7
1. 2. 2. Renesance.....	8
1. 2. 3. Rakousko-uherská monarchie	9
1. 2. 4. Československá republika po roce 1918	9
1. 3. Židovská sociální práce v českých zemích	11
1. 3. 1. Počátky židovské sociální práce.....	11
1. 3. 2. Založení Židovské sociální práce v Praze	13
1. 3. 3. Židovská sociální práce na Moravě.....	14
1. 4. Spolková činnost z obecného pohledu	14
1. 4. 1. Kořeny spolkového života.....	15
1. 4. 3. Zlatý věk spolkového života	18
2. Sionismus	23
2. 2. Sionismus v českých zemích před vznikem ČSR	24
2. 2. 1. Morava a Slezsko	26
2. 2. 2. Čechy.....	27
2. 2. 3. Slovensko a Podkarpatská Rus.....	30
2. 3. Média.....	32
2. 4. Sionismus po vzniku Československé republiky	33
2. 5. Postavení žen v sionistickém hnutí	36
2. 5. 1. Ženské sionistické organizace v Německu a Rakousku.....	37
3. Ženská mezinárodní sionistická organizace (WIZO).....	42
3. 1. Vznik organizace WIZO v Evropě.....	42
3. 2. První kroky v Palestině	45
3. 2. 1. Sociální práce v Palestině.....	46
3. 2. 2. Zemědělský výcvik a zakládání škol.....	47
4. Ženská mezinárodní sionistická organizace v Československu	50
4.1. Založení pobočky WIZO v Československu.....	50
4. 2. Stanovy WIZO a organizace spolku.....	54
4. 3. Ze života organizace.....	56

4. 4. List židovské ženy / Blätter für die Jüdische Frau	64
4. 5. Hanna Steinerová- duše československé WIZO	66
4. 6. Marie Schmolková- nebojácná bojovnice	68
5. Československo a problematika uprchlíků po roce 1933	73
5. 2. Krize Podkarpatské Rusi	75
5. 3. Židovští uprchlíci v Československu po roce 1938 a jejich “vystěhování.....	78
Závěr.....	81
Seznam použitých pramenů a literatury	83
Seznam zkratk a symbolů.....	88
Seznam příloh.....	89

Úvod

Vznik Československé republiky v říjnu 1918 v čele s Tomášem Garrigue Masarykem představuje důležitý mezník českých dějin. Na demokratických základech byl vybudován stát, který představoval vítězství národního hnutí na troskách Habsburské monarchie, a pro řadu obyvatel představoval nový začátek. Nová republika a její občané se museli vypořádat s novým řádem.

Židovské obyvatelstvo získalo rokem 1867 emancipační práva v habsburské monarchii, ale rovnocennost a přijetí do společnosti získávali postupně, z části také díky sionistickému hnutí. Sionisté uznávali židovství jako národnost a usilovali o založení židovského státu. Snažili se o prosazení a uznání židovské národnosti v českých zemích a rozvoji její kultury a jazyka v rámci diaspory. K ukotvení sionistických myšlenek sloužily také spolky a organizace.

Jednou z nich byla také Ženská mezinárodní sionistická organizace, zkráceně WIZO (Women's International Zionist Organization). Tato organizace byla založena s odkazem na krizovou situaci¹ v tehdejší Palestině/Eretz Israel. Její pobočky se brzy rozšířily do celé Evropy i světa, kde v menší nebo větší míře fungují dodnes. Jedna z nich byla založena i v Československé republice v roce 1925. WIZO se především soustředila na oblast sociální a vzdělávací v zájmu sionistické ideologie a vidiny života v domovské Palestině.

Cílem práce je představit zejména pražskou pobočku WIZO, a to její představitelky, spolupráci s dalšími židovskými organizacemi a jejich přínos tehdejší společnosti. V jednotlivých kapitolách práce představí stručný vývoj spolkového života a počátky sociální práce v českých zemích a posléze v Československu. V další kapitole je představen sionismus, jeho počátky a místo v tehdejší prvorepublikové společnosti. Třetí a čtvrtá kapitola se pak již věnují samotné organizaci WIZO. V páté kapitole je pak nastíněna problematika uprchlické krize, která započala rokem 1933 a pokračovala až do vypuknutí druhé světové války.

Práce bude teoretická s využitím metody srovnávací a analýzy u dobových periodik. Zdrojem budou především archivní materiály, dobová periodika a široké škály sekundární literatury.

¹ Především kvůli nucným podmínkám, ve kterých byli osadníci nuceni žít (nedostatek potravin, lékařské a sociální péče, což vedlo k vysoké úmrtnosti).

1. Sociální práce a spolková činnost

1. 1. Definice sociální práce

Sociální práce se zabývá prosazením sociální spravedlnosti, zlepšením kvality života a rozvíjením potenciálu každého jednotlivce, skupin a společností. Z historického hlediska bojovala ve společnosti proti chudobě a jejích následkům. Sociální práce je spojena s myšlenkou charitativní činnosti, která má kořeny již ve starověku a je zastoupena ve všech světových náboženstvích. Jako vědecká disciplína se zformovala na počátku 19. století díky tlakům způsobených průmyslovou revolucí.²

1. 2. Vývoj sociální práce v českých zemích

1. 2. 1. Středověk

Od středověku na území českých zemí, poskytovala nejstarší organizovanou pomoc potřebným církev. Tato činnost se posléze stala náplní náboženských obcí řeholních řádů a jejich klášterů. Církev zakládala ústavy při klášterech a kostelech, a to řádové nemocnice, útulky pro chudé, zmrzačené, sirotky, slepce a jiné. Reagovala tím na neuspokojivou sociální situaci početných skupin obyvatelstva postižených epidemií a hladomorem. Nazývala je špitály a byli do nich přednostně přijímáni ti, kteří měli tzv. nadační nárok.³

V období husitské revoluce byla soustava špitálů zrušena, ale kvůli stálým problémům byly pořádány sbírky na pomoc potřebným. Ve 13. a 14. století narostl počet nemajetných, takže se církev starala jen o ty nejpotřebnější. Na sklonku středověku vznikaly spolky nábožensky založených žen, kterým se říkalo *bekyně*⁴ a staraly se o nemocné, odložené děti, apod. Za práci ale nebyly placeny, byly proto závislé na darech donátorů. Jejich činnost omezilo husitské hnutí a zanikly okolo 16. století. Ke konci středověku vznikaly v českých zemích i v Evropě cechovní sdružení a bratrstva.

² MATOUŠEK, Oldřich et al. *Základy sociální práce*. vyd. 3. Praha: Portál, 2012, str.

³ MATOUŠEK, Oldřich et al. *Základy sociální práce*. vyd. 3. Praha: Portál, 2012, str. 112.

⁴ Tyto ženy dobrovolně přijímaly životní styl jeptišek, aniž by ovšem složily kongregační slib.

1. 2. 2. Renaissance

Renesanční období přineslo organizovanou léčebnou péči, která se rozvíjela společně se vznikem měšťanské správy města. První nemocnici s názvem *Městský špitál* založili v roce 1484 pražští občané. Poskytoval ale pouze základní ošetření a ubytování, zbytek si potřební museli vyžebrot.

Od 16. století se zakládaly také Sirotčince, neboli, ústavy pro výchovu opuštěných dětí. Náboženské bratrstvo Vlachů založilo *Vlašský špitál*, který zaopatřoval osiřelé děti a péči o staré a nemocné. Městské úřady později začaly dělit žebračky na domácí a přespolní. Domácí měli vyčleněný prostor, ve kterém byli trpěni, což byla prostranství okolo kostelů, lázní, špitálů. Ostatním, kteří neměli povolení, hrozilo vymrskání a v opakovaném případě i useknutí ruky. V 17. století byl rozvoj péče pozastaven kvůli rekatolizaci země, díky které se navýšila moc církve a habsburské monarchie. V roce 1620 byla zřízena nemocnice *Milosrdných bratří*, která fungovala až do 20. století. Bylo to první zařízení rozdělené na nemocnici pro zdravotní péči a špitál pro péči sociální.

Zhruba od poloviny 18. století procházela evropská společnost řadou změn a začínají se prosazovat také snahy o budování léčebných zařízení. V roce 1779 byl na panstvích hraběte Buquoye zřízen tzv. *ústav chudinský*, o který pečoval farář a ze sbírek rozdělával potřebnou pomoc chudým. V období vlády Marie Terezie bylo výrazným sociálním problémem množství zanedbaných dětí. Chudinská péče těmto dětem poskytovala ošacení a rodiče je pod sankcí musely posílat do tkalcovských škol. Děti byly za práci placeny, čímž podpořili rodinný příjem.

Pod vlivem osvíceneckých reforem dochází k rozhodujícímu postavení v péči o chudé. Císař Josef II. zřídil nové zdravotně-sociální instituce, např. *chorobinec na Karlově* (1789), *porodnici* (1789) a *Všeobecnou nemocnici* (1790). Ve Vídni byl v roce 1784 vybudován *nalezinec*, v němž se nacházely děti osiřelé i nemanželské. Stejně zařízení vzniklo v Praze roku 1789. Na základě „*Pravidla direktivná*“ z roku 1781 byly ve všech slovansko-německých zemích zavedeny *farní chudinské ústavy*⁵, které vytvořily základ „*veřejného chudinství*“ a poslání plnily až do chudinského zákona v roce 1863.⁶

⁵ Tento typ ústavu se stal základem „veřejného chudinství“ a plnil svou roli až do vydání chudinského zákona r. 1863.

⁶ MATOUŠEK, Oldřich et al. *Základy sociální práce*. vyd. 3. Praha: Portál, 2012, str. 115.

1. 2. 3. Rakousko-uherská monarchie

V období Rakousko-uherské monarchie se roku 1868 upravil chudinský zákon. Ten nařizoval pečovat o občana v nouzi, jenž příslušel do obce. Byla v něm zahrnuta povinnost poskytnout chudým a jejich rodinným příslušníkům nezbytnou výživu, ošetření, péči a výchovu jejich potomků. Obec musela zaopatřit i člověka, který do obce nenáležel. Náklady spojené s ošetřením byly posléze vymáhány na jeho domovské obci.⁷

První zákonnou normou zabezpečující právní postavení dítěte v rodině byl občanský zákon z roku 1811. V té době ale neexistovaly instituce zabezpečující organizovanou péči o děti a mládež. V roce 1883 byla otevřena první chlapecká vychovatelna v Praze- Libni na popud Josefa Šauera. Roku 1902 byl Zemským výborem zřízen *Zemský sirotčí fond* poskytující příspěvky na děti v cizí péči. O veřejnou péči se staraly obecní úředníci a soukromé spolky, ve kterých se angažovali dobrovolní pracovníci, především ženy z vyšších společenských vrstev.⁸

Nové formy i pohledy na sociální péči přinesla industrializace. Pozvolně si celá společnost začala uvědomovat, že krátkodobá změna poměrů neodstraní příčiny chudoby. Ale i tak si až do konce 19. století mysleli, že nejlepší formou sociální péče jsou donucovací pracovny.

1. 2. 4. Československá republika po roce 1918

Nový stát sice přejal legislativu z Rakousko-uherské monarchie, ale pro další vývoj potřeboval vytvořit nové sociální opatření. Především se potýkala s problematikou zásobování. Situace se postupem času zlepšila, ale přicházející celosvětová krize ve třicátých letech se nevyhnula ani Československé republice. Spolu s krizí se také vyskytly sociálně-patologické jevy jako alkoholismus, prostituce, trestná činnost mladistvých a rodinné zvraty.⁹

⁷ Tamtéž, str. 115.

⁸ Aktivita žen spočívala především v charitativní činnosti, které se věnovaly dámy z vyšších kruhů. Mnohé z nich si však uvědomovaly, že by bylo potřeba udělat více. Například česká spisovatelka Růžena Svobodová založila sdružení České srdce, které pečovalo o děti, strádajících během válečných let. Viz PLAMÍNKOVÁ, Františka. *Economic and social position of women in the Czechoslovak republic*. Prague, 1920, str.18.

⁹ MATOUŠEK, Oldřich et al. *Základy sociální práce*. vyd. 3. Praha: Portál, 2012, str. 118-119.

Zárukou stability byla střední třída, která se snažila co nejlépe zpeněžit kapitál. Zbývající část obyvatelstva tvořili dělníci, kteří mnohdy žili na pokraji nouze. Žádali stálé zaměstnání, sociální zabezpečení v případě nouze, nemoci a stáří.¹⁰

Základním cílem sociální politiky bylo zlepšit sociální poměry širokých vrstev a napravit sociální rozdíly, daných majetkovou diferenciací společnosti. Větší či menší sociální ochranu potřebovaly dvě třetiny obyvatelstva. Nejviditelnější skupinou byli váleční veteráni a invalidé. Mnozí z nich kvůli obživě žebrali. Velmi rychle se šířila také tuberkulóza.

Myšlenka sociální péče v počátcích první republiky byla ovlivněna kapitalismem a zřetelným působením socialistických myšlenek. Zahrnovala také veřejnoprávní a soukromé instituce. Hmotná nouze působila na majetné vrstvy, které zakládaly početné dobrovolnické organizace se sociálním zaměřením¹¹. Důsledky války přinutily k reorganizaci sociální péče v zemi. Vzniklo ministerstvo sociální péče, nové zákony o veřejné sociální péči a sociální pojištění. Zakládala se také síť institucí, např. *Masarykova liga proti tuberkulóze*, *Ústřední prázdninová péče*, *Ústřední poradna pro volbu povolání* a *Československý červený kříž*.¹²

S rozvojem sociální péče začal narůstat počet kvalifikovaných sociálních pracovníků. Pocházeli převážně ze středních vrstev a museli získat odborné vzdělání. V roce 1914 se jako první o sociální práci zmínila v českém tisku Alice Masaryková¹³, ale veřejnost i úřady odmítly akceptovat toto nově vzniklé povolání. Považovali za nadbytečné, aby sociální pracovníci dostávali mzdu, protože tato oblast byla vždy spojena s dobrovolnickou činností. Odpovědní pracovníci také potřebovali odpovídající pracovní zázemí, kam by klienti mohli pravidelně docházet. Uplatnění nacházely sociální pracovnice v úřadovnách Okresní a městské sociální péče, zdravotních ústavech a Československém červeném kříži. Posléze také prováděly plánovité organizování sociální a zdravotní péče.¹⁴

¹⁰ Tamtéž, str. 119.

¹¹ V těchto spolcích se již angažovaly ženy všech společenských vrstev a vznikaly další, např. *Záchrana* (zde se snažily ochránit mladé dívky přicházející do Prahy za výdělkem), nebo spolek *Ochrana matek a kojenců*, který se tehdy staral o asi 60% kojenců. Viz PLAMÍNKOVÁ, Františka. *Economic and social position of women in the Czechoslovak republic*. Prague, 1920, str. 19.

¹² MATOUŠEK, Oldřich et al. *Základy sociální práce*. vyd. 3. Praha: Portál, 2012, str. 121.

¹³ Po vzniku Československa se stala předsedkyní Československého červeného kříže. Při sepisování zprávy o sociální situaci, požádala o radu svou učitelku z Chicaga Mary McDowellovou a díky tomu poslala americká YWCA delegaci tří mladých sociálních pracovníků. Společně pak provedly průzkum ohledně sociálních podmínek v Praze, sestaven adresář sociálních organizací a zahájen výzkum zdravotního stavu obyvatelstva, individuální sociální péče, atd. Alice Masaryková v jedné nepublikované črtě uvedla, že „cílem Červeného kříže je národ fyzicky a duševně zdravý, vzdělaný a šťastný. Usiluje o rozumění mezi národy, o větší spravedlnost a dokonalý rozvoj každého jedince. Viz SKILLING, H a Miloslav KORBELÍK. *Matka a dcera: Charlotta a Alice Masarykovy*. Vyd. 1. Praha: Gender Studies, 2001, str. 96-97, str.101.

¹⁴ MATOUŠEK, Oldřich et al. *Základy sociální práce*. vyd. 3. Praha: Portál, 2012, str. 123.

1. 3. Židovská sociální práce v českých zemích

V historických zemích se židovská sociální práce formovala poměrně pozdě. Možná i díky tomu, že čeští Židé byli zcela mimo hlavní proud během imigračních vln z východní Evropy. Na druhou stranu se ale židovské komunity v Čechách, na Moravě a v Slezsku staly součástí filantropických aktivit pod vedením bohatých židovských rodin v západní Evropě, které se snažily snížit utrpení východních bratrů.¹⁵ Nutno podotknout, že Židé z historických zemí neměli organizace typu *Jewish Colonization Association*, *The Alliance Israélite* nebo *Hilfsverein der Deutschen Juden*.¹⁶ O potřebné v nouzi se tak staraly privátní charity.

1. 3. 1. Počátky židovské sociální práce

V počátcích měla každá židovská kongregace dobrovolnou filantropickou instituci, jako byly pohřební spolky, společnost *Bikkur Cholim pro péči o nemocné*, ženské charitativní organizace¹⁷ a organizaci *Hakhnasat Kalla*, které nevěstám poskytovaly věno, pokud byly chudobné. Pražští Židé měli společenství *Chevra Kadiša*, společnosti *Bikkur Cholim* a také organizaci známou jako *Mehalke Tarn'golim*, která o každém Šabatu, rozdávala kuřecí polévku chudým a nemocným. Na začátku 20. století vznikla díky přílivu židovských studentů do Prahy *Židovská stravnice* a *Mensa Academia*, která jídlo vydávala zdarma nebo za nízkou cenu. Později byly také založeny filantropické nadace podporované rodinami Laemelů a Jeitelsů.¹⁸

¹⁵ Social work in the historic lands. *The Jews of Czechoslovakia: Historical studies and surveys volume II*. vyd. 1. New York: Society for the history of Czechoslovak Jews, 1971, str. 393.

¹⁶ Tamtéž, str. 393.

¹⁷ V charitativní činnosti, díky které jsme informováni o veřejné činnosti žen, se angažovaly především ženy a dcery rabínů, představených obce a synagog, atd. V některých případech se činnosti těchto žen dochovaly i v dobové literatuře, např. v díle Davida Ganse, kde píše o dobrých skutcích manželek Mordechaje Mayzla Chavy a Frumet. Dobročinné činnosti se věnovala také Šifra Oppenheimová, manželka vrchního rabína Davida Oppenheima. Viz ŠEDINOVÁ, Jiřina. Židovské ženy v Praze v 16.-18. století. *Documenta Pragensia XIII*. Vyd. 1. 1996, str. 94-95.

¹⁸ Rodina Jeitelesova- byla to prominentní česká rodina sídlící v Praze, jejíž zakladatel David Jeiteles pocházel ze 17. století. Jeho syn Leib byl lékařem, jeho vnuk Mishl Leib koupil židovskou lékárnu od svého bratrance Davida Kische v červenci roku 1725.

Viz HECHT, Louise. Jeitteles Family. *The YIVO Encyclopedia of Jews in Eastern Europe* [online]. [cit. 2015-12-02]. Dostupné z: http://www.yivoencyclopedia.org/article.aspx/Jeitteles_Family

Těsně před vypuknutím první světové války začali Židé migrovat z vesnického prostředí do měst. Řada z nich se stěhovala kvůli lepším sociálním a ekonomickým poměrům a dokázali této skutečnosti využít. Byli ovšem i takoví, kteří neunesli životní standart velkoměsta, a stali se břemenem pro židovské sociální organizace. Tyto nové sociální problémy vedly k založení *Komise pro chudé* na židovské kongregaci v Praze.

Během tohoto období byl také založen *Židovský domov pro chronicky nemocné* a *Spolek židovských prázdnin*.¹⁹

Konec války a založení samostatného státu sebou přinesl řadu dalších problémů. V důsledku války přibližně půl miliónů Židů uteklo z Polska a Bukoviny do západních částí bývalé monarchie. Židovská kongregace se zaměřila na oblast vzdělání a péče pro děti uprchlíků, kteří byli umístěni do škol, hostelů a prázdninových středisek. Ve dvacátých letech tak bylo v Československu okolo 15 000 Židů bez státní příslušnosti a také vysoké procento vdov a sirotků, které podporovala židovská sociální péče ze státních příspěvků.

V poválečné éře přišla do Československa také řada uprchlíků z Ruska a Ukrajiny. Většinou šlo o oběti pogromů nebo politických perzekucí. Mnozí z nich chtěli dále pokračovat do Spojených států nebo do Palestiny. Na univerzity byli také přijati studenti z Polska, Maďarska a jižní Evropy, kteří kvůli diskriminaci nemohli pokračovat ve studiu ve své domovině.²⁰ Také města jako Praha, Brno, Moravská Ostrava a Bratislava přijímala studenty z východní Evropy. Spolu s post válečnou inflací a ekonomickou krizí tak došlo k reorganizaci židovské sociální péče.

¹⁹ v angl. origin. Jewish home for the chronically ill a Jewish Vacation Association

²⁰ Maďarsko bylo v první světové válce poraženo a přišlo o rozsáhlá území ve prospěch Rumunska a Československa. Tím také klesl počet Židů. Žilo jich zde více jako 470 tisíc. I zde stejně jako v Polsku byla zaveden numerus clausus pro židovské studenty, který začal platit od roku 1920. Výsledkem byl příliv těchto studentů na československé univerzity. Viz ČERMÁKOVÁ, Radka a . Československá republika- nový stát ve střední Evropě a Židé. In: SOUKUPOVÁ, Blanka a Marie ZAHRADNÍKOVÁ. *Židovská menšina v Československu ve dvacátých letech: Sborník přednášek z cyklu ve Vzdělávacím a kulturním centru Židovského muzea v Praze*. Praha: Židovské muzeum v Praze, 2003, str. 17. Podrobněji o této problematice píše ve své práci Ágnes Katalin Kelemen: The exiles of the Hungarian numerus clausus in Italy. Dostupné online: http://judaica.aither.eu/data/hostedit2/userfiles/Judaica9_7.pdf

1. 3. 2. Založení Židovské sociální práce v Praze

Hlavní slovo měly dvě židovské organizace: Židovská národní rada založená v roce 1918 s vedením Dr. Ludvíka Singera a Maxe Broda hrála významnou roli mezi československým židovstvem. Druhou byla organizace *B'nai B'rith* vedená Dr. Josefem Popperem, která měla dominantní postavení v sociálním a intelektuálním životě českých Židů. Právě díky těmto dvěma organizacím bylo v roce 1920 založeno *Židovské sociální centrum*, v jehož členství byly také kongregace, lóže a organizace stejně jako soukromé osoby, např. rodina Petschekových.²¹

Prvním prezidentem centra byl Dr. Heinrich (Chaim) Brody, tehdejší vrchní pražský rabín. Důležitými členy byli Hugo Slonitz, Dr. Wilhelm Wiesmeyer, Dr. Salomon Lieben a Caecilie Ehrenfeld. Centrum bylo důležitou součástí židovské sociální péče, staralo se o chudé studenty, uprchlíky a děti. Ekonomická krize ve třicátých letech 20. století přinesla pochopení, že židovská sociální péče neřeší jenom problémy uprchlíků nebo cizinců (řada menších podnikatelů v té době zbankrotovala a promovani studenti nemohli najít uplatnění).

Centrum židovské sociální péče v Praze založilo záchranou stanici pro rodiny postižené ekonomickou krizí, shromažďovali oblečení a zásoby uhlí na zimu. Situace se ztížila v roce 1933, kdy se k moci dostali nacisté a vysoké procento německých Židů uprchlo právě do Československa. Tehdejší ministr zahraničí Dr. Edvard Beneš prohlásil, že je hrdý na poskytnutí azylu uprchlíkům před nacismem. Situace ale byla poněkud vážnější. Pouze 3000 uprchlíků, tzv. „*repatriantů*“ dostalo pracovní povolení, zbytek byl odkázán na finanční pomoc od státu.

Společenství založilo *Výbor pro židovské uprchlíky* a v jejím čele stanul Dr. Josef Popper. Praktickou část výboru měly na starost viceprezidentky Marie Schmolková a Hanna Steinerová, které měly hlavní vedoucí pozice v židovské sociální práci do roku 1933.²² Příspěvky byly také posílány ze společnosti *American Jewish Joint Distribution Committee* (JDC).²³ Výbor podporoval agrikulturní výcvik pro mladé uprchlíky, aby mohli co nejdříve emigrovat do Palestiny.

²¹ Social work in the historic lands. *The Jews of Czechoslovakia: Historical studies and surveys volume II*. vyd. 1. New York: Society for the history of Czechoslovak Jews, 1971, str. 395.

²² Tamtéž, str. 397

²³ Organizace JOINT/JDC je nezisková organizace, založená 27. listopadu 1914 v New Yorku. Organizační záležitosti byly finančně podporovány americkými Židy. Více viz. BEIZER, Michael. American Jewish Joint Distribution Committee. *The YIVO Encyclopedia of Jews in Eastern Europe*[online]. [cit. 2015-12-02]. Dostupné z: http://www.yivoencyclopedia.org/article.aspx/American_Jewish_Joint_Distribution_Committee

V roce 1935 bylo úkolem židovskou sociální péči zkoordinovat a veškeré aktivity se tak shrnuly pod Sociální institut židovské kongregace velké Prahy, jenž byl odnoží organizace HICEM²⁴ v Československu. HICEM mělo hlavní vedení v Paříži a úzce spolupracoval s JDC, a jejich náplní byla registrace židovských uprchlíků, usazování jej v nových domovech. Organizace především pomáhala s emigrací do Palestiny pomocí opatřování potřebných dokumentů a finančními příspěvky na cestu. Sociální institut posléze otevřel oddělení pro odborné a ekonomické poradenství. Zřídil také *Družstevní záložnu*, která nabízela bezúročnou půjčku, ale nebyl moc úspěšný.²⁵

1. 3. 3. Židovská sociální práce na Moravě

Židovské kongregace v Brně a Moravské Ostravě byly v těchto ohledech mnohem úspěšnější. Sociální institut zde otevřel registrační a klasifikační centrum umístující mladé uprchlíky do institucí nebo jako strážníky k židovským rodinám. Společně pak pracovali se sirotky, v hostelech pro opuštěné děti, v institucích pro mentálně postižené, v domovech pro mladé dívky a spolupracovali s organizacemi jako *Židovská stravovna* a *Židovský prázdninový spolek*.²⁶

1. 4. Spolková činnost z obecného pohledu

Pojmem spolek označujeme určitým způsobem fixované, relativně trvalé dobrovolné sdružení osob (fyzických i právnických), spojených za určitým účelem. Spolkovnictví představuje jednu z forem veřejného života moderní občanské moderní společnosti. Spolčovací právo patří k základním ústavním a demokratickým právům člověka. Požadavek svobody spolčování figuroval mezi hlavními požadavky emancipujícího se liberálního měšťanstva při jeho boji proti feudálnímu uspořádání společnosti. Živelné spolčování vytvořilo podhoubí a zázemí revoluce v roce 1848, od 60. let 19. století znamenaly spolky

²⁴ Organizace HICEM vznikla spojením organizací HIAS, ICA, EMIGDIRECT v roce 1927 se sídlem v Paříži. Jejím hlavním cílem byla pomoc při emigraci evropským Židům.

²⁵ Tamtéž, str. 397.

²⁶ Tamtéž, str. 399.

reálnou základnu českého i německého národního hnutí, politických snah a posléze také rodící se dělnického hnutí.²⁷

1. 4. 1. Kořeny spolkového života

Přirozeným rysem rodící se lidské společnosti bylo shromažďování lidí do skupin, komunit, celků a stavů. Každý člověk náležel podle svého narození automaticky do určitého stavu, který tvořil závazný rámec jeho života. Neměnnost stavovské struktury byla fixována dobovou ideologií, která navazovala na „učení o trojím lidu“. S rozvojem a diferenciací společnosti dochází k proměnám těchto stavů.

Městská společnost přinesla s sebou další diferenciaci obyvatelstva, neboť se tříbila na bohaté vrstvy, obchodníky, řemeslníky a městskou chudinu. Také cechy tvořily pevný rámec městského života. Představovaly silný nástroj mistrů proti tovaryšům a mnohdy ty nejmocnější z nich ovládaly radnice města.

Stavovská společnost a cechovní organizace představují, teoreticky vzato, tzv. „*korporativní*“ typ spolčování, jehož podstatou je povinné členství na základě určitého znaku a monopolní postavení v té které oblasti. Jeho protiklad znamená „*asociativní*“ typ spolčování- základ moderního spolkového života. Ten předpokládá naprostou dobrovolnost sdružování jednotlivých členů spolku. Jde o princip ryze samosprávný a demokratický, protože předpokládá volné tvoření spolku „*zdola*“ a jeho nezávislost na státu. Asociativní princip je dítětem osvícenského myšlení; ve středověku a raném novověku lze nalézt pouze některé podoby sdružování, jež k němu upravují cestu.

Humanismus a renesance přinesly s sebou spolčování vzdělávací a vědecké; a čerpaly přitom z antických forem. Literáti, filozofové a vzdělanci se spojovali do akademií a učených společností (tzv. sodalit). Jakýsi pravzor jim vytvořila Medicejskými založená *florentská akademie* (1464), hlásící se k platónské akademii. Ve střední Evropě zakládal učené sodality

²⁷ LAŠŤOVKA, Marek, Barbora LAŠŤOVKOVÁ, Tomáš RATAJ, Jana RATAJOVÁ a Josef TŘIKAČ. *Pražské spolky: Soupis pražských spolků na základě úředních evidencí z let 1895-1990*. vyd.1. Praha: Scriptorium, 1998, str.

na přelomu 15. a 16. století Konrád Celtis. V Olomouci na jeho popud vznikla *Sodalitas Marcomannica*.²⁸

Osvícenství, které se zabydlelo v evropské kultuře v 18. století, přineslo skutečné asociační hnutí. Panství rozumu a myšlenky o svobodě jedince poháněly své hlasatele a zastánce k volnému sdružování²⁹. Spolky sice formálně navazovaly na starší spolkové formy, ale nesly v sobě nový náboj- povědomí o obecném prospěchu, snahy o povznesení hmotného i duchovního stavu lidstva, víru v důležitost vzdělání a schopnosti lidského poznání. Je jasné, že to vše souviselo s ekonomickou i politickou emancipací měšťanské společnosti.

Většinu tvořily asociace charitativního a sociálně podpůrného charakteru, jejichž kořeny spočívaly v dobách předosvícenských a to zejména v církevní charitě a cechovních organizacích, které byly podporovány josefínským státem.³⁰ Jednalo se o spolky dobročinné, které zřizovaly ústavy pro sirotky, vdovy, chudinu, nemocné a handicapované osoby. Podpůrné a pojišťovací spolky představují aplikaci cechovního vzoru sociální solidarity vůči vdovám, sirotkům či nemocným členům pro mimocechovní profese. A konečně do této kategorie spadají také spolky pohřební, jež přispívaly svým členům na pohřeb. Zčásti se jedná o židovská pohřební bratrstva; křesťanské pohřební spolky nesly obvykle v názvu „*lásky k bližnímu*“.³¹

Na počátku 70. let byla založena přímo v Praze soukromá *Učená společnost*, předchůdkyně *Královské české společnosti nauk*. Objevovaly se také tajné společnosti (svobodní zednáři, ilumináti) a právě ty donutily absolutní stát, aby se spolkovým životem začal zaobírat. Utajené lóže mohly skrývat potencionálního nepřítele. Přicházel však i zájem o legální spolčování- z tohoto zájmu se vytváří obecná spolková legislativa.

²⁸ LAŠŤOVKA, Marek, Barbora LAŠŤOVKOVÁ, Tomáš RATAJ, Jana RATAJOVÁ a Josef TRÍKAČ. *Pražské spolky: Soupis pražských spolků na základě úředních evidencí z let 1895-1990*. vyd.1. Praha: Scriptorium, 1998, str. 8.

²⁹ Zpočátku vznikla společnost přátel, jejímž cílem bylo plodně přispívat nebo reformovat dosavadní kulturní, sociální nebo hospodářský stav. Osvícenci chtěli prosadit reformy na poli vědy, kulturní vzdělanosti a nehynoucí sociální péče. Po čase bylo nutné vytvořit účinnější organizaci, získat členy a finanční podporu pro jasně vymezené cíle. To byl počátek vzniku spolků. Viz HOF, Ulrich Im. *Evropa a osvícenství*. Vyd. 1. Praha: Lidové noviny, 2001. ISBN 80-7106-394-0., str. 90-91.

³⁰ Josefínské reformy spolu se zrušením nevolnictví přinesly ulehčení i židovské menšině (např. právo stěhování nebo zrušení familiantských zákonů). Cílem však nebylo tuto menšinu osvobodit, nýbrž ji učinit výhodnější pro hospodářský vývoj státu.

³¹ Tamtéž, str. 31.

1. 4. 2. Spolková legislativa

Rakousko podporovalo spolkovnictví v oblastech soukromé iniciativy. V roce 1816 vydává instrukce pro zakládání ženských dobročinných a prospěšných spolků.³² Dosavadní reglementace spolkového života byla ale složitá, živelná a chaotická. Reagovala na spontánní vývoj ve společnosti, a proto bylo nutné vytvořit spolkový zákon. První definitivní spolkový zákon vyšel formou dekretu 5. 11. 1843, který ustanovil, že pro založení jakéhokoliv spolku bude nutné získat souhlas státních úřadů (císaře, spojené dvorské kanceláře nebo zemského úřadu).³³

Postupem času se však spolková legislativa měnila i díky tomu, že se spolky staly základním bodem pro boje v revolučním roce 1848. Právo spolčovací, petiční a shromažďovací bylo jedním z hlavních požadavků, kterými se liberální opozice vymezovala proti metternichovskému systému. Součástí byla i Pillersdorffova ústava³⁴ ze dne 25. dubna 1848.³⁵ Ukončením metternichovského absolutismu se lidé začali hlásit o svá národní a sociální práva.

V březnu roku 1849 byl vydán prozatímní spolkový zákon, který zčásti přebíral liberální pojetí a povolil, aby nepolitické výrobní spolky vznikaly volně, bez nutnosti povolení úřadů. Pouze jim přiřkl ohlašovací povinnost, a to že do čtrnácti dnů musí před zahájením činnosti oznámit obecnému představenému v sídle spolku a představenému okresního úřadu utvoření výboru a předložit stanovy. S postupujícím odlivem revoluce a prosazování policejního režimu se činnost u řady spolků omezila, a to zejména ty studentské.

Liberálnější spolkové právo přinesl spolkový zákon z 15. listopadu 1867 č. 134/1867 ř. z. *O právě spolčovacím*. Ten se stal součástí prosincové ústavy vydané téhož roku, která zakotvovala dualismus a platila až do konce monarchie. V roce 1918 byl spolkový zákon č.

³² Během napoleonských válek byla ve Vídni založena první ženská organizace (Gesellschaft Adelliger Frauen zur Beförderung des Guten und Nützlichen). Angažovaly se zde vysoce postavené ženy a hlavní nápní byla charita. Jednou z členek byla i Židovka jménem Fanny von Arnstein. Roku 1815 pak byla ve Vídni založena také první židovská organizace (Jüdischer Frauenwohltätigkeitsverein). Viz. Margarte Grandner/Edith Saurer (eds.), *Geschlecht, Religion und Engagement: Die Jüdische Frauenbewegung im deutschsprachigen Raum*, Böhlau verlag: Wien, 2005, Introduction (sp. p. 8-11).

³³ Tamtéž, str. 11.

³⁴ Ústava vyhlášená v rakouské monarchii kromě Uher, Chorvatska a Lombardsko-Benátska. Byla to první ústava v moderním slova smyslu. Viz

³⁵ LAŠŤOVKA, Marek, Barbora LAŠŤOVKOVÁ, Tomáš RATAJ, Jana RATAJOVÁ a Josef TRÍKAČ. *Pražské spolky: Soupis pražských spolků na základě úředních evidencí z let 1895-1990*. vyd.1. Praha: Scriptorium, 1998, str. 11.

134/1867 ř. z., spolu s celým rakouským zákonodárstvím převzat Československou republikou (na Slovensku stále platila uherská spolková legislativa).³⁶

V průběhu První republiky vznikla celá řada dalších norem, které se určitým způsobem dotkly spolkového práva. Ke změnám došlo až za Druhé republiky, kdy byla omezena svoboda spolčování dána vládním nařízením 27. 1. 1939 č. 13/1939 Sb., s působností v zemi České a Moravskoslezské. Toto nařízení změnilo některé části spolkového zákona. Protektorátní vláda posléze svým vládním nařízením č. 97 z 31. 3. 1939 prakticky znovu zavedla koncesní systém přeformulováním § 7: „*Dokud zemský úřad nevysloví, že oznámení o utvoření spolku bere na vědomí, nesmí spolek zahájit činnost (čl. 1, č. 2).*“³⁷

1. 4. 3. Zlatý věk spolkového života

Ten nastal v období první československé republiky (1918 – 1938). Vznik samostatného státu nastolil zcela novou společenskou situaci, která postavila dosud opoziční české spolky a sdružení do role opor nového státního pořádku (to se týkalo hlavně Sokola)³⁸, který se stal během vzniku nového státu zárodkem stálé armády.³⁹

V letech 1919 – 1921 došlo k mohutnému rozmachu prakticky všech typů spolků; výrazně ovšem především spolků odborových, humanitních a podpůrných, tělocvičných, sportovních a akciových společností. Roku 1920 stoupl rovněž počet studentských spolků a zábavních organizací. Vznikla celá řada nových německých spolků, a také mnoho spolků ukrajinských a ruských emigrantů a jihoslovanských studentů. Rozmach zažilo židovské spolčování, a to jak českožidovské hnutí, tak sionisté. Absolutního početního vrcholu dosáhl prvorepublikový spolkový život roku 1938 s devíti tisíci sto patnácti spolky, což byl dvojnásobek oproti stavu v roce 1919.⁴⁰

³⁶ Tamtéž, str. 12.

³⁷ Tamtéž, str. 14.

³⁸ První tělocvičná organizace byla založena roku 1862. Jeho vlastenecké zaměření mělo posilovat národní sebevědomí a během první světové války stál u zrodu československých legií, v říjnu 1918 vytvořil národní stráž, která bojovala proti rabování. Příslušníci byli považováni za národní vojsko. Rozkvět zaznamenal v období 1918-1938, kdy se k němu hlásilo milion cvičenců. Viz. Historická období. *Česká obec sokolská* [online]. [cit. 2015-12-02]. Dostupné z: <http://sokol.eu/obsah/5405/historicka-obdobi>

³⁹ LAŠŤOVKA, Marek, Barbora LAŠŤOVKOVÁ, Tomáš RATAJ, Jana RATAJOVÁ a Josef TŘIKAČ. *Pražské spolky: Soupis pražských spolků na základě úředních evidencí z let 1895-1990*. vyd.1. Praha: Scriptorium, 1998, str. 51-52.

⁴⁰ Tamtéž, str. 51.

Hlubokou ránu způsobil spolkovému životu rok 1939 a okupace českých zemí nacistickým Německem. Vládní nařízení, které určovalo registrační povinnost pro všechny existující spolky, aby mohly i nadále vyvíjet činnost, vyvolalo prudkou vlnu zániků.

Jejich likvidace byla jedním z prvních zásahů proti nepřátelům Říše (v rakouské části byly likvidovány hlavně marxistické a židovské spolky, v českém pohraničí „bojové“ spolky)⁴¹.

Namátkou můžeme vzpomenout organizaci STIKO (Stillhaltekommissar für organisationen, verein und fonds), která byla založena v Liberci v roce 1938. Tento úřad měl na starosti pozastavení a přezkoumání činnosti organizací v sudetoněmeckém území (zahrnovala oblast anektovaného území, jižních Čech, jižní Moravy a Hlučínska). STIKO bylo služebnou NSDAP a měla pravomoc orgánu státní správy. I tak ale musela některé úkony nahlásit gestapu.⁴² Jako první začaly být v této oblasti likvidovány židovské obce, protože většina židovského obyvatelstva toto území opustila. Likvidace židovských spolků pak přešla na Reichsvereinigung der Juden in Deutschland.⁴³

Během 2. světové války citelně pokleslo zakládání spolků a drželo se na minimu zvláště během let 1942-1945. Po roce 1939 počet spolků dále silněji poklesl vlivem úpadku nově založených v letech 1942-1943 a stabilizoval se až do konce války zhruba na úrovni počátku 20. let.

Nacistům se tak podařilo prakticky likvidovat prvorepublikovou konjunkturu spolkového života. Likvidace roku 1939 postihla prakticky celé spolkové „spektrum“ – jediné s výjimkou bankovních, hasičských a loterijních sdružení. Zrušeny byly samozřejmě veškeré židovské spolky (ty likvidovala Židovská náboženská obec), ale rovněž ruské, ukrajinské, jihoslovanské a německé. Ty buď ztratily opodstatnění, anebo nebyly okupaci moc pohodlné.⁴⁴

⁴¹ Česká Beseda, Matice školská, Sokol. Viz. LHOTOVÁ, Markéta. Stillhaltekommissar Reichenberg a Aufhaufonds Gesellschaft Wien-Reichenberg - reorganizace spolkového života v sudetské župě podle rakouského vzoru. *Fontes Nissae- Prameny Nisy: historie-památky-umění* [online]. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2012, 2015-11-25, 2012(2): 2-13 [cit. 2015-11-25]. Dostupné z: http://issuu.com/npu-liberec/docs/fontes_sazba_02_0212_fin.indd

⁴² Jednalo se například o rozdělování úkonů během likvidace spolků- židovský majetek zabavovalo gestapo, ale záznamy o židovských i českých organizacích řešilo STIKO se souhlasem gestapa. Viz. Tamtéž.

⁴³ Tamtéž.

⁴⁴ Tamtéž, str. 57.

1. 4. 4. Židovské spolky v českém prostředí

Židovské spolky se v českých zemích vyvíjely od druhé poloviny 19. století a jejich průkopníci byli především vysokoškolští studenti (po příchodu na univerzitu se setkávali hlavně s německými spolky).⁴⁵ Sdružování bylo příznačné pro oba hlavní proudy, které měly vliv na vývoj židovské menšiny v českých zemích (čeští asimilanti i sionisté). Prvním asimilovaným spolkem byl *Spolek českých akademiků-židů*, jehož první stoupenci⁴⁶ se začali scházet na přelomu roku 1875/1876. Zpočátku se jednalo o neformální setkávání, postupem času, ale pocítili potřebu formálnějšího prostředí, které by podpořilo intelektuální debaty, vzájemnou podporu a v neposlední řadě také prosazovat kulturní cíle českého národa: „*budit a pěstovat české národní vědomí u židů, totiž u židů v českém kraji zrozených a v českém prostředí žijících.*“⁴⁷

I přes sympatie k české kultuře, byl spolek židovskou organizací, která pomáhala českým Židům a jejich potřebám.⁴⁸ Mezi nestudentské členy patřili Egon Bondy (1832-1907) nebo Jakub Scharf (1857-1922), kteří pocházeli ze zavedených pražských rodin. Většina členstva toho spolku však pocházela z menších měst, případně vesnic a posléze přesídlili do Prahy, například Viktor Vohryzek (1864-1918), Eduard Leder (1859-1941) nebo čelný představitel Jindřich Kohn (1874-1935).

Spolek českých akademiků-židů tak přispěl ke vzniku českožidovského hnutí, které propagovalo jednak plnou integraci do české společnosti ale také národní asimilaci. Přesto vnímali vztah Židů a českého národa jako problematický: „*Vize národní asimilace, kterou společně zastávali, se mohla realizovat pouze za pomoci spojeného úsilí a intenzivního programu vzdělávání zaměřeného konkrétně na židovskou populaci českých zemí.*“⁴⁹

V roce 1883 byl založen spolek *Or Tomid* (Věčné světlo), který usiloval o překlad, šíření modliteb v hebrejštině i češtině a také o uznání češtiny jako bohoslužebného jazyka.

⁴⁵ např. řečnický spolek německých studentů *Lese und Redehalle der deutschen Studenten*

⁴⁶ Studenti, čerství absolventi škol- studenti medicíny, práv. K dalším přispívajícím ale patřili také obchodníci, politici nebo novináři. Viz KIEVAL, Hillel J. *Formování českého židovstva: národnostní konflikt a židovská společnost v Čechách 1870-1918*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2011, str. 39.

⁴⁷ Tamtéž, str. 38, ČAPKOVÁ, Kateřina. *Češi, Němci, Židé?: Národní identita Židů v Čechách 1918-1938*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2005, str. 118.

⁴⁸ KIEVAL, Hillel J. *Formování českého židovstva: národnostní konflikt a židovská společnost v Čechách 1870-1918*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2011, str. 42, 46.

⁴⁹ LAŠŤOVKA, Marek, Barbora LAŠŤOVKOVÁ, Tomáš RATAJ, Jana RATAJOVÁ a Josef TŘIKAČ. *Pražské spolky: Soupis pražských spolků na základě úředních evidencí z let 1895-1990*. vyd.1. Praha: Scriptorium, 1998, str. 45-46

Spolek *Or Tomid* si pronajal místnost v hotelu Stein v Jindřišské ulici a naproti zřídil provizorní modlitebnu. Za rabína byl zvolen Filip Bondy (1830-1907). V letech 1880-1890 spolek *Or Tomid* spojil se *Spolkem českých akademiků-židů* vytvořil publikační kampaň na překlady sakrální literatury, například Hynek Kraus v roce 1881 přeložil i modlitby pro ženy, které byly dosud buď, jen německy nebo v jidiš, Josef Kraus, rabín a učitel náboženství, zase Příležitostné řeči pro českožidovské kazatele.⁵⁰ V roce 1907 byl založen *Svaz českých pokrokových židů* jako reakce na sounáležitost *Politické jednoty židovské* a *Mladočeské strany*. Dále byly zakládány také spolky sionistické⁵¹

Po roce 1918 se spolkové aktivity soustředily převážně do měst se silnou židovskou populací, jako byly Praha, Brno, Moravská Ostrava, Plzeň, Opava, Cheb. Židé zaujímali významná až dominantní postavení v oborech bankovních, potravinářských, textilních, sklářských a ve svobodných povoláních jako lékaři, advokáti nebo žurnalisté. Největší vliv měli na společenské soužití v Praze a Brně.⁵²

Nejpočetnějšími spolky byly spolky dobročinné, humanitární, podpůrné, náboženské a pohřební. Charita představovala tradiční součást judaismu, ale tento pocit solidarity slábl díky začleňování Židů do společnosti a také státu, který tuto péči přebíral. Druhou skupinou pak byly spolky studentské a dále spolky umělecké, vědecké, muzejní, ochotnické, zábavné, společenské, pěvecké a hudební.⁵³

Vývoj se odehrával s antisemitským pozadím, kdy docházelo k výtržnostem a rabování židovských obchodů. Nejvýraznější vlna antisemitismu proběhla v roce 1922, kdy byl rektorem pražské německé univerzity zvolen Samuel Steinherz. Řada německých spolků si také chránila svou „*árijskou soudržnost*“. Jediný spolek, který otevřel dveře Židům, byl *Deutschdemokratische Freiheitspartei*.⁵⁴

Ve dvacátých a třicátých letech se čeští asimilanti zabývali otázkou židovského hnutí a hledali kontakty k českým spolkům i v zahraničí. Spolupracovali například s *Národní radou českou*, *Ústředním svazem československého studentstva*, *Obrodným hnutím československého studentstva* nebo spolkem YMCA.⁵⁵ Na akcích pořádaných česko-židovskými spolky bylo

⁵⁰ČAPKOVÁ, Kateřina. *Češi, Němci, Židé?: Národní identita Židů v Čechách 1918-1938*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2005, str.118 , KIEVAL, Hillel J. *Languages of Community: The Jewish Experience in the Czech Lands*. Vyd. 1. Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 2000, str. 163-164

⁵¹ viz níže kapitola 2.2

⁵²BLODIGOVÁ, Alexandra. *Židovské spolky a legislativa*. KŘEŠŤAN, Jiří, Alexandra BLODIGOVÁ a Jaroslav BUBENÍK. *Židovské spolky v českých zemích v letech 1918-1948*. vyd.1. Praha: Sefer, 2001, str. 16., 18.

⁵³ Tamtéž, str. 19.

⁵⁴ Tamtéž, str. 22.

⁵⁵ Tamtéž, str. 29.

možné potkat významné osobnosti českého společenského života (Zdeněk Nejedlý, Viktor Dyk, Bedřich Smetana a další).

2. Sionismus

Jak již bylo řečeno, emancipace židovské menšiny sehrála významnou roli. Židé se dostali do obtížné situace, kdy se po možnosti zařazení do okolní společnosti, museli vypořádat také s myšlenkou vlastní národní identity.

Sionismus byl v 19. století považován za jedno z mnoha národních hnutí, přesto že jeho kořeny sahají hluboko do historie a obsahují i myšlenky nacionalismu. Bývá označován jako náboženský pojem označující židovské hnutí usilující o znovuzrození národního domova. Poprvé je zmíněn ve spisu Nathana Birnbauma „*Národní obrození*“ (Die nationale Wiedergeburt).⁵⁶

Myšlenka na svobodnou domovinu však žila dál. Filantrop Moses Montefiore (1784-1885) několikrát Palestinu navštívil a pomohl zlepšit podmínky východních Židů. Ve Švýcarsku tuto myšlenku podporoval Henri Dunant, zakladatel Červeného kříže a ve Francii se utvořil kruh akademiků pod vedením Adolpha Cremieuxe založili v roce 1860 *Alliance Israelite Universelle*- 1. mezinárodní svaz židovstva.

Vůdčí činitel moderního sionismu Moses Hess (1812-1875) ve své koncepci náboženského socialismu spatřoval židovské i světové dějiny v sepětí- žid. národ usiluje o sociální rovnováhu a vybudování spravedlivé společnosti. Na východě emancipace nebyla tak silná- žila zde silná ortodoxní komunita, ale i zde najdeme touhu po Siónu v dílech Jehudy Alkaje (1792-1878) *Šema Jisrael*, Cvi Kališer (1795-1874) dílo *Drišat Cion* (vytvoření centra pro příchod Mesiáše).⁵⁷

Mezníkem byl i rok 1881, kdy došlo k zavraždění cara Alexandra II. a následným krvavým pogromům. Zděšení a ztroskotání úsilí (Haskala) přimělo některé se připojit k sionistickému hnutí. V roce 1881/1882 došlo ve Vídni k založení sionistického spolku *Ahavat Cion* a studentské skupiny *Kadima*, v Rusku pak vznikl spolek *Chovevej Cion*.⁵⁸

Tyto kroky podpořil i spis Leo Pinskera (1821-1891) *Autoemancipace*, kde mimo jiné říká, aby Židé založili samostatný židovský stát, který by z nich učinil národ se všemi atributy, jaké mají národy ostatní. Této myšlenky politického sionismu se držela i hlavní postava tohoto hnutí Theodor Herzl.

⁵⁶ KRUPP, Michael. *Sionismus a Stát Izrael: historický nástin*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 1998, str. 19.

⁵⁷ AVINERI, Šlomo. *Zrození moderního sionismu*. Vyd. 1. Praha: Sefer, 2001, str. 49.

⁵⁸ KRUPP, Michael. *Sionismus a Stát Izrael: historický nástin*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 1998, str. 29-30.

V roce 1896 vydává knihu *Der Judenstamm*, ve které popírá, že by Židé i přes asimilaci našli v rozbourané Evropě klid. Jediné východisko vidí v založení vlastního židovského státu. Podle Herzla nelze Židy chápat jenom jako náboženskou komunitu, ale jako samostatný národ s právem na vlastní zemi.

Jeho myšlenky vzbudily velký ohlas a v roce 1897 byl svolán 1. sionistický kongres v Basileji. Zde byly představeny hlavní myšlenky a cíle sionismu. Zároveň byla založena *Světová sionistická organizace* a jejím předsedou byl zvolen právě Herzl.

2. 2. Sionismus v českých zemích před vznikem ČSR

Myšlenka obnovení židovské domoviny v Palestině se začala objevovat i v Čechách a na Moravě už v polovině 19. století, kdy vznikaly první vlastenecké spolky. Sionismus se ale posléze začal formovat až v 90. letech 19. století pod vlivem antisemitských událostí a založením *Světové sionistické organizace*.⁵⁹

V českých zemích se sionismus stal postupně protivníkem českožidovského hnutí. V 19. století se českožidovské hnutí potýkalo s populační explozí nebo sjitřením národnostního boje proti postavení Židů. Tématem spekulací bylo také hlavně to, že Židé „výrazněji“ podporují němčinu a germanizaci v českých zemích. Častým tématem objevujícím se v nacionálním tisku tohoto období byl odlišný původ Židů a označování jej za „semitskou rasu“.⁶⁰

V tomto složitém období, měl český národ pociťovat tendenci jistého utlačování ze strany německých občanů, podporovaných Židy. Tyto domněnky navíc podporovaly mladočeské Národní listy, které zveřejnily článek⁶¹ podporující propagandu českého antisemitismu. Vzestup byl spojován s vyostřenými vztahy a postavením Židů mezi Čechy a Němce.⁶²

⁵⁹ PĚKNÝ, Tomáš. *Historie Židů v Čechách a na Moravě*. vyd.2. Praha: Sefer, 2001, str. 521.

⁶⁰ FRANKL, Michal. *"Emancipace od židů": český antisemitismus na konci 19. století*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2007, str. 32, 35, Srov. KIEVAL, Hillel J. *Formování českého židovstva: národnostní konflikt a židovská společnost v Čechách 1870-1918*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2011, str. 103

⁶¹ Článek naráží na odstoupení pětice pražských německých zastupitelů v roce 1882 na protest proti výrokům pražského primátora Tomáše Černého. Podrobněji viz. FRANKL, Michal. *"Emancipace od židů": český antisemitismus na konci 19. století*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2007, 36-37

⁶² Tamtéž, str. 37

Opět tak prosakovaly na povrch dávné mýty a obviňování z rituálních vražd (pozadu nezůstal ani německý tisk a katolická teologická literatura na toto téma), znovu se objevovaly protižidovské výtržnosti, například v roce 1892 otrásla veřejností vražda služky v Nových Benátkách nedaleko Mladé Boleslavi, v roce 1893 propukly nepokoje v Kolíně. Další povstání se pak objevila v Kladně a Kutné Hoře.⁶³

Krizové období však pro českožidovské hnutí pokračovali i nadále, když byl v roce 1895 za starostu Vídně zvolen Karl Lueger (1844-1910), jehož politický program neskrýval antisemitské projevy. Jeho rétoriku si však záhy osvojili také křesťanští socialisté v Čechách a na Moravě. V roce 1897 si pak vedení mladočechů rozhodlo nominovat českou obdobu Luegra Václava Březnovského (1843-1918). Toto spojenectví šokovalo celé českožidovské společenství.⁶⁴

K napjaté situaci mezi německým obyvatelstvem a Židy došlo po pádu Badeniho vlády v roce 1897. Ten chtěl docílit rovnoprávného postavení českého a německého jazyka, které by se dotklo i vnitřního fungování administrativního systému.⁶⁵ Sporným bodem byl zejména požadavek, že všichni úředníci musí do července roku 1901 prokázat dostatečnou písemnou i mluvenou znalost češtiny. Tento fakt vyvolal protesty v severních Čechách, namířené proti českým studentům a Židům.⁶⁶

Vrcholem těchto událostí byl nejspíše rok 1899 a vražda Anežky Hružové v městečku Polná.⁶⁷ Tento akt odehrávající se v pozadí s protižidovskými útoky a Dreyfusovým procesem, nabízel ideální příležitost uskutečnit soudní proces s vidinou odplaty. Z vraždy Hružové byl obviněn jistý židovský pobuda Leopold Hilsner a odsouzen k trestu smrti.

Česká veřejnost se zdála být pevně semknutá podporována slovy českých nacionalistů: „*Ten, kdo nevěří v rituální vraždu, není českým patriotem.*“⁶⁸ Objevila se ale také kritika, zvláště z řad českých realistů a sociálních demokratů. Hlavní postavou této kritiky byl Tomáš Garigue Masaryk, za což byl veřejností často kritizován. Na Hilsnerovu obhajobu napsal

⁶³ KIEVAL, Hillel J. *Formování českého židovstva: národnostní konflikt a židovská společnost v Čechách 1870-1918*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2011, str. 103

⁶⁴ Tamtéž, str. 104-106.

⁶⁵ Kazimír Felix hrabě Badeni (1846-1909) - v letech 1895-1897 byl předseda vlády Předlitavska. Právě rok 1897 hrál v českých dějinách mimořádnou úlohu. Mladočeši získali ve volbách silné postavení a Badeni si je chtěl přiklonit na svoji stranu. V již zmíněném roce vydal Badeniho jazyková nařízení, podle nichž mělo být o každém spise jednáno uvnitř úřadů i mezi nimi v tom jazyce, v jakém znělo podání. Českým úředníkům toto nařízení vyhovovalo, ale německým, kteří česky příliš neuměli, zkomplikovalo jejich další setrvání ve funkci. Viz *Dějiny zemí Koruny české*. 2. opr. a dopl. vyd. Praha: Paseka, 1993, str. 121-123.

⁶⁶ KIEVAL, Hillel J. *Formování českého židovstva: národnostní konflikt a židovská společnost v Čechách 1870-1918*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2011

⁶⁷ Martin Wein ve své knize *Slavic Jerusalem* zmiňuje, že koloběh těchto obviňování započal antisemitský kongres roku 1882 v Drážďanech a nebylo tedy náhodou, že obviňování z rituálních vražd začalo objevovat i v českých zemích. Podrobněji Wein str 40

⁶⁸ volně přeloženo z angl. orig. „Whoever does not Believe in ritual murder is not a Czech patriot!“ in Wein

v roce 1899 pamflet s názvem *Nutnost revidovati process Polenský* a díky jeho snaze byl případ v roce 1901 znovu otevřen a Hilsner odsouzen na doživotí. V roce 1918 byl omilostněn.⁶⁹ V tomto období začali do české společnosti pronikat také sionisté s podporou německých Židů, zejména intelektuálů, kteří se k tomuto hnutí připojili. Po převratu se k němu začalo přiklánět více a více českých Židů, což byl pro českožidovské hnutí nepříjemný fakt: „*Sionismus, konkurenční ideologie, ztotožňující židovství s národností, zaznamenal rozsáhlé úspěchy jak na mezinárodním poli, tak na domácí politické scéně.*

[..] *Zatímco českým židům do značné míry chyběl dorost, národní Židé okouzlovali obrazem mladého hnutí, které umělo nalézt formy spolkové práce přitažlivé pro děti a mládež (tělocvičné jednoty, skautské oddíly).[..]Byli si vědomi výhod mezinárodnosti svého hnutí, jakéhosi „kosmopolitismu“ jako způsobu akcelerace vlastního úsilí, a zřejmě byli i politicky prozíravější, informovanější.*“⁷⁰

2. 2. 1. Morava a Slezsko

Sionismus se na Moravě utvářel a šířil mnohem rychleji než v Čechách. To se dá také odvodit z demografické situace moravských Židů a jejich samosprávy před první světovou válkou. Židé se zde soustředili do menších měst, kde tvořili jisté procento obyvatel a po roce 1867 navíc mohla některá moravská města ustanovit vlastní samosprávu. Tato skutečnost, že měli mnohem větší možnost rozhodovat o chodu židovské části města, podpořila jistou míru sounáležitosti a židovského národního vědomí.⁷¹

Díky mladému studentstvu, které zakládalo sionistické spolky již na gymnáziích, ale také díky blízkému kontaktu s Vídní. V roce 1894 založili moravští příznivci Theodora Herzla spolek *Veritas* se sídlem v Brně. Jak je již patrné, navázali na Herzlův odkaz politického sionismu. Výraznými osobnostmi spolku byli Robert Stricker a redaktor Berthold Feiwel, vydavatel sionistického orgánu *Die Welt*.

⁶⁹ KIEVAL, Hillel J. Hilsner Affair. *The YIVO Encyclopedia of Jews in Eastern Europe* [online]. [cit. 2015-12-01]. Dostupné z: http://www.yivoencyclopedia.org/article.aspx/Hilsner_Affair

Srov. KIEVAL, Hillel J. *Formování českého židovstva: národnostní konflikt a židovská společnost v Čechách 1870-1918*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2011, str. 113-115 nebo WEIN, Martin Joachim. *A history of Czechs and Jews: a Slavic Jerusalem*. New York, NY: Routledge, 2015, xvi, str. 40-44.

⁷⁰ KIEVAL, Hillel J. *Formování českého židovstva: národnostní konflikt a židovská společnost v Čechách 1870-1918*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2011, str.

⁷¹ ČAPKOVÁ, Kateřina. Československé sionistické hnutí v nových historických souvislostech. In: *Židovská menšina v Československu ve třicátých letech: Sborník přednášek z cyklu ve Vzdělávacím a kulturním centru Židovského muzea v Praze v říjnu 2003 až červnu 2004*. Praha: Židovské muzeum, 2004, str. 74-75.

Ve stejném období byl založen i spolek s názvem *Jüdische Akademische Lese- und – Rede-Halle*. Spolek *Veritas* se svým pojetím sionismu podobal později založenému spolku *Barissia* v Praze, zatímco *Jüdische Akademische Lese- und – Rede-Halle* odkazovalo na sesterské spolky *Hallen* v Praze a Vídní.⁷²

Naproti tomu existovalo také společenství s názvem *Ferialverbindungen* (Prázdninové společenství), organizováno vysokoškolskými studenty z Brna, Prahy a Vídně. Idea tohoto společenství spočívala v šíření sionistických myšlenek v domovských městech v období letních prázdnin. Tyto spolky jsme mohli nalézt například v Boskovicích, Hodoníně, Hranicích, Ostravě, Olomouci, atd.⁷³

Zapojování studentů bylo pro sionistické hnutí velmi přínosné, neboť se tím dařilo upevňovat jeho pozici v moravské společnosti. Velmi aktivními se posléze staly spolky *Zion* (Brno, Kojetín, Kyjov, Olomouc, Opava), v Jihlavě byl založen *Spolek Theodora Herzla* a v roce 1907 první spolek *Po'ale Zion*, který měl po roce 1918 vliv na celkové hnutí *Po'ale Zion* v Československu

V Moravské Ostravě roku 1899 vznikl sportovní spolek *Makabi* (podle vůdců povstání Makabejských, 2. st. př. n. l). Spolek kladl důraz na sionistickou výchovu svých členů. V Brně roku 1914 se konala první středoevropská sportovní slavnost *Makabi*, kam přišlo tisíce diváků. Spolky *Makabi* existovaly ve 30. letech v 37 zemích, česká pobočka ale patřila k nejmenším.

2. 2. 2. Čechy

V Čechách vznikl první sionistický spolek na popud ruských studentů na pražské univerzitě, a to v roce 1893 pod názvem *Maccabea*. Po třech letech změnil svůj název na *Spolek židovských univerzitních studentů* (Verein der jüdischen Hochschulüler in Prag) a ve svých stanovách stanovili jako hlavní cíl „*materiální pomoc židovským studentům*“.⁷⁴ Pod novým vedením se tento spolek v roce 1899 přejmenoval na *Bar Kochba* a brzy udával tón sionistickým aktivitám v Čechách. Spolek prošel určitým vývojem během let 1901-1914 a dá se rozčlenit na tři fáze: v první fázi se spolek pod vedením Hugo Bergmanna přiklonil ke

⁷² *The Jews of Czechoslovakia: Historical studies and surveys, Volume II.* New York, N. Y.: Society for the history of Czechoslovak Jews, INC., 1971, str. 22.

⁷³ Tamtéž, str. 23.

⁷⁴ ČAPKOVÁ, Kateřina. Československé sionistické hnutí v nových historických souvislostech. In: *Židovská menšina v Československu ve třicátých letech: Sborník přednášek z cyklu ve Vzdělávacím a kulturním centru Židovského muzea v Praze v říjnu 2003 až červnu 2004.* Praha: Židovské muzeum, 2004, str. 66.

kulturnímu sionismu, druhá fáze značila seběhnutí od kulturního k politickému sionismu a založení periodika *Selbstwehr*. Třetí fáze značila ovlivnění jejich hlavní duchovní autoritou Martinem Buberem a jeho přednáškami a spisem *Tři řeči o židovství* (*Drei Reden über das Judentum*).⁷⁵

Bar Kochba bylo hlavní ideologické centrum. V počátcích byli jeho vůdci spisovatel a šéfredaktor týdeníku *Selbstwehr* Felix Weltsch a filozof Samuel Hugo Bergmann⁷⁶. Členy spolku tvořili převážně studenti ze středních vrstev pokoušející se o návrat k židovství prostřednictvím studia hebrejštiny, judaismu, historie židovského národa a kultury. Velkou inspirací pro ně byli východoevropští Židé, kteří si byli vědomi své identity.⁷⁷

Velkou posilou byli zklamaní *Čechožidé*, kteří díky antisemitismu prozřeli, že asimilace je s českým národem nemožná.⁷⁸ Patřil k nim i Ludvík Singer, kterému se později dostalo výjimečného postavení. V roce 1910 se stal předsedou *Sionistické organizace v Čechách*, po vzniku republiky se dostal do parlamentu. Dalšími osobnostmi byli Emil Waldstein a František Friedmann.

Sionisté se snažili propagovat myšlenky hnutí mezi českým židovským i nežidovským obyvatelstvem. Iniciovali překlad dílo německého sionisty Maxe Nordaua do češtiny a snažili se sionisty z německých rodin uvést do české politiky.

V *Bar Kochbě* tak narůstal počet česky mluvících sionistů, kteří ovládali i němčinu. To samé se však nedalo říct o jejich německých kolezích. V roce 1903 se někteří členové *Bar Kochby* odtrhli a založili spolek *Jüdische Akademisch-technische Verbindung Barissia*, který měl vzdorovat české a německé asimilaci. V tomto spolku bylo patrné silné nacionální cítění. Jeho členové nosili spolkové barvy, odznaky a zpívali písně. *Barissia* chtěla také navazovat úzké přátelské vztahy mezi českými a německými asimilanty otevřenější cestou než konzervativci z *Bar Kochby*.⁷⁹

Dalším významným spolkem byl *Jüdische Akademische Lese- und- Rede-Halle* (zkráceně Halle). Jeho ideologie se pohybovala na pomezí myšlenek *Bar Kochby* a *Barissie*.

⁷⁵ KIEVAL, Hillel J. *Formování českého židovstva: národnostní konflikt a židovská společnost v Čechách 1870-1918*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2011, str.152, srov. ČAPKOVÁ, Kateřina. Československé sionistické hnutí v nových historických souvislostech. In: *Židovská menšina v Československu ve třicátých letech: Sborník přednášek z cyklu ve Vzdělávacím a kulturním centru Židovského muzea v Praze v říjnu 2003 až červnu 2004*. Praha: Židovské muzeum, 2004, str. 67.

⁷⁶ Bergmann měl být mužem, který si plně uvědomuje svůj židovský nacionalismus a dokáže své vize přeměnit v činy. viz KIEVAL, Hillel J. *Formování českého židovstva: národnostní konflikt a židovská společnost v Čechách 1870-1918*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2011, str. 154

⁷⁷ PĚKNÝ, Tomáš. *Historie Židů v Čechách a na Moravě*. vyd.2. Praha: Sefer, 2001, str. 521.

⁷⁸ Tamtéž, str. 215.

⁷⁹ Tamtéž, str. 220-221.

Nešlo jim primárně o duchovní vizi, ale o šíření judaismu a sionismu mezi studenty a veřejností.

V roce 1909 vznikl *Spolek Theodor Herzl*. Ideje spolku byly stejné jako u *Bar Kochba*, jednacích řečí, ale byla čeština a navazovala na česko-židovské hnutí.⁸⁰ Spolek byl v prvních letech finančně podporován *Bar Kochbou*. Zároveň ale spolupracovaly, jak v předválečném tak poválečném období. Po roce 1918 přebírá *Spolek Theodor Herzl* vedoucí pozici v sionistickém hnutí.

V tomto raném předválečném období vznikaly také spolky pro neakademickou mládež a hlavním úkolem byla teoretická i praktická příprava na aliju. Říkalo se jim chalucim (pionýři) a nejstarší chalucnická organizace v Čechách vznikla v roce 1913 pod názvem *Jüdische Wanderbund „Blau-Weiss“*. Spolek také reagoval na antisemitský postoj německého turistického spolku *„Wander-vogel“*.⁸¹

Z *„Blau-Weiss“* se v roce 1919 vyvinul mládežnický spolek *Techelet Lavan*. Spolek by se také dal označit za svaz židovských skautů, inspirovaný německým trampským hnutím. Hlavní zájmem byla příroda a odklon od měšťáctví: *„Cílem byla „reforma života“, vzpoura proti měšťáctví, šosáctví, pokrytectví, proti odcizení se přírodě – pojil nás odpor proti materialistickým hodnotám.“*⁸² Dále byla založena také sportovní organizace *Makabi*. Oba přilákali velký počet příznivců všech věků, kteří se připojili k sionistické organizaci. Tam, kde to bylo možné, utvářely spolky a šířily ideu hnutí. Vznikaly také další spolky například v Budějovicích, Karlových Varech, Kolíně, Kutné Hoře, Mostu, Písku, Plzni, atd.

V roce 1914 byl založen pražský sportovní spolek *Hagibor* (hebr. hrdina). Spolek měl oddíly lehké atletiky, hokeje, tenisu, fotbalu a plavání- ten později založil *Židovský plavecký klub Hagibor* a jako jednacích řeč používal češtinu. Členové spolku také reprezentovali Československo na olympijských hrách.⁸³ Mezi další známé spolky patřili židovský sociálně demokratický spolek *Poale Sion*, *Spolek židovských akademiků Theodor Herzl*, *Akademický spolek Kapper*, *Spolek sionistických dívek Chanah*, pražský *Židovský šachový klub Steinitz* a další.⁸⁴

⁸⁰ PĚKNÝ, Tomáš. *Historie Židů v Čechách a na Moravě*. vyd.2. Praha: Sefer, 2001, str. 523.

⁸¹ Tamtéž, str. 524.

⁸² BARTÁKOVÁ, Daniela. *Hašomer Hacair a Tchelet Lavan v Československu (1918–1938) – komparativní studie sionistických mládežnických organizací*. Olomouc, 2010. 122 s. Diplomová práce. [Filozofická fakulta Univerzity Palackého](#). Vedoucí práce Marie Rchová., str. 51.

⁸³ Tamtéž, str. 530.

⁸⁴ ČERMÁKOVÁ, Radka. Československá republika- nový stát ve střední Evropě a Židé. In: SOUKUPOVÁ, Blanka a Marie ZAHRADNÍKOVÁ. *Židovská menšina v Československu ve dvacátých letech: Sborník přednášek z cyklu ve Vzdělávacím a kulturním centru Židovského muzea v Praze*. Praha: Židovské muzeum v Praze, 2003, str.13.

2. 2. 3. Slovensko a Podkarpatská Rus

V těchto oblastech se sionistická aktivita nerozvíjela tak jako v Čechách a na Moravě, přesto zde fungovala. Rusínští Židé se v oblasti Podkarpatské Rusi objevovali již v 17. století a výraznějšího růst populace, přišel až v 19. století, k čemuž dopomohla i migrace z okolních oblastí. Vyskytovali se zde převážně chasidské Židé nebo Mitnagdim, žili převážně na vesnicích a mezi jazyky převládala jidiš nebo maďarština.⁸⁵

Situace v této oblasti nebyla po ekonomické stránce nijak příznivá a mnoho obyvatel emigrovalo za lepším živobytím do Spojených států. Před sionistické zvěsti zde kvůli ortodoxnímu zaměření, neměly velký ohlas. Na Podkarpatské Rusi žilo přibližně 100 tisíc židovských obyvatel, převážně v městech Mukačevo a Užhorod a hlavními příjmy pro ně bylo podnikání, obchod nebo drobná řemesla. Židé z hornatých oblastí Verchoviny se podobali Rusínům a tisk o nich psal jako o chudých a zaostalých analfabetech. Žili zde také tzv. *luftmenschen*, nezaměstnaní, kteří spoléhali na dobročinné milodary. Pro tyto skupiny byly často pořádány různé kurzy pod vedením *Jewish Colonization Association* (ICA).⁸⁶

Na Slovensku se moderní židovské komunity začaly utvářet v 2. pol. 17. století po vyhnání tureckých vojsk z Uher. Většina židovského obyvatelstva byla v té době uprchlíky z Polska, Moravy nebo Rakouska, nesoucí si s sebou své náboženské, ekonomické i sociální zvyklosti. Možná i to bylo důvodem, že židovské komunity na Slovensku tvořily od počátku spíše samostatné jednotky než ucelenou organizaci. Byli rozdělení na „*Oberlaender*“ (Polsko) a „*Unterlaender*“ (Morava, Rakousko).⁸⁷

Důležitým centrem byla Bratislava a mnoho Židů se na Slovensku prosadilo na poli finančním, kulturním i uměleckém. Velký předěl znamenal rok 1869, kdy se sešel uherský židovský kongres a změnil uspořádání kongregací na 1. ortodoxní, 2. neologické, 3. Status Quo Ante. Toto rozdělení však výraznou změnu nepřineslo, sociální i náboženská činnost se i nadále soustřeďovala kolem náboženských obcí.

⁸⁵ WEIN, Martin J. *Czechoslovakia's First Republic, Zionism and The State of Israel*. Vyd. 1. Atlanta, Georgia, United States, 2001, 160 s. Master's Thesis. Emory University, str. 26.

⁸⁶ ROTHKIRCHENOVÁ, Livie. *Československé Židovstvo: Vzestup a úpadek (1918-1939)*. BONDYOVÁ, Ruth. *Na křižovatce kultur: historie československých Židů*. Praha: Mladá Fronta, 1992, str. 108.

⁸⁷ Tamtéž, str. 28.

Dne 22. března 1903 se konal sionistický sjezd maďarských sionistů v Bratislavě, bylo ale vidět, že fungují spíše jako individuální složky než celá organizace. Řada spolků zde existovala už před rokem 1918 například v Košicích, Prešově, spolek *Ahavat Zion* v Bratislavě (1897) stejně jako v Nitře, *Beth Jakob* v Trnavě, *Achei Zion* v Kežmarku (1903).⁸⁸

Ale i navzdory těmto aktivitám zde nebyla sionistická činnost nijak mimořádná, což bylo překvapující vzhledem k počtu uprchlíků, které se přes toto území pohybovali. Tento fakt značil dva důvody. Prvním bylo, že Slovensko a Podkarpatská Rus byli součástí Maďarska a jejich sionistická partaj byla pod *Maďarskou sionistickou organizací*, která nevytvářela přílišnou aktivitu. Druhý důvod značil boj mezi maďarskou asimilací a sionismem. Asimilanti měli podstatně lepší pozici, protože byli silní a pocházeli z vyšších a vlivných kruhů.

Schválení sionismu v Maďarsku trvalo 24 let. Jediná odnož, které bylo povoleno fungovat, byl spolek *Mizrachi* (1904). Plně nezávislým se stal v roce 1910, kdy sionisté na sjezdu v Košicích spolek rozpustili a *Mizrachi* opustili Maďarskou sionistickou teritoriální federaci. To byl klíčový moment, protože hnutí se až do roku 1918 neobnovilo.⁸⁹ V roce 1923 se pak většina chasidských komunit připojila k slovenské ortodoxní federaci pod vedením⁹⁰ chasidského lídra Rebbeho Haima Eliezera Shapira (1872-1937).⁹¹

V československém období se slovenští Židé přiklonili k sionistickému hnutí a postupem času založili mládežnická hnutí, odnož *ženské organizace WIZO* a ve větších městech pořádalo kulturní a společenskou činnost. Na středním Slovensku převládali středostavovští Židé, kteří se věnovali podnikání. Východ Slovenska byl již částečně ovlivněn Podkarpatskem, pro lidi zde byla hlavním smyslem života víra a převládala zde chudoba. Srovnání východní a západní části Slovenska dokresluje také vzdělávání. Zatímco

⁸⁸RABINOWICZ, Oskar K. *Czechoslovak Zionism: Analecta to a History. The Jews in Czechoslovakia: Historical Studies and Surveys, Volume II*. New York: Society for the History of Czechoslovak Jews, 1971, str. 24.

⁸⁹ Tamtéž, str. 25.

⁹⁰ Právě rebbe Shapira byl znám pro své extrémní nepřátelství k sekulárním tendencím. V roce 1935 vydal v Mukačevu prohlášení, které zakazovalo podporu sionistům, jež označoval za kacíře a ateisty. Hanil i sionisty založenou hebrejskou školu, která se na šíření těchto myšlenek, podílí. Více viz MENDELSON, Ezra. *The Jews of East Central Europe between the world wars*. Bloomington: Indiana University Press, c1983, xi, str. 155-156.

⁹¹ WEIN, Martin J. *Czechoslovakia's First Republic, Zionism and The State of Israel*. Vyd. 1. Atlanta, Georgia, United States, 2001, 160 s. Master's Thesis. Emory University, str. 27.

v Bratislavě byla vyhlášena ješiva Chatama Sofera, na východě existovala pouze výchovná učiliště (Talmud-Tora).⁹²

2. 3. Média

Sionistické hnutí bylo aktivní také v tisku. Převážná část periodik vycházela spíše v němčině než v češtině. Prvním byl čtrnáctideník pro mládež *Jung Juda*, který založil Filip Lebenhart v roce 1900. O rok později jej následovali moravskoslezští sionisté a začali vydávat *Jüdischer Volksstimme* a jeho ročenku *Hickl's Illustrierter Jüdische Volksstimme*, které vydával Max Hickl.

K nejčtenějšímu periodiku ale patřil list *Selbstwehr* (Sebeobrana), který v roce 1907 založili členové spolku *Barissia*. Název zvolili z pocitu vlastní ochrany před antisemitismem. Po roce 1910 jej řídili i členové spolku *Bar Kochba*, když se vedení listu ujal Leo Herrmann. V období 1919 - 1938 jej měl na starost Felix Weltsch, který editoval i ročenku *Jüdischer Almanach*. Od roku 1925 byla jeho součástí i příloha *Blätter für die jüdische Frau* oficiální periodikum orgánu WIZO.⁹³

Od roku 1913 vycházel čtrnáctideník *Židovské listy pro Čechy, Moravu a Slezsko* a po roce 1918 byl nahrazen periodikem *Židovské zprávy*. Byl založen na popud Ludvíka Singera, a vycházel až do roku 1939. Dalším tiskovým orgánem byl *Rozvoj*, který vycházel v letech 1904 – 1916 a poté v letech 1918 – 1939.

Za zmínku stojí také ročenka *Židovský kalendář*. Ta vycházela v letech 1920 – 1939 a jejím editorem byl například Emil Waldstein. Ročenka tvořila protiváhu asimilovaného *Kalendáře česko-židovského*, který byl prvním židovským periodikem psaným česky a vycházel v letech 1871 – 1939. Revizionistické hnutí pak vydávalo periodikum *Medina ivrit* (Židovský stát).

⁹²ROTHKIRCHENOVÁ, Livie. Československé Židovstvo: Vzestup a úpadek (1918-1939). BONDYOVÁ, Ruth. *Na křižovatce kultur: historie československých Židů*. Praha: Mladá Fronta, 1992, str. 108-109.

⁹³PĚKNÝ, Tomáš. *Historie Židů v Čechách a na Moravě*. vyd.2. Praha: Sefer, 2001, str. 534.

2. 4. Sionismus po vzniku Československé republiky

Období po první světové válce znamenalo zásadní zlom pro sionismus. Židé se ocitli na prahu nového období. I zarytí odpůrci sionismu postupně měnili svůj názor, když viděli, že hnutí získává politický charakter. Prvotními kroky sionistického hnutí byla zajištění vlastního státu. Důležitým mezníkem proto bylo vydání tzv. *Balfourovi deklarace* v roce 1917. Ta zaručovala právo na židovskou domovinu v Palestině pod Britským mandátem.

Jedním z hlavních tvůrců byl Chaim Weizmann a československý sionismus tuto myšlenku silně podporoval. Dalším pojítkem s tímto kulturím sionistou byl také vstřícný a mírový postoj Židů vůči Arabům. Osobnosti předválečné *Bar Kochby* (Hugo Bergmann, Robert Weltsch, Hans Kohn) stály i u zrodu organizace Brit Šalom v roce 1925, která si kladla za cíl spolupráci mezi Židy a Araby. Snahou bylo vytvořit diskuzní fórum politiků a intelektuálů, kteří by navrhli tu nejlepší variantu židovsko-arabského uspořádání v Palestině. Po imigrační vlně⁹⁴ polských a německých Židů však tato organizace zanikla.⁹⁵

I když sionismus v období První republiky netrval dlouho, pomáhal naplňovat představy a sny předválečného sionismu. Začali se zabývat praktickými otázkami, ať už politickými nebo materiálními, které byly odvozeny od vývojové situace v Palestině.

V roce 1921, kdy probíhalo sčítání lidu, se mohli Židé přihlásit k židovské národnosti. Cesta k jejímu uznání začala již během první světové války ve Spojených státech amerických. Tou dobou hledal Masaryk spojence k vybudování nezávislého československého státu. Za jeho rázný postoj v Hilsnerově aféře si zasloužil uznání mezi Židy na celém světě. Američtí Židé ho pak označili pojmem „*Slavic Hero*“⁹⁶ a slíbili mu svou podporu, jak píše v dopise Edvardu Benešovi: „*Hilsner nám nyní velice pomohl: sionisté a ostatní Židé náš program veřejně přijali.*“⁹⁷ Právě američtí Židé se u Masaryka o uznání židovské národnosti přimlouvali. Ta však byla nepřímou definovaná v § 128 ústavy z roku 1920, kde se píše, že

⁹⁴ 4. alija(1924-1928) – převážně střední vrstva z Polska (67 tisíc), 5. alija (1929-1939)- převážně němečtí Židé 250 tisíc. viz TERNER, Erich. *Dějiny Státu Izrael*. Pardubice: Kora, 1991, str.. 53-54.

⁹⁵ ČAPKOVÁ, Kateřina. Československé sionistické hnutí v nových historických souvislostech. In: *Židovská menšina v Československu ve třicátých letech: Sborník přednášek z cyklu ve Vzdělávacím a kulturním centru Židovského muzea v Praze v říjnu 2003 až červnu 2004*. Praha: Židovské muzeum, 2004, str. 70.

⁹⁶ WEIN, Martin Joachim. *A history of Czechs and Jews: a Slavic Jerusalem*. New York, NY: Routledge, 2015, xvi, str. 45.

⁹⁷ Tamtéž, str. 46. Srov. ČAPKOVÁ, Kateřina. *Češi, Němci, Židé?: Národní identita Židů v Čechách 1918-1938*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2005, str. 42-46.

„všichni občané republiky Československé jsou si před zákonem plně rovni a požívají stejných práv občanských a politických nehledíc k tomu, jaké jsou rasy, jazyka nebo náboženství.“⁹⁸

V sionismu vítal mravní obrození Židů, ale vidině osídlení Erec Jisrael dlouho nevěřil. Názor změnil až roku 1927, kdy osobně Palestinu navštívil. Po jeho nástupu do úřadu si Židé slibovali zklidnění antisemitských projevů, které se i v tom období začaly postupně projevovat. Čeští občané byli po válce vyhladovělí a vyčerpaní. Opět se tak hledal viník jejich útrap a silící nespokojenost vedla k drancování židovských obchodů, továren, skladišť a domácností. Tyto nepokoje probíhaly v letech 1918-1920 a prezident sám prezident Masaryk byl tímto vývojem zaskočen a ve svém poselství před Národním shromážděním, varoval před antisemitismem.⁹⁹

V říjnu 1918 vznikla *Národní rada židovská* založená zástupci *Sionistického svazu* a *Poalej Cion*. Do čela byl zvolen Ludvík Singer, jeho zástupcem se stal Max Brod. Židovská národní rada se snažila prosadit nezávislost židovské menšiny, ale nesetkala se s nadšením, protože Židé časem zapadli do běžné reality. Ortodoxní Židé a Židé-komunisté nikdy neuznali židovské obyvatelstvo jako národ a asimilovaní Židé o zastupování radou nestáli.¹⁰⁰

Vstřícný postoj prezidenta Masaryka i mladé republiky napomohla sionistům k dobrému postavení ve *Světové sionistické organizaci* a Československá republika se stala jedním ze středisek mezinárodních setkání představitelů a členů sionistického hnutí. Debatovali o aktuálních problémech, sionistické společnosti, navštěvovali významná sionistická centra a snažili se o další šíření myšlenek k veřejnosti. I díky této pozici se zde konaly tři vrcholné sionistické kongresy: XII. a XIII. v letech 1921 a 1923 v Karlových Varech a XVIII. v roce 1933 v Praze.¹⁰¹

Významným krokem bylo také založení *Židovské strany Československa* v roce 1919, do parlamentu však vstoupila až v roce 1929. K vybudování pevné struktury došlo až v letech 1931 – 1935, kdy byl jejím předsedou Emil Margulies. Činitelé této strany byli převážně sionisté a měli přátelské strany s čs. sionistickou organizací, byť pracovali odděleně.

Sionistická organizace vznikla v letech 1919 – 1920 z nutnosti zorganizovat sionistické hnutí a jeho instituce v zemi. Po vzniku ČSR přibyla řada nových členů, zejména

⁹⁸ ČAPKOVÁ, Kateřina. *Češi, Němci, Židé?: Národní identita Židů v Čechách 1918-1938*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2005, str. 43.

⁹⁹ V roce 1919 volaly zradikalizované „husitské“ ženy po osvobození prezidenta ze „zajetí Němců a Židů“. viz ČERMÁKOVÁ, Radka a . Československá republika- nový stát ve střední Evropě a Židé. In: SOUKUPOVÁ, Blanka a Marie ZAHRADNÍKOVÁ. *Židovská menšina v Československu ve dvacátých letech: Sborník přednášek z cyklu ve Vzdělávacím a kulturním centru Židovského muzea v Praze*. Praha: Židovské muzeum v Praze, 2003, str. 11-12.

¹⁰⁰ PĚKNÝ, Tomáš. *Historie Židů v Čechách a na Moravě*. vyd.2. Praha: Sefer, 2001, str. 525.

¹⁰¹ Tamtéž, str. 526.

z Podkarpatské Rusi, kde byl počet Židů dvojnásobný. Díky nim, se tak v roce 1925 přihlásilo k židovské národnosti 51% československých Židů. Taková situace byla ve střední Evropě neobvyklá.

Politické středisko sionismu se tak pod vlivem těchto událostí přesunulo na východ republiky a novým centrem se stala Moravská Ostrava. V roce 1921 zde byl založen *Výkonný výbor Sionistické organizace* a do jejího čela byl zvolen advokát Josef Rufeisen. Organizace později převzala úlohu reprezentanta židovských národních zájmů v ČSR.

I přes veškeré snahy sionisté nevytvořili nikdy jednolitou společnost. Od počátku vznikala řada skupin, směrů, politických a jiných organizací a ideologických proudů. Často docházelo k rozepřím, kdy se neshodovaly na jednotném názoru o budoucnosti židovského národa, jeho obrození, budoucí život v Palestině, na politiku britského mandátu, sociální práci, apod.

Balfourova deklarace učinila sionismus aktuálním hnutím, avšak některé spolky se dostaly do pozadí. Situace nahrávala *chalucim* (průkopníkům), jejíž česká větev se odloučila od „*Blau-Weiss*“ a nesla název *Techelet lavan* (modrá, bílá). Tento spolek spojoval jak sionistické a židovské vzdělávání, tak sportovní, turistické a společenské aktivity.

V roce 1921 vzniklo sdružení průkopnických mládežnických hnutí v ČSR *Hechaluc*. Hlavním úkolem bylo poskytovat rady ohledně zaměstnání a získávat prostředky pro aliji. Organizace pro zemědělský výcvik a výuku hebrejštiny se zabýval také sportovní klub *Makabi hacair*.¹⁰²

Situace se prudce změnila po roce 1933. Po nástupu nacistů k moci prchly z Německa tisíce německých uprchlíků a přístřeší hledali zejména v Československu. Nejčastěji přicházeli do Prahy nebo německého pohraničí. Země byla připravena je přijmout i díky výzvě prezidenta Masaryka, který rozhodl o poskytnutí dočasného útočiště všem, kteří jej potřebují.¹⁰³

Začaly se také organizovat hromadné přípravy na emigraci do Palestiny. Sionisté byli v těchto věcech velmi aktivní, zvláště pak sionistické ženy.¹⁰⁴ S jejich pomocí a pílí se podařilo zachránit tisíce životů.

¹⁰² Tamtéž, str. 529.

¹⁰³ BONDY, Ruth. *Jacob Edelstein*. vyd. 1. Praha: Sefer, 2001, str. 61.

¹⁰⁴ Činnosti sionistických žen se budu více věnovat v kapitole č. 3 a 4.

2. 5. Postavení žen v sionistickém hnutí

Již od prvotní myšlenky Theodora Herzla byl sionismus čistě mužskou záležitostí. Ženy, které se tehdy k hnutí připojily, byly brány pouze jako pomocná síla, přestože sionismus jejich účast vítal. Tato kontraindikace později pomohla vytvořit ženský obraz v sionistickém hnutí, jež představoval ženu silnou, asertivní, aktivní v sociální oblasti a také při budování židovského domova v Palestině.

Ženský přínos pro hnutí byl cenný, ale po dlouhé období také ignorovaný. Například historii předválečného německého i rakouského sionismu a chronologické zpracování práce členek je takřka nemožné. Veškeré aktivity totiž prováděli muži. Naproti tomu práce britských sionistek je snadněji dohledatelná i díky členství v později založené ženské sionistické organizaci, známe pod zkratkou WIZO.

Ženy se angažovaly především v sociální oblasti, protože většina z nich měla s tímto prostředím zkušenosti. I sami sionisté si byli vědomi důležitosti začlenit sociální péči do svého programu a později také do židovského státu. I díky tomu získávalo hnutí punc nacionalismu.

První ženy, které se k hnutí připojily, byly součástí světa sionistických mužů jako jejich manželky, sestry, dcery. Sionisté zahájili náborovou kampaň na získávání nových souvěrců a souvěrkyně. Jejich program byl postavený na státnosti, charitě a kontrole nad institucemi v židovské Palestině.

V propagačních materiálech o jišuvech byl vyobrazen „*nový muž*“ stvořený skrz sionistické hnutí. Tento muž byl v souladu s přírodou jako pionýr-farmář, který dosáhl své existence i přes nepřízeň osudu.¹⁰⁵ Tento postoj sdílela řada raných sionistů. Cesta k této nové existenci měla podle nich jít skrze začlenění do společnosti stejně smýšlejících přátel.

Tato tvář sionismu skutečně nebyla k ženám přátelská natolik, aby je motivovala v realizování své židovské národnosti. Řada z nich se tak k hnutí připojila skrze zájem o sociální služby. Právě ty pomohly ženskému hnutí začlenit svou kulturu do sionistického programu vytvořeného muži.

¹⁰⁵ BERKOWITZ, Michael. *Transcending "Tzimmes and Sweetness": Recovering the History of Zionist Women in Central and Western Europe 1897-1933*. SACK, Maurie. *Active Voices: Women in Jewish Culture*. Urbana: University of Illinois Press, 1995, s. 44.

Zúčastnily se také prvního sionistického kongresu, což ocenil i zakladatel Herzl. Neměly ale právo volit. Tato situace se změnila až na druhém sjezdu. Pravdou je, že ženy nezastávaly vedoucí pozice v institucích sionistické organizace před rokem 1933. Nicméně, výjimky se našly.¹⁰⁶

Na jedenáctém kongresu, který se konal před první světovou válkou, byla největší pozornost adresována Miriam Schach. Jako první upozornila na působení mužské společnosti vůči ženám, čímž je staví do podřadné pozice. Miriam Schach byla aktivní pařížskou sionistkou a založila sionistický týdeník *L'echo Sioniste*.¹⁰⁷

I díky ní zřejmě začalo sionistické hnutí prezentovat nejen silné sionistické hrdiny, ale také nové sionistické ženy. Do roku 1911 měly ženy na sionistických kongresech příspěvky jen zřídka. Ženy spolupracovali s muži ve studentských organizacích a posléze byla založena i řada ženských organizací. Nejznámější je pravděpodobně *Juedisch-nationale Fraenvereinigung* v Německu.

2. 5. 1. Ženské sionistické organizace v Německu a Rakousku

Většina ženských židovských spolků vznikala v německých a rakouských zemích ještě před sionistickým vlivem. Díky osvícenství a emancipaci se do popředí začaly dostávat vlivné židovské ženy, které nejčastěji pracovaly v charitativní nebo humanitární oblasti. Angažovaly se v nich zejména manželky významných osobností, vdovy nebo staré panny.¹⁰⁸ Snažily se vypořádat s tehdejšími problémy, které vystupovaly v pozadí židovského života- sociální problémy, antisemitismus, prostituce.¹⁰⁹

Ve Vídni se kořeny ženské filantropie datují do počátku 19. století, kdy Fanny Jeitteles založila chudobinec a Theresa Mayer Weikersheim založila spolek *Theresien-Kreutzer-Verein* k povzbuzení návštěvnosti synagog. V roce 1815 pak byla založena *Israelitischer Frauen-Wohltätigkeits-Verein* (Izraelistický ženský charitativní spolek). V popředí spolku stály Eleonore Wertheim, Eleonore Nassau, Elisabeth Kohn, Franziska Goetzl. Charlotte Biedermann, Judith Loewinger.¹¹⁰ Spolek se zabýval péčí o ženy před porodem, vdovy,

¹⁰⁶ Tamtéž, str. 45

¹⁰⁷ Tamtéž, str. 46

¹⁰⁸ Otázka genderu: Případ Gisi Fleischmannová. JEHUDA, Bauer. *Úvahy o holokaustu*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2009, s. 173-189.

¹⁰⁹ ROSE, Alison. *Jewish women in fin de siècle Vienna*. 1st ed. Austin, Tex: University of Texas Press, 2010., str. 47.

¹¹⁰ ROSE, Alison. *Jewish women in fin de siècle Vienna*. 1st ed. Austin, Tex: University of Texas Press, 2010.,

přispívaly na věna a vzdělávání dívek. V tehdejší společnosti si vydobily respekt a uznání ostatních organizací.

Z dalších vzniklých spolků můžeme například zmínit *Israelitischer Frauen Wohltätigkeitsverein Florisdorf* (1880), *Erster Simmerlinger Israelitischer Frauen-Wohltätigkeitsverein für den 11 Bezirk* (1900), *Hietzinger Frauen Wohltätigkeits-Verein* (1906). Před rokem 1866 existovalo ve Vídni pouze jedenáct židovských spolků, tři z toho vedly ženy. Po roce 1915 se celkový počet židovských organizací vyšplhal na číslo 88, z nichž 18 bylo vedeno ženami.¹¹¹

V listopadu roku 1898 byl ve Vídni založen ženský sionistický spolek pod názvem *Wiener zionistische Frauenverein* a jeho stanovy otisknuty v sionistickém deníku *Die Welt*. Ale již v roce 1896 existovala ve Vídni sdružení mladých žen s názvem *Miriam*, který podporoval židovskou kolonizaci v Palestině a dále spolek *Moria* propagující židovskou nacionalitu studiem židovské historie, literatury a rolí žen v židovské minulosti.¹¹²

V Německu byl v roce 1907 založen spolek s názvem *Verband Juedischer Frauen fuer Kultur-arbeit in Palestina* (známý také pod názvem Kulturverband fuer Frauenarbeit). Bylo znatelné, že sionistické organizace měly pozitivní vliv na roli žen v sociální sféře. Taková situace byla podobná i ve Velké Británii.¹¹³

V pozdějších letech 19. století, kdy docházelo k ekonomickým a sociálním změnám, proudily davy uprchlíků z Východu. Těm bylo nutné poskytnout sociální servis, o který se zasloužily židovské ženy, když začaly docházet do židovských komunit a poskytovat sociální péči jako profesionálky nebo dobrovolnice.

V polovině 19. století se německé feministické hnutí rozhodlo spojit dvě odvětví: politiku a sociální práci. Za základní cíl považovaly potřebu reorganizace intelektuálního a technického tréninku dívek a žen. S podporou sociální demokracie zřejmě získali možnost, podívat se na sionismus jako na možné místo pro sociální a politické akce.¹¹⁴

Významnou osobností spolku *Juedischer Frauenbund* byla feministka a sociální pracovnice Bertha Pappenheim. Často také publikovala a snažila se vytvoření spojení a vzájemné podpory. Program tohoto spolku také zahrnoval vydávání periodika s širokým

str. 46-47.

¹¹¹ Tamtéž, str.

¹¹² BERKOWITZ, Michael. Transcending "Tzimmees and Sweetness": Recovering the History of Zionist Women in Central and Western Europe 1897-1933. SACK, Maurie. *Active Voices: Women in Jewish Culture*. Urbana: University of Illinois Press, 1995, str. 47

¹¹³ Tamtéž, str. 48

¹¹⁴ Tamtéž, str. 48

obsahem, instituce, přednášky na různá témata v židovské kultuře a také další témata jako farmářské školy nebo umění v domácnosti.¹¹⁵

Spolek *Kulturverband* podporoval zemědělská tréninková družstva pro ženy, školy pro základy ekonomiky, veřejné kuchyně a zdravotnická zařízení pro ženy a děti. Částečně financoval také výstavbu školky a nemocnici *Shaare Tzedik* v Haifě. Tento spolek byl také první, který poslal zdravotnické sestry do jišuvu.

Významné spojení mezi evropskými sionistickými ženami a jejich souvěrkyněmi v Palestině před první světovou válkou byla *Dívčí tréninková farma v Kineretu* (The Girl's Training Farm). Tato instituce propagovala ženské pracující pionýrky. Cílem bylo vytvořit z imigrantek produktivní pracovnice a ideální matky, které si uvědomují svou nacionální hodnotu.¹¹⁶

Cílem *Kulturverband* bylo spojení všech židovských žen, ať už sionistek nebo ne. Proto se vedoucí spolku Edith Lachmann rozhodla vytvořit více neutrální studentské ženské organizace, kde by se všichni mladí scházeli bez ohledu na nacionální cítění. Zároveň ale také podporovala čistě dívčí organizace, které podporovaly dívčí nezávislost a schopnost mluvit i vystupovat.

2. 5. 2. Ženské sionistické organizace ve Velké Británii

Ve chvíli, kdy se Chaim Weizmann stal sionistickým lídrem, se Anglie stala centrem sionismu. Zde byla také roku 1918 založena *Federace židovských žen* (FWZ), avšak spolky s židovsko-nacionální tematikou zde vznikly v pozdějších 80. letech 18. století, například spolek s názvem *Western Women's Tent*, který odkazoval na uskupení *Hibbat Zion*. Tento spolek vznikl s odkazem na vlnu perzekucí v Rusku v roce 1881 a jejich primárním zájmem bylo vytvořit sekulární židovskou komunitu v Palestině.

V roce 1910 vznikla organizace s názvem *Zionist Pioneer Women*. Jedna z členek záhy emigrovala do Palestiny, což bylo v předválečném období docela neobvyklé. V předchozím roce, čili v roce 1909, se konala první konference židovských ženských organizací v Manchesteru, kde např. prohlásily, že „*práva psaná na papíře ještě neznamenaají práva skutečná.*“¹¹⁷

¹¹⁵ Tamtéž, str. 49

¹¹⁶ Tamtéž, str. 49

¹¹⁷ Tamtéž, str. 51

Mezi ženami ve vybraných kruzích byla i manželka Chaima Weizmann, Vera Weizmann a také žena Israela Sieffa, Rebecca. Vera se do sociálních služeb dostala jako lékařka i díky kontaktům svého manžela. Zato Rebecca Sieff brala své působení spíše z politického hlediska a hnutím byla velmi ovlivněna. V roce 1917 pak spolu Henriettou Irwell založily uskupení *The Ladies Committee of the English Zionist Federation*, pod které spadalo asi tucet ženských spolků.

Krátce před první světovou válkou se několik ženských organizací v Anglii i jiných místech západní Evropy, spojilo do spolku s názvem *The Kulturverband of the German Zionist Women*. Po válce se pak spolky z této větve částečně obnovily a to v Německu, Polsku, Holandsku, Moskvě a Palestině. Společně odkazovaly na sympatie a plány sionistických žen.¹¹⁸

Tato skutečnost byla také zmíněna na konferenci v červenci 1920, kde volali po založení WIZO, zatímco *Britská federace sionistických žen* byla ponechávána v redukovaném stavu. Robert Solomon, prezident FWZ, poukázal na fakt, že sionistické hnutí má vysoký počet následovníků, kteří emigrují z Evropy. Pověštinou to byli Židé z nižších tříd a nebyli tak zdatní, jako například Židé z asimilovaných buržoazních kruhů. A právě těch bylo potřeba. Těch, kteří zpočátku sionismem tak opovrhovali.

2.5.3. Slovensko a Gisi Fleischmannová

Zpočátku nebyl vliv sionismu na Slovensku nijak výrazný i přesto si našel skupinku příznivců. Byla mezi nimi i významná ženská osobnost pozdějších let Gisi Fleischmannová. Vyrůstala v ortodoxním prostředí a byla sestřenicí pozdějšího uznávaného představitele ultraortodoxních Židů na Slovensku rabi Šmuela Davida Halevi Ungara. Již v mládí se spolu se svými bratry Desiderem a Gustavem přiklonili k sionistickému hnutí.¹¹⁹

V polovině dvacátých let založila v Bratislavě pobočku Ženské mezinárodní sionistické organizace a v roce 1938 stanula také v čele bratislavského HICEMU. Po vzniku Slovenského štátu začala organizovat ilegální deportace s cílem zachránit co nejvíce životů. Stala se členkou židovské rady *Ustredňa Židov* (UŽ), ze které vzešla ilegální Pracovní skupina v čele s Fleischmannovou. Jejich hlavní činností bylo uchránit či pozastavit, co nejvíce osob před nástupem do transportu. Gisi Fleischmannová byla v kontaktu se zahraničními organizacemi a

¹¹⁸ Tamtéž, str. 52

¹¹⁹ Otázka genderu: Případ Gisi Fleischmannová. JEHUDA, Bauer. *Úvahy o holokaustu*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2009, str.

snažila se získat jakoukoliv podporu nebo jinou možnost záchranu.¹²⁰ V roce 1942 se skupina rozhodla podplatit Eichmannova zástupce Wislicenyho, aby transporty zastavil. Peníze získaly od zahraničních organizací (JOINT) a prostřednictvím Karla Hochberga (vedl na UŽ oddělení zvláštních úkolů) došlo k jejich předání (jednalo se o částku 25 000 \$).¹²¹

Poté se deportace skutečně na čas zastavily a byly obnoveny až v roce 1944. Skupina věřila, že uplácení pomohlo. Ve skutečnosti však byli místo Wislicenyho podplaceni slovenští státní úředníci. Pracovní skupina se po této zkušenosti rozhodla prostřednictvím Wyslicenyho dohodnout kontakt s Himmlerem, aby docílili zastavení všech evropských transportů.¹²²

V roce 1943 se Pracovní skupina fakticky ujala vedení UŽ. V roce 1944 byla Gisi Fleischmannová zatčena, když se pokusila uplatit významného vládního činitele a německá policie zjistila, že stopy vedou k ní. Ke konci roku 1944 byli pozatýkáni zbylí členové Pracovní skupiny a odvezeni do Seredě. Odtud pak Gisi Fleischmannová odjela transportem do Osvětimi s průvodním dopisem o její likvidaci. Po příjezdu byla německými esesmany odvedena a od té chvíle ji už nikdo neviděl.¹²³ Z hlediska sociální židovských dějin je její příběh více než příznačný: „Žena a vůdčí osobnost stoupala po žebříčku tradiční ženské angažovanosti v židovské sociální péči a v otázkách migrace, až se stala politickou vůdkyní jediné židovské odbojové organizace- jediné odbojové organizace v celé Evropě- která sjednotila všechny politické směry v zemi (s výjimkou komunistů) a která byla jedinou skupinou, jež se pokusila zachránit ne pouze sebe, ale i Židy z jiných zemí.“¹²⁴

¹²⁰ HRADSKÁ, Katarína. *Gisi Fleischmannová: návrat nežiaduci*. 1. vyd. Bratislava: Marenčin PT, 2012, str. 49, 69.

¹²¹ Otázka genderu: Případ Gisi Fleischmannová. JEHUDA, Bauer. *Úvahy o holokaustu*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2009, str. 184, podrobněji Viz. HRADSKÁ, Katarína. *Gisi Fleischmannová: návrat nežiaduci*. 1. vyd. Bratislava: Marenčin PT, 2012, str. 133-153.

¹²² Tamtéž, str. 185.

¹²³ HRADSKÁ, Katarína. *Gisi Fleischmannová: návrat nežiaduci*. 1. vyd. Bratislava: Marenčin PT, 2012, str. 167-168.

¹²⁴ Otázka genderu: Případ Gisi Fleischmannová. JEHUDA, Bauer. *Úvahy o holokaustu*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2009, str. 188

3. Ženská mezinárodní sionistická organizace (WIZO)

3. 1. Vznik organizace WIZO v Evropě

Když přišli sionisté s prvotní myšlenkou o návratu do židovské domoviny, stály po jejich boku i ženy, které se chtěly zasloužit o stejná práva. Cítily, že mohou být při návratu na Sion stejně potřebné jako muži. Mnohé z nich také bojovaly o volební právo v Anglii.

V roce 1918 založila skupinka žen v čele s Verou Weizmann, Rebeccou Sieff a Romanou Goodman organizaci pod názvem *The Ladies Committee of the English Zionist Federation*. Byla to vůbec první skupina sionistických žen v Anglii a zabývala se zejména kulturními otázkami Palestiny. Romana Goodman byla aktivní již před válkou, angažovala se v tzv. sufražetkách. I díky tomu zaujímala silně feministický postoj, který hodlala využít i v sionistické federaci.

Ve stejném roce se vedoucí členky této organizace připojily k návštěvní cestě do Palestiny, která je hluboce zasáhla. Podmínky, ve kterých tehdy žili první osídlenci, byly otřesné. Jejich počet se po první světové válce snižoval i díky nemocem a hladomoru. Lidé zde trpěli jak fyzicky, tak duchovně.

Zakladatelka Rebecca Sieff byla sionistickou ideologií hluboce ovlivněna a angažovala se v různých sionistických skupinách, např. během války byla členkou nacionální židovské propagandy. Ta se snažila stimulovat veřejné mínění Židů a nežidů, a také aby Britský mandát více podpořil založení židovské domoviny v Palestině. Volala po rovnoprávnosti. Chtěla, aby ženy byly stejně tak samostatné, aktivní a organizace schopné jako muži. Ve své stati zveřejněné v almanachu¹²⁵ ku příležitosti desátého výročí založení WIZO mimo jiné uvedla: „*Pouze touto cestou se židovská žena dá vychovávat, aby si uvědomila povinnosti, ke kterým byla povolána.*“¹²⁶

V lednu 1919 se pak v Londýně konala konference *Women's Federation in Britain*, která žádala zřízení ženské federace v Británii. Bylo ale nutné založit mezinárodní organizaci, ve které by se sionistické ženy angažovaly po celé Evropě. V červenci roku 1920 se pak konala konference, kde byla založena *Ženská mezinárodní sionistická organizace*, zkráceně

¹²⁵ Zehn Jahre WIZO (1930)- Marta Hoffman

¹²⁶ Tamtéž, str. 20.

WIZO. Rebecca Sieff v úvodní řeči nastínila směr a fungování této organizace, která spojí ženy ve společné práci a dá prostor jejich síle a schopnosti vyvíjet se.¹²⁷

Rebecca Sieff chtěla, aby byla ženská organizace samostatnou jednotkou. Nevylučovala však spolupráci s muži při budování domoviny. K tomu ale bylo zapotřebí vzdělání a odborná příprava, kterou by ženy musely podstoupit, aby byly užitečné a schopné své znalosti rozvíjet. Vyzvaly i Jišuv: „*Aby vzali na vědomí konkrétní přístup žen, vycházející nikoli z motivu prestiže nebo výsady, ale odpovídající na skutečné potřeby a zajištění funkčnosti postavené na pevných základech.*“¹²⁸

WIZO navrhovala angažovat se v oblastech, které v Palestině zcela chybí. Byly to zejména oblasti vzdělávání, domácí ekonomiky, legislativy, zdravotní a sociální služby. V té době se k organizaci připojila také Henrieta Irwell, která byla po celý život činná v sociální práci, zejména v oblasti péče o ženy a děti. Pro to, aby tyto služby dosáhly úspěchu, bylo potřeba je sjednotit. Velký důraz se kladl zejména na zemědělství, které bylo považováno za cestu k obrození. Dalším krokem tak bylo zakládání zemědělských škol pro ženy.

Důležitým bodem byla také péče o rodinu, obzvláště o děti. Diskuze proběhla ve dvou bodech: 1. Pracující ženy: děti by byly svěřeny do náhradní péče (dětská centra/domy), 2. Ženy – matky: poskytnout těmto ženám odborné poradenství v péči o jejich děti. Roli hrálo také osobní zaměření žen. Edit Eder byla pedagožka, kladla tak velký důraz na vzdělání odrážející potřeby v zemi. Dr. Vera Weizmann pracovala v období války jako dětská lékařka v Manchesteru¹²⁹, a i díky tomu zaznamenala špatný zdravotní stav u žen a dětí, což vedlo k vysoké úmrtnosti.

Feministický postoj Rebecy Sieff tak otevřel diskusi o postavení ženy z pohledu židovského práva. Zároveň tak nepřímo oslovila rabínský úřad, aby se s těmito problémy vypořádal.¹³⁰ Platforma WIZO se zaměřila hlavně na odbornou přípravu žen, odcházejících do Eretz Israel. Do této oblasti spadala domácí ekonomika, potřeby a životní podmínky dětí. Začala shánět peníze i mimo *Židovský národní fond* a od založení *The Ladies Committee of the English Zionist Federation*, se jim podařilo vybrat 100 320 pfund.

¹²⁷ WIZO: Who we are/Our history. *WIZO- Women's International Zionist Organization* [online]. [cit. 2015-12-01]. Dostupné z: <http://www.wizo.org/who-we-are/our-history.html>

¹²⁸ Tamtéž.

¹²⁹ VERAWEIZMANN 1881 – 1966. *Jewish Women's Archive* [online]. [cit. 2015-12-01]. Dostupné z: <http://jwa.org/encyclopedia/article/weizmann-vera>

¹³⁰ HOFMANN, Martha. *Festschrift anlässlich des zehnjährigen Bestandes der Weltorganisation zionistischer Frauen (Women's international zionist organisation) Zentrale: London / herausgegeben von Martha Hofmann*. Vyd. 1. Wien: Jos. Hajek's Nig. Friedrich Holzer & Co., 1930, str. 61.

Stanovy neboli ústava WIZO se s postupem let měnily, ale základní cíle zůstaly stejné. Jejich realizace pak byla flexibilní, protože i v podmínkách WIZO stálo, že: „Práce, kterou WIZO vykonává, se musí změnit v souladu s měnícími se podmínkami.“¹³¹ I díky této zásadě, fungovala WIZO v plné síle celá léta i v kritických momentech.

Přijetí ústavy a podrobný plán práce byl přijat na Mezinárodním sionistickém kongresu v roce 1921 v Karlových Varech. Plán pro praktickou činnost v Palestině obsahoval:

1. Zřízení domova pro dívky z řad přistěhovalců
2. Zřízení zemědělské školy pro dívky
3. Poskytování kuchyňského vybavení pro dívčí školu v Haifě
4. Zřízení dětského centra

Pro zvýšení finančních prostředků byl zřízen *Šperkový fond* pod vedením Lady Samuel. Byla považována za váženou a důležitou osobu, její spolupracovnice ji udělily titul čestné prezidentky. Angažovala se v politice a její láskyplnost a smysl pro řád, pomohl WIZO překonat řadu překážek.¹³² Jednak bylo obtížné převádět peníze z jedné země do druhé, jednak měl být tento krok chápán jako určitá oběť žen pro Eretz Israel.

Fungování organizace tak bylo pravomocně odsouhlaseno. Sionistické hnutí si uvědomilo, že takováto organizace má větší šanci něčeho dosáhnout, než kdyby se o to snažil jednotlivec a také to, že podstata programu spočívá také ve vzdělávání žen a produktivní práci pro novou židovskou domovinu.¹³³

Postupem času i v samotné Palestině vznikaly ženské organizace, které bojovaly za lepší práva. V roce 1917 bylo založeno *Sdružení žen*, v roce 1919 *Liga žen za rovnoprávnost v Eretz Israel* a *Hebrejská ženská organizace* (Histadrut Nashim Ivriot) v roce 1920. Časem se této organizaci dostalo podpory také od světové WIZO.¹³⁴

Na zakládání a organizování zemědělských dívčích škol měla dohled Chana Maisel-Schochat. Tyto školy byly nutné pro řešení praktických problémů. Děti kolonistů byly vychovávány podle evropských poměrů, neměly tedy pochopení pro kolektivní práci. Tento

¹³¹ WIZO: Who we are/Our history. *WIZO- Women's International Zionist Organization* [online]. [cit. 2015-12-01]. Dostupné z: <http://www.wizo.org/who-we-are/our-history.html>

¹³² HOFMANN, Martha. *Festschrift anlässlich des zehnjährigen Bestandes der Weltorganisation zionistischer Frauen (Women's international Zionist organization) Zentrale: London / herausgegeben von Martha Hofmann*. Vyd. 1. Wien: Jos. Hajek's Nig. Friedrich Holzer & Co., 1930, str. 21.

¹³³ WIZO: Who we are/Our history. *WIZO- Women's International Zionist Organization* [online]. [cit. 2015-12-01]. Dostupné z: <http://www.wizo.org/who-we-are/our-history.html>

¹³⁴ HOFMANN, Martha. *Festschrift anlässlich des zehnjährigen Bestandes der Weltorganisation zionistischer Frauen (Women's international Zionist organization) Zentrale: London / herausgegeben von Martha Hofmann*. Vyd. 1. Wien: Jos. Hajek's Nig. Friedrich Holzer & Co., 1930, str. 22.

fakt bylo nutné změnit. Vytvořil se proto systém, který by dětem pomohl přizpůsobit se podmínkám dané země a vzbudil v nich zájem.

Této iniciativy se proto musí chopit ženy a s pomocí ženské organizace zavést nové výchovné metody, které pomohou naplnit cíle, jež si předsevzaly. Jedním z nich bylo z dětí vychovat židovské zemědělce s láskou k rodné půdě Eretz Jisrael.

3. 2. První kroky v Palestině

WIZO se zanedlouho podařilo otevřít první dětské centrum v Jeruzalémě. Ženy přiváděly na svět děti v otřesných podmínkách bez základní lékařské péče a jejich životy byly často ohroženy. Do Jeruzaléma byli posláni dobrovolníci, ale ani ti nemohli nic změnit na podmínkách, které zde panovaly. Obyvatelé trpěli nedostatkem lékařů, vody a výživy, což vedlo k vysoké úmrtnosti kojenců.

Mnoho žen také lékařskou péči nevyhledávaly, ať už z důvodu neznalosti nebo pověry. V tomto období navštívila Jeruzalém dr. Helen Kagan, která se zde snažila ukázat cestu k zajištění lékařské péče a poradenství pro ženy. I díky těmto událostem byla založena *Hebrejská ženská organizace* (HNI), jež by poskytovala základní pomoc těhotným ženám a jejich dětem.

Bylo ale jasné, že taková pomoc nebude dostačující. S pomocí organizace se otevřelo dětské sociální centrum¹³⁵, kde jejich členky působily jako poradkyně. Doporučovaly ženám, aby během těhotenství docházely k lékaři. Podporovaly ženy rozhodnuté родit v nemocnicích i ty, které chtěly родit doma. Za těmi pak docházely na kontroly.¹³⁶

Hebrejská ženská organizace úzce spolupracovala se zdravotnickou organizací *Hadassah*.¹³⁷ Tato organizace byla založena roku 1912 Američankou Henriettou Szold, která byla hluboce zasažena situací v Jeruzalémě. V roce 1913 odcestovaly do Palestiny první dvě zdravotnické sestry, posléze i celý lékařský tým. Organizace založila dětské kliniky a nemocnice po celé Palestině. Následovalo otevření zdravotnických, lékařských i zubních škol.¹³⁸

¹³⁵ Baby Welfare Clinic

¹³⁶ WIZO: Who we are/Our history. *WIZO- Women's International Zionist Organization* [online]. [cit. 2015-12-01]. Dostupné z: <http://www.wizo.org/who-we-are/our-history.html>

¹³⁷ Hadassah bylo jedno z jmen královny Ester, hrdinky z příběhu, který se čte o svátku Purim. Jméno je odvozeno od hebrejského slova hadas, v překladu myrta (strom myrty). [Rabbi Shmuel Eliezer Edels](#) přirovnává člověka k dobrému stromu s příjemnou vůní.

¹³⁸ Hadassah, the Women's Zionist Organization of America. *Hadassah Medical Center* [online]. [cit. 2015-12-01]. Dostupné z: <http://www.hadassah-med.com/about/hwzoa.aspx>

Pracovnice HNI po každodenních návštěvách zjistily, že se nemohou zabývat pouze nastávajícími matkami, ale také se postarat o budoucnost nově narozených dětí. Bylo potřeba zřídit další poradní centrum. Stalo se tak 23. června 1921 ve Starém městě v Jeruzalémě. Jako dětská lékařka zde dobrovolně pracovala dr. Helena Kagan. Další centrum se později otevřelo v areálu nemocnice Hadassah.¹³⁹ Činnost centra měla na počátku malou odezvu. Ženy při svých návštěvách očekávaly materiální pomoc, dočkaly se však jen lékařského doporučení. Brzy tak přestaly centrum navštěvovat.

Hlavním problémem, se kterým se pracovníci i matky setkávaly, byl nedostatek mléka. Jeho důsledky se pak podepsaly na podvýživě. Dr. Kagan se snažila naučit ženy, jak si mohou mateřské mléko doplnit kravským. Většina z nich ale neměla peníze na koupi kravského mléka. Organizace se tak rozhodla pro jeho distribuci. Rozpočet byl však velice omezený a zodpovědnost za distribuci byla na každém okrese. Výsledek nebyl uspokojivý, proto se organizace rozhodla distribuovat mléko přímo ve zdravotnických centrech. Návštěva žen se zvedla, organizace ale musela sehnat více finančních prostředků.

Finančně se rozhodla vypomocet také Flora Solomon, manželka vysoce postaveného úředníka. Přispívala částkou 25 liber měsíčně a přebírala plnou zodpovědnost. Byl vypracován návrh na distribuci mléka s pomocí členek HNI, který obsahoval i zajištění čistoty kravína, pasterizaci mléka, chemický rozbor a přídavek cukru nebo vody.¹⁴⁰ Podnik dostal název *Tipat Halav* (v překl. Kapka mléka) a byl umístěn do dětského sociálního centra. Pokud si pak žena přišla pro mléko, byla jí poskytnuta i lékařská péče. Tato kombinace pak zaručovala rychlé šíření mezi ženami, přicházející si pro rady týkající se správné výživy.¹⁴¹

3. 2. 1. Sociální práce v Palestině

Hebrejská ženská organizace od začátku podporovala rozvoj sociální práce v Palestině. Jak bylo již výše uvedeno, podporovaly nebo zakládaly projekty jako *Dětská sociální péče*, *Kruh šití*, *Výbor pro distribuci oblečení* a *Péče pro opuštěné děti*.¹⁴² Poskytování pomoci bližnímu nebyla v židovské kultuře novinka, ale organizace je svými inovacemi a pracovními metodami inovovala do kvalitní sociální práce.

¹³⁹ Později byla přejmenována na Rothschildovu nemocnici

¹⁴⁰ WIZO: Who we are/Our history. *WIZO- Women's International Zionist Organization* [online]. [cit. 2015-12-01]. Dostupné z: <http://www.wizo.org/who-we-are/our-history.html>

¹⁴¹ Tamtéž.

¹⁴² HOFMANN, Martha. *Festschrift anlässlich des zehnjährigen Bestandes der Weltorganisation zionistischer Frauen (Women's international zionist organisation) Zentrale: London / herausgegeben von Martha Hofmann*. Vyd. 1. Wien: Jos. Hajek's Nig. Friedrich Holzer & Co., 1930, str. 40-42.

Podle této koncepce měli potřební členové dané komunity obdržet konstruktivní pomoc. Cílem tak nebylo dát jim nadměru pomoci, cílem bylo počet těchto lidí snížit. Tento stav změny nahradil pojmy charita (tzedaka) a starobince (nadava) za spojení sociální práce. Henrietta Szold uvedla, že spojení sociální práce znamená „*pracovat pro dobro celé společnosti*“, což v sobě zahrnuje také oblast zdravotnickou a vzdělávací. Pokud by všechny tyto faktory nebyly dodrženy, nemůžeme takovou činnost nazývat sociální prací.¹⁴³

Členky HNI chápaly svou práci i ze sionistického pohledu, setkaly se však s odporem dřívějších osídlenců. Měly obavu, že tímto zaniknou již dříve vzniklé charitativní spolky jako *Gemillat Hassadim, Linat Zedek, Ezrat Nashim*, atd. Slovo „pomoc“ tak vzbudilo nepřátelství. Nově přicházející osídlenci měli obavu, že lidé zůstanou u starých zvyků a nebudou chtít přijímat nové, což bylo v rozporu s obrazem moderního Žida, který je soběstačný.

Zemědělské centrum poté vydalo zákaz distribuovat oblečení, dovážející z Ameriky, protože bylo v přímém rozporu s komunitou pracovníků v zemi. Bylo potřeba zvolit jinou taktiku. Rozhodlo se, že *Hadassah* organizující kolekce s oblečením v zahraničí, jej bude prodávat za nízké ceny. To byl také začátek podniku *Begeg Zol* (Levné oděvy). Byl to tak jeden z příkladů konstruktivní pomoci. Nebýt dobročinný jenom pro svoje dobro, ale také pro dobro druhých.¹⁴⁴

3. 2. 2. Zemědělský výcvik a zakládání škol

Vzdělávání žen v zemědělství viděly zakladatelky WIZO jako součást sionistické ideologie. Bylo potřeba vycvičit potřebný podíl mužů a žen, které budou obdělávat půdu. Jádrem ambicí v Eretz Israel bylo vychování pracovníků v zemědělství, kteří položí základy, jež budou dále sloužit jako solidní základ pro ekonomiku, fyzičnost, duchovno a politiku pro celý budoucí národ.

Základním principem organizace WIZO bylo také to, aby ženám dodaly sílu být nezávislé a produktivní v jakémkoli prostoru. Preferovaly práci v zemědělství, kde měla žena stát po boku muže-farmáře. Jedním z problémů ale bylo, že židovští muži ani židovské ženy nikdy nepracovali v zemědělství, proto bylo potřeba poskytnout jim odbornou přípravu. V roce 1870 byla založena první zemědělská škola pro chlapce s názvem *Mikve Israel*.¹⁴⁵

¹⁴³ WIZO: Who we are/Our history. *WIZO- Women's International Zionist Organization* [online]. [cit. 2015-12-01]. Dostupné z: <http://www.wizo.org/who-we-are/our-history.html>

¹⁴⁴ Tamtéž.

¹⁴⁵ HOFMANN, Martha. *Festschrift anlässlich des zehnjährigen Bestandes der Weltorganisation zionistischer Frauen (Women's international zionist organisation) Zentrale: London / herausgegeben von Martha Hofmann*. Vyd. 1. Wien: Jos. Hajek's Nig. Friedrich Holzer & Co., 1930, str. 26

První zemědělské vzdělání žen v Palestině začalo v tzv. *Maónu*, později známé jako Rodinná škola¹⁴⁶, v jejímž čele stála Hanna Maisel Shohat. Škola pořádala kurzy na pěstování zeleniny, květin, včel a lekce domácích prací. Během roku 1920 pak byly postaveny další zemědělské školy pro ženy pod vedením *Židovské agentury* a *Židovského národního fondu* a *Rady pro ženy* (Moetze Hapaalot). Tyto školy poskytovaly vzdělání na dva roky.

Zemědělské podniky byly v Nachlat Yehuda (1922), Schenunat Borocho, Petach Tikva (1923), Talpilot Jeruzaléma (1924), Hadera (1925). Dále bylo zapotřebí zřídit bytové a pracovní fondy, ale na ty už neměla *Rada žen* tolik dostupných financí. Začala tak spolupracovat s WIZO. Jako první byla pod jejich vedením otevřena farma *Mula* v roce 1926. Tehdy farmu navštěvovalo sedmnáct dívek. Farma ale trpěla řadou problémů, jako nedostatek vody, nevhodná půda a arabské prostředí.

V roce 1927 se organizace WIZO v Argentině zavázala, že bude farmu sponzorovat. V meziválečném období v roce 1940 zde byli přijímáni i chlapci. Finanční potíže ale pokračovaly. Nakonec se Moetze Hapaalot vzdala práv, farma dostala název Gadna Farm a byla pod vedením ministerstva obrany. Chlapci zde kromě zemědělského získali i vojenský výcvik. Tento program fungoval čtyři roky, poté byla farma převedena na střední zemědělskou školu, která poskytovala vzdělání novým osadníkům.

Po roce 1928 bylo i několik dalších farem převedeno pod správu WIZO, jako například Shechunat Borocho, Nachlat Yehuda, Petach Tikva. Posléze i americká ženská organizace finančně podpořila farmy spadající pod Moetze Hapaalot. Zemědělské vzdělání však neskončilo jenom u zemědělských škol. WIZO zřídila oddělení s názvem Training WIZO pod vedením Anny Jaffe, Rozii Yevnin a Fredy Meyerov. Tento program měl za úkol vychovávat učitele pro zemědělské školy.

První absolventi učili zahradničení v Tel Avivu. Dále také vyučovali domácí ekonomiku, kuchyňské hospodaření a pěstování zeleniny, což bylo důležité zejména pro kibucy. Učitelé působili také ve školách a mateřských školách, protože i zde byla nutnost vštěpovat dětem vztah k zemědělství. Mezi další činnosti spjaté se zemědělstvím patří zahradničení.

V letech 1926 – 1927 přišlo období hospodářské krize, které nastalo po čtvrté Aliyah z Polska. Mnoho rodin se ocitlo na hranici chudoby. A právě výchova k zahradničení a pěstování zeleniny byla na místě. Ženy se tak měly naučit vypěstovat zeleninu nejen pro vlastní potřebu, ale také do zásob. Ty by se zakonzervovaly a používaly v období neúrody.

¹⁴⁶ v angl. The School for Home Economics.

Freda Meyerov posléze apelovala na anglické WIZO, zda by nemohla poslat experty, kteří by vyškolili ženy v oblasti zemědělství i domácích pracích.

WIZO však byla nucena řešit i další konkrétní otázky kam patřilo osazování zahrady, chov drůbeže, pěstování včel, atd. Členky požadovaly pořádání vzdělávacích přednášek, které by byly určeny pro všechny ženy v osadnických koloniích. Řada žen však pro tento způsob výuky neměla pochopení. Chatrče v osadách byly obklopeny písčnými dunami, na kterých bylo problém cokoliv vypěstovat.

V roce 1928 byla zahradní produkce představena osadníkům a zájem o tuto produkci se posléze rozšířil po celé zemi. Mnoho emigrantek ale nevěděly, jak nové produkty používat. Uspořádaly se tedy kurzy, na kterých se ženy naučily, jak připravovat pokrmy ze zeleniny. Zelenina má velkou výživnou hodnotu, což bylo potřebné. Tato skutečnost se potvrdila v roce 1929, kdy Arabové jako hlavní dovozci ovoce a zeleniny, bojkotovali židovské obchody.¹⁴⁷

Celkově tak zeleninové zahrady sloužily k několika účelům. Sloužily pro růst domácí ekonomiky, kdy ženy přebytečnou vypěstovanou zeleninu prodaly a utržily zisk. Tento způsob obživy pomohl také novým přistěhovalcům aklimatizovat se v nových podmínkách. Zeleninová strava navíc dodávala potřebné živiny. Časem se začalo zemědělství vyučovat už v mateřských školách, aby byly děti v kontaktu s přírodou od raného věku.

Tato myšlenka se brzy začala šířit i do okolních měst jako Haifa a Jeruzalém. V roce 1929 vzrostl počet takto vzdělaných dětí na 1400, což tvořilo asi 30% z celého počtu dětí v základních školách. Dále jich bylo 700 v mateřských školách a dalších 400 pak v Jeruzalémě.¹⁴⁸

¹⁴⁷ WIZO: Who we are/Our history. *WIZO- Women's International Zionist Organization* [online]. [cit. 2015-12-01]. Dostupné z: <http://www.wizo.org/who-we-are/our-history.html>

¹⁴⁸ Tamtéž.

4. Ženská mezinárodní sionistická organizace v Československu

4.1. Založení pobočky WIZO v Československu

Sionistické spolky započaly svou činnost v pražském prostředí již před první světovou válkou. První takový spolek byl založen v roce 1900 pod názvem *Jüdischer Volksverein*. Osazenstvo spolku tvořili muži a mezi významné osobnosti patřili Moritz Löwy nebo Philip Lebenhart.¹⁴⁹ Členkami spolku byli také jejich manželky, přítelkyně nebo sestry.

Ty se ale o rok později rozhodly založit čistě ženský spolek, kde budou mít hlavní slovo pouze ženy. V roce 1901 tak zakládají *Der Jüdische Frauenverein* (Židovský ženský spolek) a první předsedkyní se stala Sofie Roubitschek, která působila jako ředitelka Židovské školy pro dívky v Praze. Svou činnost chtěly orientovat na šíření sionistické ideologie, slavení židovských svátků, zavedení výuky hebrejštiny a získávání peněz pro *Židovský národní fond*.

Zpočátku nebyla sionistická ideologie přijímána s nadšením. Postupně se ale jejich aktivita dostala do podvědomí i díky přednáškové činnosti. Řada sionistů začala činnost spolku podporovat, zejména pak jejich sociální činnost a péči o potřebné.

K dočasnému přerušování aktivit došlo během první světové války. Země se však musela vypořádat s velkým přílivem uprchlíků, kteří potřebovali pomoc. Členky organizace tak pracovaly ve dne v noci, zejména na místních nádražích, kde byly zřízeny provizorní zdravotnické stanice. Nově příchozím servírovaly teplé jídlo a pití. Byla to tak první organizovaná pomoc uprchlíkům během války.

Pod záštitou Vojenské nemocnice na Karlíně zřídila ženská židovská organizace třicet pět nemocničních lůžek za podpory organizačního fondu. Práce se ujaly dobrovolné sestry, které pracovaly do vyčerpání. Po válce dostaly Else Deutschové a Olga Bobaschové za tuto činnost vyznamenání československého Červeného kříže.¹⁵⁰

Po válce činnost ženských spolků narůstala. Zatímco ženská židovská organizace se dále věnovala sociální péči, *Dívčí klub* pod vedením Grety Obernikové se zabýval vzdělávací činností. Nezapomínaly však ani na své sionistické úsilí, které získalo další prostor.

Připojením Podkarpatské Rusi získalo Československo velké procento židovské populace. Řada z nich přicházela z různých důvodů do Prahy. Byli ale velmi chudí, často nevzdělaní a tak jedinou obživou bylo získávání podpory nebo žebrota. Pečující lékař dr.

¹⁴⁹ POLAK, Irma. *The Zionist Women's Movement*. New York: Society for the history of Czechoslovak Jews, 1971, str. 137.

¹⁵⁰ POLAK, Irma. *The Zionist Women's Movement*. New York: Society for the history of Czechoslovak Jews, 1971, str. 138

Salomon Liebl se s prosbou o pomoc obrátil na židovskou ženskou organizaci. Tímto krokem započala organizace svou sociální činnost, která dospěla k velkému pokroku během vedení Augusty Rosenbachové.¹⁵¹

Pod vedením organizace byla v Praze otevřena židovská mateřská škola, později také vyšší vzdělávací instituce, které mladistvým pomáhaly k přijetí na vysoké školy. Časem byla také otevřena jídelna pro židovské studenty. Část mladých Židů z Podkarpatské Rusi se pod vlivem sionistické ideologie chtěla připravovat na brzkou emigraci do Palestiny. Tyto skupiny lidí byly umístěny do výcvikových center, tzv. *Hakhshar* pod vedením dr. Michaela Rosenbauma.

Židovská ženská organizace ale nebyla jedinou, která šířila sionistické myšlenky. Jednou z mnoha byla také organizace s názvem *Sionistický ženský a dívčí klub*, který byl založen v Praze v roce 1912. Členkami byli zejména ženy, sestry a přítelkyně členů studentského spolku *Bar Kochba*.¹⁵²

Klub kladl důraz na propagandu a přednášely zde i prominentní sionistky včetně Berthy Pappenheim z Frankfurtu a Nancy Auerbach-Margulies z Berlína. Členky klubu byly také jedny z prvních, které kolonizovaly Palestinu v letech 1918-1920. Následovaly tak kroky mladé svobodné ženy jménem Martha Schick¹⁵³, která emigrovala již v roce 1913. Její čin vzbudil pohoršení nejen ve vlastní rodině, ale i v celé pražské židovské společnosti.¹⁵⁴

V roce 1919 organizovala židovská komunita první volby. Na listině kandidátů byla i tehdejší viceprezidentka *Židovské ženské organizace* Leopoldine Kleinová. I tento fakt dokazoval, že ženy jsou nedílnou součástí veřejného sionistického života. Členky se scházely každou středu v zadní části Café Central na Příkopech. Nad kávou probíraly témata týkající se podpory a získávání prostředků na Židovský národní fond, dětské skupiny a programy pro dospělé.

Spolek *Jüdische Frauenverein* byl sice založen v roce 1901, ale jak již bylo zmíněno výše, první světová válka jeho činnost částečně přerušila. Podle archivních materiálů bylo jeho fungování naplno obnoveno v roce 1921. Tehdejší uskupení mělo čtrnáct členek, z nichž sedm stálo v čele výboru- předsedkyně, 2 náměstkyně, dvě pokladnice, dvě zapisovatelky. Výbor byl volen na jeden rok a schůze se konala pokaždé, když bylo 1/5 členek přítomno.

¹⁵¹Tamtéž, str. 138-139

¹⁵² viz. kapitola 2

¹⁵³ Stejnou cestu si zvolila i žena jménem Else Fanta, dcera přední německé feministky Berty Fanty. Do Palestiny odcestovala také svobodná, čímž rovněž vyvolala značné pohoršení v tehdejší společnosti.

¹⁵⁴ str. 140-141, stejně jako Else Fanta. Viz WEIN, Martin J. *Nation Cleansing and Wars of Authenticity: Czech Nationalism and Jewish Politics 1897-1952*. Vyd. 1. 2007, 442 s. Dissertation, str. 52-53.

Volba předsednictva proběhla ještě před koncem války a to 15. 2. 1917. Spolek měl tehdy pouze deset členek. Jako předsedkyně výboru byla zvolena dr. Elsa Deustch, do dalších funkcí byly zvoleny Olga Bobasch, Hedvig Meifsner, dr. Hilde Bondy, Camila Frantl, Eugenie Löwner, Sabine Heler.

Členky organizace se scházely 1 – 2x měsíčně a mezi jejich činnosti patřily organizace přednášek, oslava židovských svátků a organizační věci jako volba předsednictva apod. Na únorové schůzi v roce 1918 probíraly organizaci dětského karnevalu k oslavě svátku Purim. K zajištění oslavy měly také přispět sponzorské dary na nákup plakátů a občerstvení formou bufetu a dáreků pro děti (dorty, jablka, bonbóny) a přípravě hudebního doprovodu s tombolou.¹⁵⁵

V lednu roku 1919 se konala veřejná schůze, na které byly předneseny příspěvky Leopoldine Kleinové na téma *O úkolech ženy v ČSR*, paní Emilie Kohnové *O výchově židovské matky* a profesora Werthena s názvem *Cíl Židů – Palestina*. Na únorové schůzi v témže roce byla do čela organizace zvolena Olga Bobaschová, Emilia Bauerová, Leopoldine Kleinová, Hedvika Meisnerová, Hilda Bondy.¹⁵⁶

V roce 1920 ve dnech 13. – 14. 3. se konal sjezd delegátek židovských ženských spolků. Úvodního slova se ujaly Laura Singerová, Jana Tauberová a Arnoštka Rotterová. O sociální práci židovských žen pak přednášely Bertha Pappenheimová a Irma Polaková. V nedělním programu pak společně probíraly pracovní plán pražské i brněnské pobočky, další směřování sociální práce, kulturní vyžití a zapojení mládeže. Byly předneseny další referáty na téma *Žena v Palestině*. Na závěr setkání se členky sešly na čaji o páté v Růžové ulici č. 5.¹⁵⁷

V dalších letech se program spolku nijak výrazně neměnil. V roce 1936 dostaly povolení na vykonání sbírky na dobročinné účely. K čemu byly peníze ze sbírky následně použity, ale není zřejmé. V březnu roku 1939 přišlo vedení spolku nařízení, že spolek by dále neměl vykonávat svou činnost, protože jeho účelem je šíření sionistické ideologie, kolonizace Palestiny a Sýrie a pozvednutí židovského národního uvědomění. Spolek ještě dále řídil dětský útulek pro dívky od 3-6-ti let. Dne 22. 5. 1940 dochází k likvidaci spolku, ale po válce je znovu obnoven v čele s Olgou Bobaschovou.¹⁵⁸

Stávalo se, že ženy byly součástí i jiných organizací. Tento fakt se týkal propojení *Židovského ženského spolku* a organizace WIZO, protože obě měly značný podíl na šíření sionistického hnutí v Československu. V roce 1919 se k organizaci přidala Wally

¹⁵⁵ AHMP, SK XX/0216

¹⁵⁶ Tamtéž.

¹⁵⁷ Tamtéž.

¹⁵⁸ Tamtéž.

Waldsteinová¹⁵⁹, která měla kontakty v nežidovských kruzích. Po založení WIZO a návštěvě Miriam Mechner se část z *Ženské židovské organizace* trhla a založila pobočku WIZO pro Československo 10. listopadu roku 1925. Prezidentkou organizace se stala Hanna Steinerová, která v *Židovské ženské organizaci* působila od roku 1921.

Hanna Steinerová díky svému vlivu pak pomohla založit sesterské pobočky v Brně, kde jako předsedkyně působila Bertha Schnablová a v Bratislavě v čele s Gisi Fleischamannovou. K pražské pobočce se dále připojily Anna Parkusová, Olga Winternitzová, Minna Arje, Martha Tauberová, Thekla Freudová, Fini Brada, Lena Hofmannová. Výkonnou poradkyní byla dr. Miriam Scheuerová, dentistka a blízká přítelkyně Hanny Steinerové.

Organizace WIZO se postupně rozvíjela a do roku 1938 existovalo v Československu 104 poboček čítající dvanáct tisíc členek. V roce 1926 začaly vydávat vlastní periodikum pod názvem *Blätter für die Jüdische Frau*, který vycházel jako příloha sionistického týdeníku *Selbstwehr*. Stal se součástí života nejen židovských žen v Československu, ale také v zahraničí. WIZO se tak stala vedle *Centrálního sionistického výboru*, *Židovské strany* a *Židovského národního fondu* jednou z hlavních organizací pro šíření sionistického hnutí.¹⁶⁰ Byla také jednou z prvních organizací, která navázala kontakt s početnou židovskou komunitou na Podkarpatské Rusi.

¹⁵⁹ Tamtéž.

¹⁶⁰ Irma, str. 143.

4. 2. Stanovy WIZO a organizace spolku

Ženská mezinárodní sionistická organizace se v archivních materiálech vyskytuje pod názvy *Židovská ženská organizace pro Čechy – skupina Praha* nebo *Zemská organizace židovských žen v Čechách, Fed. WIZO, skupina Praha*. Zdá se, že druhý název byl používán oficiálně. Je na něm adresa sídla spolku a také poznámka o vydávání periodika *Blätter für die Jüdische Frau*.¹⁶¹

Tento židovský ženský spolek sídlil v Praze a byl nepolitický. Členky, které bydlely mimo Prahu, se mohly také připojit v případě, že v místě jejich bydliště nebyl podobný spolek organizován. Spolek si kladl za cíl soustředování židovských žen i dívek a vštěpování národní myšlenky židovské. Ta měla být podpořena pořádáním přednášek a večerů s literárním a uměleckým programem.

Hlavními tématy byly:

a. Sociální práce

b. Podporování a zakládání sociálních institucí, zvláště pak židovské péče o mládež v tuzemsku a Palestině

Členkami se mohly stát všechny židovské ženy a dívky, které dosáhly osmnácti let a cítí se být čestné a skutečné. První členky se posléze staly zakladatelkami a díky této funkci zaplatily svůj členský příspěvek v částce 200,-Kč. Tím splnily finanční část spolku jednou pro vždy.¹⁶² Zbylá část členek byla povinna platit roční členský příspěvek, jehož výši stanovila valná hromada. Čestné členky rovněž nebyly povinné platit členský příspěvek.

Všechny členky jsou povinné dodržovat stanovy, mají hlasovací právo a činné volební právo. O přijetí nových členů rozhoduje výbor spolku. K vystoupení ze spolku mohlo dojít v případě úmrtí členky, jejím písemným ohlášením nebo nedodržováním předepsaných stanov. Pokud výbor shledal provinění členky, mohla být vyloučena s možností se odvolat k rozhodčímu soudu.

Výbor spolku byl pověřen jeho vedením a spravováním spolkového majetku. Byl také oprávněn sestavit pracovní komisi z členů, která měla za úkol vyřizování spolkových prací. Na valné hromadě se volilo představenstvo složené z předsedkyně, jednatelky, pokladní, rozhodčí soud a dvě revizorky, které dohlížely nad správou ročních účtů. Všechny byly voleny na jeden rok, po uplynutí mohly být zvoleny znovu.

¹⁶¹ viz. příloha č.

¹⁶² AHMP, SK (Praha), kart. 15 350, sign. XX/II 1326

Volby a hlasování mohly být pořádány, pokud byla přítomna aspoň polovina členek spolku. V případě hlasování o vyloučení některé členky, musely být přítomny všechny členky předsednictva. V ostatních případech jako byly změna stanov nebo rozpuštění spolku rozhodovala většina odevzdaných hlasů.

Předsedkyně a místopředsedkyně zastupovaly spolek ve styku s úřady a třetími osobami. Musely být přítomny při všech zasedáních výboru a mimořádných valných hromadách. Předsedkyně spolu s jednatelkou musela rovněž podepisovat písemná sdělení, která většinou informovala o konání valné hromady a jejím programu. V případě finančních záležitostí stačil podpis pokladní a jednatelky.

Valná hromada musela být svolána v každém novém roce spolkové činnosti, počítající se od 1. ledna. Schůze se musí zúčastnit aspoň třetina členů. Probírá se a shrnuje vykonaná činnost za uplynulý rok, je provedena nová volba představenstva. Pokud dojde k naléhavým případům, může představenstvo spolku svolat valnou hromadu kdykoliv.

V lednu každého nového roku pak bylo prezidiem nebo zplnomocněným členem svoláno řádné valné shromáždění, kde se probíralo zasedání místních skupin. Schůze se většinou konaly v Praze za přítomnosti aspoň třetiny členek. Opět platilo, že naléhavé případy žádaly okamžité shromáždění.

Valná shromáždění vedla předsedkyně nebo místopředsedkyně organizace. V rámci celku se musely schválit výroční zprávy, vyslechnout zprávy revizorek, zvolit prezidium a stanovit výši členských příspěvků místních skupin. Členky měly rovněž možnost pronést svá přání a požadavky. Těmi se pak zabývalo samo prezidium a poté byla svolána nová valná hromada.

Místní skupiny při volbě představenstva postupovaly stejně. V čele spolku stály předsedkyně, jednatelka a pokladní. V případě většího počtu členek se představenstvo rozrostlo. Pokud byla vyloučena členka výboru, musela být nahrazena novou. Povinností místních skupin bylo přijímání nových členů, sestavování výročních a finančních zpráv, návrhy činností pro další rok, svolávání valných hromad, rozhodování o podpořených účelech, řešení stížností, apod.

Každoročně pak představenstvo spolku předkládá pražskému svazu výroční zprávu dané místní skupiny. V případě dalších dotazů jej musí doplnit. Pokud došlo k rozpuštění místní skupiny, pak bylo předsednictvo povinno informovat svaz v Praze.¹⁶³

¹⁶³ AHMP, Spolkový katastr (Praha), kart. 15 350, sign. XX/II 1326

Stanovy byly sepsány 16. května 1925 a poté byly odeslány ke schválení na *Zemskou správu politickou* v Praze. Dne 4. června 1925 pak předsedkyni spolku Mirjam Scheuerové přišlo oznámení, že *Židovská ženská organizace pro Čechy*, může podle odeslaných stanov založena. Podle tehdejšího právního hlediska musela organizace po ustanovení spolku předložit potvrzení, jeden opis stanov, jehož první arch bude opatřen osmikorunovým kolkem. Na následující archy už postačí kolek pětikorunový.¹⁶⁴ Tato činnost musí být také oznámena Policejnímu ředitelství v Praze.

4. 3. Ze života organizace

Jedna z prvních schůzí organizace WIZO zřejmě proběhla ještě před oficiálním založením československé pobočky. Podle archivního protokolu se schůze výboru uskutečnila již o měsíc dříve, přesně 11. října 1925 v úterý ve čtyři hodiny odpoledne v hotelu Bristol v Praze. Schůze obsahovala tyto body:

1. Pozdravení členů
2. Začátky a cíle organizace (v rámci tohoto bodu vystoupila s referátem paní Irma Pollaková)
3. Základy organizace a její poměr ku světové organizaci (referát Hany Steinerové)
4. Budget (referát Anny Parkusové)
5. Zpráva prozatímního komitétu (ref. Thekla Freudová)
6. Volby
7. Valné návrhy

Zahájení valné hromady začalo o půl třetí s členkami sesterských organizací z těchto měst: Ústí nad Labem, Chomutov, Karlovy Vary, Podmokly, Plzeň, Slovensko. Jednotlivé členky představily záměr a činnost svých organizací. Skupina z Karlových Varů vedená paní Loblovou se zabývala literární činností v literárním židovském ženském klubu, zorganizovala několik přednášek a sbírek pro Palestinu, do které posléze poslala i zásilku porcelánu. Na Slovensko bylo posláno šatstvo a prádlo.

Skupina z Plzně dosud žádnou činnost nevyvíjela, proto požádala o práci a cenné rady. Na základě těchto požadavků byly založeny kurzy šití, řečí, apod. Chomutovská skupina se věnovala péči o kojence, skupina z Ústí nad Labem se věnovala dobrovolnické činnosti. Skupina Podmokly požádala o pokyny ohledně sběru šatstva a prádla pro potřebné na Podkarpatské Rusi.

¹⁶⁴ Tamtéž.

Organizace ještě před založením požádala Zemskou správu politickou o povolení sbírky na ošacení sirotků na Podkarpatské Rusi, která by měla probíhat do konce roku. Z hlášení ze dne 12. prosince 1925 bylo oznámeno zakoupení oděvů, které bylo později zasláno k rozdělení Valerii Waldsteinové, choti redaktora z Užhorodu.

Oficiální vznik československé pobočky WIZO se datuje k 10. listopadu 1925. Spolek čítal asi 300 členek a byly mezi nimi převážně manželky obchodníků, profesorů a advokátů. Na prvním soupisu¹⁶⁵ tehdejšího výboru bylo toto ustanovení: předsedkyní spolku byla Hana Steinerová¹⁶⁶, místopředsedkyní Irma Pollaková¹⁶⁷, zapisovatelkou Thekla Freudová, 1. pokladní Anna Parkusová, 2. pokladní Hanna Weilová. O svých činnostech musela organizace informovat Policejní ředitelství formou krátké úřední zprávy.

Jak již víme z výše uvedených stanov ženské organizace, hlavní náplní její činnosti byla sociální práce a podpora při budování institucí doma či v Palestině. A právě ona finanční pomoc, díky které organizace podporovala osadníky v Eretz Israel, tvořila druhou část této větve. Členky výboru se snažily své bratry a sestry podporovat vším, čím šlo.

Na valné hromadě, která se uskutečnila 8. února 1927 v hotelu Bristol,¹⁶⁸ připravovaly oslavy svátku Purim a rozhodly se je spojit s maškarním odpolednem pro malé a velké, který se konal 6. března 1927 v 15 hodin ve Stadionu. Vstupné bylo 5,- Kč. Návštěvnost předčila očekávání, dorazilo 1200 návštěvníků. Byla také uvedena purimová hra „*Hamanova cesta do pekla*“ od Karla Bluma a Leo Ledera. O předeheru se postaral orchestr židovského gymnázia. O dva dny později se konal Maškarní ples pro dospělé v Národním domě v Karlíně. Vstup na tuto událost byl následující: dáma 30 Kč, garde 10 Kč, pán 10 Kč, student 4 Kč. V oznámení také stojí, že událost byl pouze pro zvané.¹⁶⁹

Oslavy a připomínání svátků bylo jedním z pilířů sionismu, a proto se na jejich oslavy nezapomínalo. Každoročně proběhl maškarní Purim, svátek Pesah, oslava Chanuky a před oslavou svátku Šavuot upozorňovala židovské ženy na koupi květin na předem určených místech. I List židovské ženy přicházel před každým svátkem s historickou připomínkou nebo aspoň zajímavostí.

¹⁶⁵ viz přílohy

¹⁶⁶ Jméno Hanny Steinerové se rovněž vyskytuje v několika variantách a to: Hanna/Hana, Jana, Johana Steinerová. Kvůli této skutečnosti se nepodařilo dohledat její spis ve složkách Policejního ředitelství v NA Praha.

¹⁶⁷ Jméno Irmy Pollakové se v archívních i jiných materiálech vyskytuje i ve variantě Irma Polaková. Správnou variantu není možné stoprocentně ověřit, protože její spis se zřejmě v Národním archivu Praha nedochoval.

¹⁶⁸ V archivu se bohužel nedochovaly všechny materiály, podle nichž by se dala činnost WIZO chronologicky sestavit. Popis činnosti od roku 1927 vychází také z periodika List židovské ženy.

¹⁶⁹ List židovské ženy: orgán svazu WIZO pro Československo. V Praze: WIZO, 1927-1929, str. 5.

K další významné činnosti této organizace patřila péče o chudé obyvatelstvo a zejména sirotky. Tíživá situace byla zejména v oblasti Podkarpatské Rusi. Většina dětí přišla o své rodiče během pogromů nebo pocházela z tak chudých poměrů, že nebylo možné opatřit jim základní a hygienické vybavení. Situace byla trýznivá obzvláště v zimním období, kdy většina dětí nemohla ve svém zuboženém stavu ani navštěvovat školu. Ženská organizace pravidelně prováděla ošacovací sbírky, díky které se jim každoročně podařilo ošatit stovky osob.

O rozdělení šatstva a peněžních darů se na Podkarpatské Rusi starala Vally Waldsteinová, předsedkyně místní pobočky WIZO. Krizovou situaci můžeme například zmínit ve městě Jasiňa na východě zakarpatské oblasti, které následkem požáru vyhořelo. Organizace poslala městu 5000,- Kč a poskytla ošacovací i materiální pomoc. Podobná situace byla i v obci Vereczka, kam organizace zaslala 2000,- Kč na výbavu čtyřiceti sirotek, postrádajících základní vybavení.

Touto situací se zabýval také německý spolek s názvem *Židovská pomoc sirotkům*, který na své schůzi 23. února 1927 odsouhlasil zřízení dětské vesnice v Palestině podle návrhů ředitele dětského domu v Kovně S. Lehmana.¹⁷⁰ Taková vesnice ale zdaleka nebyla první. Již dříve se začaly stavět tzv. sirotčí osady s názvy *Šefeja* a *Kfar jeladim*. Tyto domovy byly vkusně a prakticky zařízené. Nejedna vznešená dáma při návštěvě těchto domů prohlásila, že by v takových pokojích nechala i vlastní děti.

Sirotčí osada Šefeja se nacházela v horském prostředí a bylo určeno pro 100 dětí. Dívky i chlapci se zde učily samostatnosti a slušnému vychování. K běžné rutině patřilo stlaní postelí a úklid pokoje, praní prádla, šití, krmení a obstarání dobytka, vaření, pečení a úklid. Strava byla jednoduchá ale vydatná. Děti také navštěvovaly palestinské školy.

Cílem tohoto programu bylo vychovat z nich samostatné jedince. Zejména dívky se posléze staly pomocnicemi v palestinských domácnostech. Nebyly ale služkami v pravém slova smyslu, staly se spíš členkami domácností. Tuto práci ale většinou vykonávaly krátce. Mládenci si totiž právě tyto dívky vybíraly za manželky, protože zcela naplňovaly představu oněch „*zdatných žen*“. A to bylo v té době cennější než gymnaziální nebo univerzitní vzdělání.

Organizace každoročně rozesílala po Praze známky WIZO na podporu sirotek v Palestině. Vyzývala členky sesterských organizací, aby založily šicí kroužky a pomohly tak

¹⁷⁰ dr. Siegfried Lehman (1892-1958)- německý lékař, v roce 1916 otevřel židovský sirotčinec v Berlíně, v roce 1919 pro židovské poválečné sirotky v Kovnu. V roce 1927 emigroval do Palestiny, kde založil Ben Shemen Youth village, zemědělskou internátní školu poblíž mošavu v Ben Shemen. Jediné dostupné informace jsem našla zde Siegfried Lehmann. *Wikipedia, Free Encyclopedia* [online]. [cit. 2015-12-01]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Siegfried_Lehman

poskytnout základní výbavu pro kojence v Palestině. Apelovala také na nákup palestinských pomerančů a vína, jejichž výtěžek půjde rovněž na podporu osadníků.

Několikrát do roka se také konal sjezd delegátek organizace WIZO. Na sjezdech se především řešily vnitřní záležitosti organizace. Jeden z prvních sjezdů se zřejmě konal 4. dubna 1927 v Brně za přítomnosti Hanny Steinerové (Praha), G. Feldmannová (Brno), K. Musilová (Moravská Ostrava a Slezsko), Vally Waldsteinová (Užhorod, Podkarpatská Rus). Dostavily se také členky brněnské organizace v čele s paní Schnablovou a slečna Margit Mechner, sekretářka londýnské pobočky WIZO.

V úvodním proslovu Hanny Steinerové bylo mimo jiné zmíněno, že se organizace během několika měsíců rozrostla do mohutných rozměrů a její pobočky jsou již ve všech koutech republiky. Díky pracovitosti paní Waldsteinové, dr. Scheuerové a bratislavské pobočky, mohla být založena i organizace v Užhorodu. Spolek by rád do svého pracovního systému zahrnul i spolupráci s nesionistickými organizacemi. Co se týkalo placení poplatků, ty za sebe musela odvést každá členka.

Na sjezdu se řešila také finanční stránka organizace. Pobočky ženské organizace musely londýnské kanceláři odvádět určitý obnos, jehož částka byla dána na vídeňském kongresu. Pokud nebyla naplněna, musela se chybějící část rozdělit po sesterských organizacích a následně doplatit. V roce 1927 činil nedoplatek 13 000 Kč.¹⁷¹ Svaz chaluců navíc žádal finanční příspěvek na zdokonalení výcvikové farmy v Komárově u Opavy.

Ve prospěch podkarpatských sirotek bylo vybráno 62 000 Kč a díky těmto penězům mohli být posléze umístěni v Lehmannově dětské osadě. Mimoto provedla také ošacovací sbírku, výpomoc dětem ve vyhořelém městě Jasiňa a sbírku na pomoc chaluců a chalucek. Vedení se také rozhodlo vydávat vlastní periodikum v českém i německém jazyce a každá členka byla povinna zaplatit si jeho předplatné. Česká verze vycházela v týdeníku Židovské zprávy, ta německá pak v týdeníku Selbstwehr.

Další sjezd delegátek WIZO v Československu se konal 19. června 1927 v prostorách Beth Haam v Praze. Zastoupeny byly skupiny z Prahy, Brna, Moravské Ostravy a Slezka. Za německou organizaci přijela paní Levyová z Berlína a pozvání přijal také zástupce Hechaluc pan Zvilinger. Skupina z Podkarpatské Rusi nakonec nedorazila. Po krátké uvítací řeči Hanny Steinerové se opět řešila finanční otázka.

¹⁷¹ Tento nedoplatek se posléze řešil i na červnovém sjezdu a částka proto byla rozdělena mezi příslušné skupiny ženské organizace. Viz *List židovské ženy*. 1927, I.(9.), str. 2.

Během dvou let poslala organizace londýnské pobožce tyto částky: skupina Praha 20 000 Kč, moravské skupiny 20 000 Kč, Slezsko pouze 3 000 Kč (místo požadovaných 20 000 Kč), Slovensko 20 000 Kč. Celková částka tak činila 68 000 Kč místo požadovaných 80 000 Kč. Organizace Hechaluc dostala na vybavení výcvikových farem 21 000 Kč a sbírky na pomoc podkarpatským sirotkům vynesly 50 000 Kč. Organizace také podporovala hebrejské školství, mizrachistický útulek pro dívky v Jeruzalémě, atd.¹⁷²

Po shrnutí finanční správy, byly předneseny referáty a také dopis Vally Waldsteinové. Ta trvala na zřízení propagačního fondu v podkarpatské části republiky, díky kterému by se zlepšila efektivita práce v této oblasti. V organizační části se řešily zejména praktické věci. Slezská organizace byla připojena k moravské, protože sama o sobě nebyla schopna plnit finanční závazky vůči londýnské kanceláři. Slovenské vedení poděkovalo za propagační turné dr. Scheuerové a následně bylo odsouhlaseno další i na Podkarpatské Rusi v doprovodu Hanny Steinerové.

Organizace i nadále podporovala sdružení *Hechaluc* částkami: 7000 Kč (Čechy), 4000 Kč (Morava), 3500 Kč (Slezsko), 5500 Kč (Slovensko). Celkem tak *Hechaluc* od ženské organizace obdržel 20 000 Kč ročně. Rovněž byl také odsouhlasen rozpočet pro Palestinu na následující 2 roky: 20 000 Kč (Praha), 26 000 Kč (Morava a Slezsko), 20 000 Kč (Slovensko). Ročně by tak organizace měla vybrat 66 000 Kč. Peníze vybrané navíc, budou sloužit k splacení částky 13 000 Kč.

O pár měsíců později se konala IV. konference světové organizace sionistických žen a to ve dnech 28. – 30. srpna 1927 v Basileji. Konference se zúčastnilo 46 delegátů ze sedmnácti zemí, konkrétně z Palestiny, Argentiny, Belgie, Bulharska, Československa, Německa, Francie, Velké Británie, Holandska, Kanady, Rakouska, Polska, Rumunska, Jižní Afriky, atd. Předsedkyně WIZO lady Herbert Samuelová pronesla proslov v angličtině i hebrejštině a popřála konferenci úspěšný průběh.

Hlavní nedostatek viděla v neutěšujícím prostředí palestinských žen a stále velké úmrtnosti kojenců. Tímto hlavním úkolem se WIZO musí zabývat a rovněž musí také pečovat o nově přicházející dívky, které se ve své rodné zemi rozhodly zapustit kořeny. A apelovala také na ostatní židovské ženy v diaspoře, aby si zodpověděly, jestli pro vybudování židovské domoviny dělají dostatek.

Sjezdu ženské sionistické organizace se zúčastnila také řada významných osobností, například dr. Weizmann, dr. Feiwel, dr. Eder, dr. Halpern, paní Dreifusová-Brodská, rabi dr.

¹⁷² *List židovské ženy*. 1927, I.(9.), str. 2.

Weil a čestná sekretářka exekutivy WIZO Ruth Franklinová. Z řeči dr. Weizmanna bylo patrné, že obdivuje práci ženské sionistické organizace, protože se nezaměřuje pouze na Palestinu, ale spolupracuje i s ostatními sionistickými organizacemi. Zejména v Anglii a v Americe se jim podařilo sehnat kontakty, které byly dosud mužům uzavřeny.

Na basilejském sjezdu se řešily také finanční záležitosti a rozpočet na další rok, který nemohl být naplněn, protože některé federace¹⁷³ nezaplatily celý příspěvek (2000 liber), ale pouze jeho část (725 liber), zbylé federace naopak své příspěvky navýšily, aby mohl být rozpočet dodržen. V posledních dvou letech vydala WIZO do Palestiny 18 547 liber, které byly rozděleny na hostel v Tel Avivu (3520 liber), hospodářskou školu v Nahalalu (7720 liber), péči o dítě a kliniky Seye Šalomu, Nordii a v jemenitské čtvrti (2706 liber). Na dívčí osady pak činil příspěvek již jenom 1500 liber, kvůli částečným příspěvkům od federací.

Je tedy nutné, aby se zvýšila propaganda organizace a federace byly při vybírání energičtější.

Další příspěvky pojednávaly o fungování života v Palestině. Tyto příspěvky přednesly Anita Müllerová-Cohenová, Maisel Schochatová, Ada Fischmannová. Z nich můžeme zmínit příspěvek Anity Müllerové-Cohenové, která kritizovala směr prací v Palestině a také to, že londýnská pobočka nechala bez povšimnutí potřeby měšťanské ženy, která přicestovala ve 4. aliji.

V příspěvku také hovoří o hlavním problému Palestiny, a to je organizace mas, na kterou WIZO zapomíná. Spíše, aby se věnovaly ženám, které následovaly manžela a pomohly jim usadit se, zaobíraly se romantickými představami, mladými dívkami a chaluze, pro které nechala postavit hostel a hospodářskou školu, dále se zabývala potřebami kojenců. Dospělé ženy, které již byly zvyklé na jistý životní standard, nechávala bez povšimnutí a pomoci lépe se adaptovat: [...] *Ale když se WIZO jmenuje světovou organizací, pak se nesmí starati pouze o mladou generaci v Palestině, nýbrž musí hlavně pracovati k tomu, aby zmírnila morální, duševní a materiální nedostatek měšťanské ženy v Palestýně, nositelky židovského tradičního ducha.*¹⁷⁴ Na druhou stranu, oceňuje založení zahrad v soukromých domech v Tel Avivu, získání židovských matek pro produktivní práci a požaduje, aby byla WIZO v Palestině, plně respektována.

Tuto ideu podpořila ve svém příspěvku i paní Lichtensteinová, která popsala fungování skupiny v Tel Avivu, která zdůrazňuje sociální a kulturně-výchovnou práci. Dále byl založen také Židovský ženský klub, umožňující vytvoření čistého ženského a duševního pohodlí mezi měšťanskými ženami.

¹⁷³ Belgie, Bukovina, Čína, Litevsko, Polsko, Maroko, Jižní Amerika

¹⁷⁴ *List židovské ženy*. 1927, I.(9.), str. 2.

V poslední části sjezdu se zabývaly finálním rozpočtem, resolucím týkající se práce v Palestině a galutech. Příspěvek pronesla také paní Helena Hana Thonová z Jeruzaléma, která zastupovala organizaci *Histradrut našim ivriot*, která požadovala, aby se WIZO zúčastnilo všech prací palestinských žen. Pro přesnější mapování prací vznikl návrh na založení Councilu v Palestýně, který bude zastupovat veškeré palestinské organizace. Council spolu s WIZO pak budou tvořit autoritativní orgán, který bude mít vliv při budování Palestiny.

Council WIZO pak zasedal 3. – 6. července 1928 v Berlíně a přítomny byly zástupkyně evropské exekutivy WIZO z Londýna¹⁷⁵, Prahy¹⁷⁶, palestinské exekutivy WIZO¹⁷⁷ a členky councilu z Československa¹⁷⁸, Bukoviny¹⁷⁹, Německa¹⁸⁰, Holandska¹⁸¹, Rakouska¹⁸², východního Haliče¹⁸³. Z londýnské exekutivy vystoupila s referátem paní Romana Goodmanová. Ten mimo jiné pojednával o vytvoření palestinské exekutivy, která úzce spolupracuje s londýnskou pobočkou, řádné propagační práce byly vykonány i mimo Palestinu, zejména ve východní Haliči, Rumunsku a Německu. Ústní propagandu v těchto zemích si vzala na starost Ada Fischmanová. Nové skupiny tak vznikly ve východní Haliči, Rumunsku, ale také v Maroku.

Dále byl v rámci councilu sjednán „*Kkeren Hanašim*“ (fond žen) na financování projektu „výstavba farmy“ v Nes Cionah. Financování projektu si vzala na starost rumunská federace, která se zavázala, že po dobu dvou let (1927-1929) bude pravidelně přispívat částkou 9000 liber. Vedení doufá, že tato činnost podpoří aktivního ducha i u dalších federací.

Keren haanašim se tak stane finálním nástrojem WIZO a pomůže rozšířit rozvoj a budování v Palestině za předpokladu, že federace dostojí svým finančním závazkům. Palestinský program zahrnuje mimo jiné založení zahrad a klubů, odborných knihoven, kurzy v hostelu, ruční práce, výcvik absolventek hospodářské a hospodyňské školy. Celková částka byla vypočítána na cca 2000 liber.

¹⁷⁵ Weizmannová, Goodmanová, Irwellová, Marksová, Sieffová

¹⁷⁶ Steinerová

¹⁷⁷ Hadasa Samuelová, Ada Fischmanová

¹⁷⁸ dr. Scheuerová

¹⁷⁹ dr. Lachsová

¹⁸⁰ Blumenfeldová, Meyerová

¹⁸¹ Polaková van Cleve

¹⁸² dr. Hofmanová

¹⁸³ Zimmermannová

4. 3. 1 Židovská ženská liga pro mír a svobodu v Československu

S postupujícím časem si československé ženy začaly uvědomovat také politickou situaci a začaly se o ni více zajímat. Na základě stanov schválených zemskou správou byla 20. října 1928 zřízena židovská pobočka Československé ženské ligy pro mír a svobodu¹⁸⁴. Spolek byl nepolitický, jednacím jazykem byl jazyk státní a jazyk německý. Hlavní ideou spolku bylo spojení židovských žen a žen ostatních národů, aby společně udržovaly mír a šířily myšlenky smíření mezi ostatními národy.

Ty by se měly šířit prostřednictvím schůzí, přednášek a shromáždění. Členem spolku se mohl stát každý, kdo byl židovského původu. Za zakladatele pak byli považováni ti, kteří věnovali příspěvek ve výši 3000 Kč. Představenstvo se skládalo z 15-20 lidí a bylo voleno na 3 roky. Z toho pak byly dále voleny, prezidentka, místopředsedkyně, zapisovatelky nebo pokladnice a generální tajemníci. Té také, spolu s prezidentkou patřila úloha reprezentativní.

V říjnu byla zvolena za prezidentku dr. Miriam Scheuerová, místopředsedkyněmi Irma Poláková, Fina Bradová, zapisovatelkami Roza Feigenbaumová a Pavla Redischová, pokladnicí Julie Engelová, generální tajemnicí dr. Bedřiška Marguliesová.

O tři roky později byla prezidentkou ligy zvolena Marie Schmolková, generální tajemnicí Miriam Scheuerová, první místopředsedkyní Hanna Steinerová, druhou místopředsedkyní Irma Poláková. Členky spolku byly Mína Arjeová, Tekla Freudová, Růžena Lederová, Dula Redischová, Marta Tauberová, Alice Bächerová¹⁸⁵.

Založení spolku vzniklo také z důvodu uvědomění si, že i ženy dokážou zastávat stejné funkce jako muži a během války i krizových situacích to dokázaly. Hodlaly se tak ubírat směrem, který by spojil ženy všech vyznání v jednotnou sílu bojující za mír. Po ukončení války dostaly možnost volebního práva do obcí, parlamentu a senátu. Židovské ženy se také považovaly za součást národa, u něhož je smysl pro pietu a mír obzvlášť vyvinut a může přinést něco nového. Doufaly, že tuto myšlenku budou sdílet všechny československé Židovky a ke spolku se přihlásí: „*Snad podaří se ženám spolu s pacifistickými muži na celém světě, že dostaví se doba, kterou náš velký prorok Jesajáš věštil: „A pásti se bude jehňátko s vlkem a meč promění se v pluh.“ A to netoliko ku blahu Židovstva, ale i celého lidstva.*“¹⁸⁶

¹⁸⁴ německy Jüdische Frauenliga für Frieden und Freiheit in der Tschoslovakischen Republik

¹⁸⁵ Některé z těchto členek byly také členkami WIZO

¹⁸⁶ *List židovské ženy: Orgán svazu WIZO*. Praha 1, 1928, II.(3.), str. 1.

4. 4. List židovské ženy / Blätter für die Jüdische Frau

Tento čtrnáctideník určený mladým sionistickým ženám s názvem List židovské ženy byl tiskovým orgánem svazu WIZO pro Československou republiku a vycházel jako příloha Židovských zpráv. Propagoval zejména národní a emancipační myšlenky.

První číslo vyšlo 26. února 1926 s úvodním proslovem: „*Počínáme dnešním číslem vydávati ženskou přílohu „List židovské ženy“. Není zapotřebí podotýkati, jak velmi mnoho záleží na tom, aby naše ženy měly pochopení pro své poslání, a aby o něm přemýšlely. [...] Necht' napiši nám upřímně o svých zkušenostech a o svých pochybnostech i problémech, které si dosud nemohly ujasnit, o názorech, ke kterým se propracovaly, necht' kladou otázky, dávají pokyny, poskytují rady.*“¹⁸⁷ Časopis vycházel dvanáctkrát ročně a redakce sídlila na adrese Celetná 22, Praha 1.¹⁸⁸

List židovské ženy byl redigován Reginou Litnerovou, která jej vedla k toleranci a odproštění sporů mezi sionisty, ortodoxii a asimilanty, kteří si své názory vyměňovali na stránkách Rozvoje a Židovských zpráv. Časopis spíše usiloval o naplnění požadavků židovské ženy a také, aby přinášela také hodnoty do českého prostředí. Duší Listu byla Irma Poláková, která do něj pravidelně psala příspěvky týkající se historie, politiky, židovských svátků. Dále zde publikovaly Marta Bauerová, Fina Bradová, Jarmila Blažková, Gréta Davidová, Růžena Jelínková, J. Kohnová, Berta Lichtensternová.¹⁸⁹

Časopis se věnoval všem oblastem židovské ženy, které se našly potřebné rady, novinky, pozvánky na oslavy svátků a výklad jejich historie, maškárních bálů, výzvy na ošacovací akce určené potřebným na Podkarpatské Rusi, atd. Pravidelně se zde také publikovaly výstupy z konferencí ženské organizace WIZO. Nedílnou součástí byly také zprávy z Palestiny, které informovaly o tamějším životě židovských žen a jejich rodin. Nechyběly ani literární útvary, např. četba na pokračování z knihy memoárů Glücken von Hameln v překladu Irmy Polákové.

List židovské ženy podporovaly také české ženy, jmenovitě třeba spisovatelka Gabriela Preissová, která vyjádřila sympatie k českožidovskému hnutí a myšlenka sionismu ji nepřišla nikterak nová: „*[...]neboť před osmačtyřiceti lety vykládal mi ji nadšeně venkovský učitel plaňanské židovské školy, pan Stern. Byl oddaným ale i hrdým strážcem ideálu, že Židé*

¹⁸⁷ *Listy židovské ženy*. 1926, I.(1.).str. 5

¹⁸⁸ Tamtéž, str. 5.

¹⁸⁹ MIKULÁŠEK, Alexej, Jana ŠVÁBOVÁ a Antonín B. SCHULZ A KOLEKTIV. *Literatura s hvězdou Davidovou 2.: Slovníková příručka k dějinám česko-židovských a česko-židovsko-německých literárních vztahů 19. a 20. století*. Vyd. 1. Praha: Votobia, 2002. ISBN 80-7220-082-8., str. 209-210.

*musí se domoci neúmornou snahou svého královského státu, aby mohli podávati světu svoje nesporně silné talenty pod vlastní značkou.*¹⁹⁰ Sama zůstala v celé hloubi své duše českou, ale přála si, „*aby respektabilní síly a talenty našich Židů vlily se do českého národa v jeden mohutný celek všude tam, kde tuto potřebu sami v sobě pocítí neochvějnou láskou k české kolébce.*“¹⁹¹

I když byl časopis politicky nestranný, antisemitské projevy, které se objevovaly v nežidovském literárním světě, nemohl nechat bez odezvy. Předsudky vůči židům a sionistům upozorňovala spisovatelka a poslankyně Božena Víková-Kunětická.

Irma Poláková obdivovala českou literaturu a v jednom čísle (č. 4, ročník 2) si posteskla, že ač židovská literatura disponuje velkým množstvím pohádek, hagadických příběhů, vyprávění a bajek, stále se nenašel nikdo, kdo by je mistrovky zpracoval tak, jak to umí Alois Jirásek nebo Božena Němcová.¹⁹²

List židovské ženy vycházel pouze do roku 1929, zatímco životnost jeho „německé sestry“ byla o něco delší. *Blätter für die Jüdische Frau* začal vycházet roku 1927 také jako čtrnáctideník a svou činnost ukončil v roce 1938. Stejně jako List se věnoval typicky ženským tématům jako rodina, móda, mateřství, atd. V článcích se věnovaly tématu o postavení samostatně výdělečných žen, svobodných matek, jejich kvalifikace, atd. Objevovaly se také články, které osvětlovaly úlohu židovské ženy z pohledu náboženství a židovských tradic.

¹⁹⁰ *List židovské ženy: orgán svazu WIZO pro Československo. V Praze: WIZO, 1927-1929. Praha, str. 8.*

¹⁹¹ *Tamtéž, str. 8*

¹⁹² *tamtéž, str. 210-211*

4. 5. Hanna Steinerová- duše československé WIZO

Chtěla jsem se v následující kapitole věnovat hlavním členkám WIZO, ale jelikož většina zmíněna pouze v archivních materiálech a další informace jsou těžko dohádatelné, zmíním tady jenom ty, o kterých se podařilo najít něco více.

V následujících několika řádcích se budu věnovat ženě, která stála za vznikem československé pobočky WIZO a byla jejím tělem i duší- Hanně Steinerové.¹⁹³

Hanna Steinerová, roz. Dubová narozená 27. 4. 1894 v České Lípě byla známá jako sionistická aktivistka, žurnalistka a sociální pracovnice. Část svého školního vzdělání získala v Anglii, kde na St. Paul's School studovala hru na klavír a byla oceněna jako klavírní virtuos.

V roce 1920 se provdala za gymnaziálního pedagoga Ludwiga Steinera. Již v Anglii se setkala se sionistickým hnutím a byla jím velmi ovlivněna. Po návratu do vlasti, organizovala nejprve místní sionistické skupiny v České Lípě. V roce 1925 navštívila světovou konferenci Mezinárodní organizace žen (WIZO) v rámci 14tého kongresu sionistů ve Vídni. Po návratu se přestěhovala do Prahy a založila zde pobočku WIZO a stala se její prezidentkou.

Díky jejímu vedení se československá pobočka v aktivních letech stala spolu s 12ti tisíci členkami, rozvětvených do 104 místních skupin, jednou z nejlépe organizovaných poboček. Hanna Steinerová se tak stala hlavní postavou československého sionistického života spolu s Jacobem Edelsteinem¹⁹⁴ a Emilem Marguliesem.¹⁹⁵

Od roku 1933 spolu s Marií Schmolkovou angažovala v Pomocném výboru pro uprchlíky a od roku 1934 spolu s Jacobem Edelsteinem ve výboru pro Židy z Podkarpatské Rusi. V březnu 1939 byla zatčena i vyslýchána gestapem a poté na tři týdny uvězněna. V tom samém roce vedla spolu s manželem oddělení pro židovské emigranty.

S blížící se nacistickou hrozbou, která znamenala jenom jedinou cestu, jim byla nabídnuta emigrace do Palestiny. Její syn Adolf a dcera Emmy odcestovali, Hanna s manželem tuto možnost odmítli, rozhodli se počkat. Práce bylo příliš a ona chtěla zůstat až do chvíle, kdy bude její práce stále prospěšná. Opatřování víz, ale bylo čím dál těžší. Byla

¹⁹³ Steiner, Hanna (Johannah, Hannah); geb. Dub (1894–1944), Sozialarbeiterin, Journalistin und Zionistin. <http://biographien.ac.at/oeb1> [online]. [cit. 2015-12-01]. Dostupné z: http://www.biographien.ac.at/oeb1/oeb1_S/Steiner_Hanna_1894_1944.xml

¹⁹⁴ Jacob Edelstein- významný představitel sionistického hnutí v Českoslovenku, předseda Palestinského výboru, v rámci něhož organizoval emigrace do Palestiny. Zahynul v roce 1945.

¹⁹⁵ Emil Margulies- zastánce politického sionismu, v letech 1931-35 předseda židovské strany, v roce 1939 emigroval do Palestiny.

obviňována z toho, že se Marie Schmolková nevrátila ze západu. Ta se za situaci své drahé přítelkyně cítila zodpovědná a všemi prostředky se jí snažila dostat za hranice. Dně nerozlučné přítelkyně se však již nesetkaly.

Mezitím se Jacob Edelstein snažil opatřit víza pro skupinku vedoucích sionistů. Šance na odjezd nakonec ztroskotaly- většinou jim nebyl odjezd povolen a pokud ano, neměli kam odjet a ani potřebná víza. Hannu Steinerovou se ještě pokusily dostat z Prahy ženské organizace, ale ani to se nakonec nepodařilo. V roce 1943 byli oba deportováni do Terezína. Ani zde nepolevila ze svých aktivit. Organizovala kurzy hebrejského jazyka, přednášky a kroužky. Vše v duchu Mezinárodní sionistické organizaci žen. V říjnu 1944 byla však spolu s manželem deportována do Osvětimi, kde zahynuli.

4. 6. Marie Schmolková- nebojácná bojovnice

Další významnou ženou, která stála v popředí nejen československé WIZO byla Marie Schmolková, vl. jménem Eisnerová. Narodila se v roce 23. 6. 1893 jako nejmladší potomek manželů Hynka a Julie Eisnerových ve Starém Kníně, okres Příbram.¹⁹⁶ Českožidovská rodina¹⁹⁷ se zřejmě později přestěhovala a bydlela v jedné zapadlé uličce Staré Prahy, nedaleko německé univerzity. Její otec vedl rodinný podnik, obchodovali především s textilem.

Po smrti otce převzala Marie spolu s matkou vedení celého podniku. V podnikání byla velice zdatná, ne jeden člověk konstatoval, že je stejně činná jako kterýkoliv jiný muž. Dařilo se jí dokonce tak dobře, že se posléze stala vedoucí jedné malé místní banky. Celá rodina protože byla silně asimilovaná a cítila se být příslušníkem českého národa.

V roce 1920 se Marie vdala za staršího a ovdovělého advokáta dr. Leopolda Schmolku. Jejich manželství bylo velmi šťastné, ale bohužel trvalo jen krátce. Dr. Schmolka v roce 1924 zemřel, což Marii hluboce ranilo. Rozhodla se odcestovat, nejprve do Egypta, kde měla známé a poté do Palestiny. Právě Palestina v ní zanechala hluboký dojem a určila její další osudové kroky.

Po návratu do Prahy navštívila Oskara Aschermann, ředitele Židovského národního fondu s prosbou, že by se ráda připojila k sionistickému hnutí. K WIZO se dostala i díky své kamarádce, české spisovatelce Gabriele Preissové. Ještě během jejího cestování po Palestině se sešla s Irmou Polakovou a domluvila jí schůzku. Jak vzpomíná Polaková setkání s Marií Schmolkovou bylo důkazem toho, že člověk si cestu k judaismu může najít nejenom přes slova, fotografie nebo politický záměr, ale i skrze obyčejnou cestu do Palestiny.¹⁹⁸

Marie Schmolková se v sionistických kruzích velmi rychle adaptovala, tato společnost pro ni byla druhým domovem. Záhy ji tak Polaková pozvala na setkání pražské pobočky WIZO, které pak zůstala věrná do posledního dechu.¹⁹⁹ Schmolková se brzy stala veřejně známou a oblíbenou osobou, ve WIZO ji pak příslušela funkce výkonné poradkyně a byla také členkou Židovské strany.

¹⁹⁶ NA Praha, viz. přílohy

¹⁹⁷ Blízký kamarád dr. Felix Weltsch ve svých vzpomínkách říká, že v rodině Eisnerových pobýhalo několik dětí. Z dochovaných materiálů můžeme ale nalézt pouze zmínku o její sestře Markétě, která se provdala do Vídně.

¹⁹⁸ *In Memoriam Marie Schmolka*. London: Marie Schmolka Society, 1944, str. 16

¹⁹⁹ tamtéž, str. 16

Spolupracovníci, známí a blízcí přátelé ji familiárně oslovovali Mařko. Jan Masaryk například vzpomínal, že na něj při prvním setkání působila dokonce odstrašujícím dojmem: *mužská chůze, krátké vlasy sčesané dozadu z příliš vysokého čela, věčný šedivý oblek a pánský klobouk vůbec nevypovídaly nic o ženě a dítěti v ní.*²⁰⁰ Také Irma Polaková vzpomínala, jak si s jejím zevnějškem dělala starosti, protože se spíše chovala jako muž a ve svých otřesných šedých šatech vítala každou návštěvu. A když se jí pokusila říct, aby si pořídila jedny slušné šaty, ve kterých by mohla reprezentovat, Mařka ji odpověděla: „*A to je vše, o co se staráš?*“²⁰¹

I její dům vyzařoval zvláštního ducha. Nacházel se v Kamzíkově ulici čp. 545, na Praze 1. Byl vybaven starodávným nábytkem a na stěnách byly obrazy od předních malířů. Právě zde přijímala většinu návštěv, pracovala dlouho do noci a poskytovala azyl potřebným. I když byla v sionistickém prostředí velice činná, přece jenom ji scházela pravá podstata toho všeho.

Ta přišla po roce 1933 s přílivem německých uprchlíků. Poté, co se Hitler chopil moci, přišly do Československa asi čtyři tisíce uprchlíků a zhruba stejný počet československých občanů, žijících v Německu. A nejen to- tragická byla i situace na Podkarpatské Rusi. Právě obětavá činnost pro uprchlíky se stala jejím životním posláním a díky němu se plně identifikovala s myšlenkou sociální práce. Její blízkou přítelkyní byla také novinářka Milena Jesenská a v článku *V zemi nikoho* ji vylíčila takto: „[...] *Tato žena zná osobně každého člověka, který v posledních pěti letech přešel hranice. Zná jejich osudy, zná jejich nebezpečí. Pod záplavou těchto osudů, jako by ani jejího vlastního nebylo. Pohybuje se věčně mezi životem a smrtí, mezi úřady londýnskými, pařížskými a pražskými, projížděla zemi nikoho, uprchlické tábory, loď, která byla dva měsíce na Dunaji před Bratislavou po záboru Rakouska. Vidí skoro samou beznaděj a podaří se jí po strašném úsilí vymoci jen málo naděje: ale je tak podivuhodně klidná, jako bývají věřící lidé.*“²⁰²

Spolu s Hannou Steinerovou se staly členkami *Pomocného výboru pro uprchlíky* a později byla Marie Schmolková požádána, aby reprezentovala výbor na mezinárodním poli. Pravidelně tak jezdila na setkání do Ženevy a později se Československo nestalo jen významnou delegací, nýbrž začalo být chápáno jako respektovaná autorita v uprchlické otázce.

²⁰⁰ *In Memoriam Marie Schmolka*. London: Marie Schmolka Society, 1944, str. 62

²⁰¹ Tamtéž, str. 17

²⁰² JESENSKÁ, Milena. *Nad naše síly: Češi, Židé a Němci 1937-1939: Články z týdeníku Přítomnost 1937-1939*. Vyd. 1. Olomouc: Votobia, 1997. ISBN 80-7198-233-4., str. 155.

V roce 1936 se tento výbor přetransformoval do organizace pod názvem HICEM²⁰³ a Schmolková se stala prezidentkou československé pobočky. Často cestovala a podařilo se jí sehnat důležité kontakty. S Hannou Steinerovou a WIZO, tak byly de facto hlavními organizátorkami uprchlické krize. Díky jejich nepřetržité práci se jim podařilo zachránit několik tisíc emigrantů, které stihly poslat do bezpečí. Pracovaly ve dne v noci bez odpočinku. V kanceláři Marie Schmolkové denně zvonily telefony, denně u jejích dveří klepali lidé s prosbou o pomoc. Nikdy je neodmítla.

Roku 1937 založila a vedla *Comité Central*- spojení organizací, poskytující pomoc Židům, křesťanským komunistům, sociálním demokratům a německým liberálním demokratům. Zajišťovala jim základní potřeby jako jídlo, oblečení, peníze, střechu nad hlavou, kurzy českého jazyka, sociální pomoc a pomoc s emigrací. Nejdůležitější složkou této organizace ale bylo maření vynucených emigrací německých uprchlíků z Prahy do českých zemí, jak plánovala agrarární vláda v červenci 1937. Tento fungující řetězec vzniknul díky koalici křesťanů, Židů, Čechů, Němců a liberálů.²⁰⁴

O rok později byla situace ještě komplikovanější, zejména pro židovské uprchlíky. Bylo obtížné nalézt země, která by jim poskytla víza. V červenci 1938 odjela na mezinárodní konferenci o uprchlících do Francie a v prosinci se snažila získat podporu pro německé, rakouské a československé emigranty u Ligy národů během konference v Paříži.²⁰⁵

Krátce po svém příjezdu zjistila, že do úřadu Sociální péče a HICEMU vtrhla tajná policie, aby uzavřela úřady a odvedla zaměstnance. Hanna Steinerová držela v ruce seznam jmen, kteří by v případě příchodu Němců, byli v nebezpečí a podařilo se jí ho předat Michaelu Jakobimu. Tomu se podařilo utéct, ale Steinerová byla zatčena.

Marie Schmolková poté ihned odešla na gestapo, kde řekla, že ona je ředitelkou HICEMU. Byla okamžitě zatčena.²⁰⁶

Díky vzpomínce Pauly Weissové si můžeme lépe přiblížit tehdejší situaci. Po zatčení byly odvedeny do malé cely, primárně určené pro čtyři osoby. Toho času se v této cele nacházelo 32 žen, nalepená jedna na druhou a měly pocit, že nemohou přežít jediný den. Část z nich byla vzdělaná a zvyklá na vyšší standard, část zase ne, přesto si vzájemně dokázaly být nápomocné a oporou. Velký dík patřil také české strážní, která je v noci během spánku

²⁰³ Název vznikl sloučením organizací HIAS, ICA a Emigration Direction

²⁰⁴ WEIN, Martin J. *National Cleansing and Wars of Authenticity: Czech Nationalism and Jewish politics 1897-1952: Nazi Germany's (Czecho)-Slovakia: The Second Republic, The "Protectorate" and The Nazi Genocides (1938-1945)*. 2007, str. 255

²⁰⁵ Tamtéž, str. 255

²⁰⁶ BONDY, Ruth. *Jacob Edelstein*. Vyd. 1. Praha: Sefer, 2001, str. 125.

přikrývala vlněnými dekami nebo kabáty, častokrát někde „omylem“ nechala balíček cigaret a sirky.

Marie Schmolková byla podle jejích slov i v takovýchto chvílích sama sebou. Snažila se všemi udržovat kontakt, vyprávěla humorné historky a zážitky z Ruska, Egypta a Palestiny. Ostatní ženy si jí velice vážily a respektovaly jí. Když psychika a síla ostatních slábla, začala jim předávat svou vlastní, která vycházela z víry v judaismus a železné vůle přežít.

Sama povětšinu doby ležela, protože ji trápil ischias a vedla dlouhé a hluboké debaty s Hannou Steinerovou.

Po výsleších byla většina převezena do pankrácké věznice, kde k nim přistupovali jako k obyčejným kriminálníčkům. Marie byla diabetička a kvůli nedostatku léků se její stav horšil, trpěla hlavně únavou a pouze výjimečně byla schopna vykonávat denní procházky. I když navenek nikdy nedávala nic najevo, v noci ji bylo slyšet, jak sténá bolestí. Paula se stala jejím opatrovníkem, z pytlů slámy udělala polštáře, aby se jí lépe leželo, další jí dala pod nohy, aby ulevila kolenům. Odebrala jí veškeré sladkosti a dohlížela na její diabetickou dietu. Inzulín jí byl podán teprve po zásahu Roberta Stopforda, jež hrozil mezinárodním skandálem, pokud ženě, uznávanou po celém světě, okamžitě neopatří potřebnou lékařskou péči.²⁰⁷

Nejvíce se strachovaly, když byla povolána do Petschekova paláce, hlavního sídla gestapa. I přes veškerou bolest, která ji sužovala, na ni nebylo nic znát. Pečlivě si upravila vlasy, oblékla se a s bojovnou kuráží v očích odešla. Nikdo nevěděl, zda se ještě do cely vrátí. Vrátila se ale jako hrdinka a vše do detailu popsala. Po tom všem, ale bylo vidět, že jí tato zkušenost fyzicky i mentálně vyčerpala. Energii pak čerpala četbou anglických detektivek, které jí posílal předseda okresního soudu.

Marie Schmolková byla propuštěna po třech měsících 28. června 1939. V srpnu pak odcestovala na další pařížskou konferenci HICEMU a Jointu s příspěvkem o hledání cest, jak akcelarovat emigraci protektorátních Židů. O pár dnů později začala válka a Marie se již do vlasti nevrátila, ale s pomocí přátel odjela do Anglie a usadila se v Londýně.

Z dopisu dr. Josefu Popperovi lze vyčíst, že nebyla zrovna šťastná: „[...] *pracuji sice v jedné organizaci, ale bez Hanni už mi to nečiní takové potěšení. Doufám, že se jí podaří odejít do Palestiny a mně také.*“²⁰⁸

V říjnu 1939 dostala na stůl myšlenku, která počítala se zřízením Československého židovského a politického orgánu, reprezentující postoje své postoj v Anglii. Marie se do této organizace pustila s vervou, byl to pro ni impulz, že i v exilu lze zastávat názory

²⁰⁷ Tamtéž, str. 125

²⁰⁸ *In Memoriam Marie Schmolka*. London: Marie Schmolka Society, 1944, str. 25

československých Židů (Hnutí za obnovení svobodné a demokratické československé republiky). Hrála také aktivní roli v přípravě Národního koncilu československých Židů a byla členem exekutivy až do své náhlé smrti²⁰⁹ 29. března 1940.

Smrt ji zastihla uprostřed práce a vlila smutek do srdcí všem jejím přátelům a spolupracovníkům. Nikdy si ani na vteřinu nestěžovala. Přemýšlela o plánech do budoucna, na to, jak by se po válce nejlépe vyřešil židovský problém zejména v Československu, jak jim pomoci najít produktivní práci, jak je vzdělávat, atd. Rady lékařů o tom, aby pravidelně odpočívala, si nebrala k srdci. Jediné, co jí zajímalo, byli lidé v nouzi. Ona sama byla v takových chvílích nedůležitá.

²⁰⁹ Zemřela na srdeční záchvat den před setkáním s Weizmannem a anglickou královnou. Viz BONDY, Ruth. *Jacob Edelstein*. Vyd. 1. Praha: Sefer, 2001, str.

5. Československo a problematika uprchlíků po roce 1933

Ve třicátých letech, 20. století se situace v Evropě díky nástupu nacismu k moci začala prudce měnit. Zhoršení česko-německých vztahů se dotklo také Československa. Vlivem těchto událostí, začaly do země proudit davy německých uprchlíků, hledajících přístřeší nebo přestupní stanici pro další možnost emigrace. Československo jako jedna z mála zemí, nevyžadovala víza od těch, kteří měli platný německý pas. Řada uprchlíků, přirozeně, překračovala hranice ilegálně, nejlepším místem pro přechod byly Krkonoše nebo Bavorský les. Když se poté registrovali v jedné z uprchlických organizací, dostali povolení k pobytu.²¹⁰

O uprchlíky se začala starat celá řada židovských spolků a institucí, jmenovitě Židovská ústředna pro sociální péči, charitativní ženské spolky nebo pražská lóže B'nai B'rith. Aktivní role se ujali sionisté, kteří založili Židovský spolek pro německé uprchlíky a peněžní podporu získávali od židovských komunit v zemi. Předsedou spolku byl dr. Josef Popper, dlouholetý předseda československé velelóže B'nai B'rith, praktické záležitosti pak měly na starost viceprezidentky Marie Schmolková a Hanna Steinerová, které se sociální práci věnovali již s organizací WIZO.

Hlavním úkolem bylo sjednocení sociálních aktivit pod jednu organizaci. V roce 1927 tak vznikla organizace HICEM sloučením organizací HIAS (Hebrew Sheltering and immigrant Aid Society), ICA (Jewish Colonization Association) a Emigration Direction.²¹¹ Vedení organizace sídlilo v Paříži a úzce spolupracovalo s JDC (Joint Distribution Committee), která měla na starost registraci židovských uprchlíků a jejich usazování v nových domovech. V roce 1935 vznikla pražská pobočka HICEM²¹² a její prezidentkou se stala Marie Schmolková. S pomocí Hanny Steinerové a Chaima Hoffmanna se organizace stala hlavním střediskem v pomoci uprchlíkům. Obě ženy se jim věnovaly natolik, že už jim nezbýval čas na šíření sionistických myšlenek, jak vzpomíná Irma Polaková: „*Když Prahu zaplavily ohromné masy německých uprchlíků, stály tu Hanna Steinerová a Marie Schmolková připraveny chránit je a pomoci jim. Já jsem tehdy měla být ta třetí v této práci- avšak odmítla jsem. Když jsem si uvědomila, do jakých rozměrů se jejich práce rozrůstá, a že to tentokrát*

²¹⁰ *The Jews of Czechoslovakia: Historical studies and surveys, Volume II.* New York, N. Y.: Society for the history of Czechoslovak Jews, INC., 1971, 565-566

²¹¹ ČAPKOVÁ, Kateřina. *Češi, Němci, Židé?: Národní identita Židů v Čechách 1918-1938.* Vyd. 1. Praha: Paseka, 2005, str. 297.

²¹² Bratislavská pobočka HICEMU vznikla 17.května 1938, delegátkou byla představitelka slovenské WIZO Gizi Fleischmannová a Oskar Neumann.

*pohlí všechnu jejich sílu a energii, rozhodla jsem se zůstat na stráži v práci pro sionismus.*²¹³

Organizace v prvních letech podporovala uprchlíky, poskytovala jim nocleh, lékařskou péči a oblečení. Připravovala také speciální programy pro děti uprchlíků, například výuku na základní židovské škole v Praze, kde probíhaly i kurzy češtiny. Nepočítala však s tím, že se zde uprchlíci usadí natrvalo. Zpočátku byla uprchlická politika liberální a dovolila jim vstoupit do země, i když měli mnozí propadlé doklady, např. v roce 1935 mělo z dvou tisíc dvě stě dvaceti uprchlíků, pouhých 10% platný pas.²¹⁴ V zákonech však nebyla zmínka o azylu, proto byli považováni za cizince žijící na území jiného státu. Výjimkou byli polští Židé a komunisté, těm chtěla přístup zamezit úplně.²¹⁵

Uprchlickou politiku pak sjednocoval zákon z roku 1935: každý cizinec, pobývajíc na československém území po dobu dvou měsíců a déle, musel požádat o povolení k pobytu. To mu mohlo být přiděleno v určitých oblastech a v některých naopak zakázáno.²¹⁶

V roce 1937 navrhlo československé ministerstvo zahraničí plán na přemístění německých emigrantů do chudších oblastí, např. Českomoravské vrchoviny. Po řadě protestů, plánovali výstavbu uprchlického tábora ve Svatobořicích na jihu Moravy.

Usnadněním také bylo, že se v Praze nacházela početná německojazyčná menšina, zastupující německou kulturu a divadlo. Někteří se také zapojili do společenského dění a pracovali jako novináři, například šéfredaktor Prager Presse a důvěrník prezidentů Masaryka a Beneše, esejista Paul Eisner. Noviny Bohemia vedl Gustav Kauder, přední novinář, který do Československa prchl před Hitlerem. Když v březnu 1939 dorazila německá vojska do Čech, spáchal sebevraždu.²¹⁷ Vznikaly také nové publikace. Heinz Pol a Hermann Zucker pracoval v antinacistickém magazínu *Simplicats* s českým satirikem Adolfem Hofmeisterem a berlínským karikaturistou Erichem Godalem.

I umělci patřili mezi imigranty, například Arnold Marlé, Fritz Valk, Ewald Schindler, kteří pracovali u filmu a v divadle. Pražskou německou společnost rozšířili intelektuálové jako Alfred Wolfstein, Heinz Liepmann, Kurt Kersten a další. Sionisticky orientovaní

²¹³ Tamtéž, str. 229

²¹⁴ GROSSMANN, Kurt R. *The Jews of Czechoslovakia: Historical studies and surveys, Volume II.: Refugees to and from Czechoslovakia*. New York, N.Y.: Society for the history of Czechoslovak Jews, INC., 1971, s.str. 568.

²¹⁵ FRANKL, Michal. Druhá republika a židovští uprchlíci. In: *Židovská menšina ve třicátých letech: sborník přednášek ve Vzdělávacím a kulturním centru Židovského muzea v Praze v říjnu 2003 až červnu 2004*. Praha: Židovské muzeum v Praze, 2004, str. 46.

²¹⁶ Tato rozhodnutí se odvozovala také od teritoriálního zákona z roku 1936, které vymezovala pohraniční pásmo strážené armádou. Ta měla také právo zamezit uprchlíkům vstup do těchto oblastí.

²¹⁷ *The Jews of Czechoslovakia: Historical studies and surveys, Volume II*. New York, N. Y.: Society for the history of Czechoslovak Jews, INC., 1971, str. 584.

spisovatelé a novináři se připojili k vydávání *Selbstwehru* Felixe Weltsche a také v *Jewish Revue*, který se zabýval mezinárodní situací, bojoval proti Hitlerovi a podporoval rozvoj Palestiny. Usídlilo se zde také exilové vedení sociální demokracie (SoPaDe), ke které se přidružili levicovní intelektuálové, politici a umělci.

Mnoho intelektuálů našlo uplatnění i v českých novinách jako *České slovo* nebo *Lidové Noviny*. Schůzky novinářů a politiků se konaly na různých místech- v hotelu Eden, Ambassador, Alcron, Šroubek, Zlatá Husa.

5. 2. Krize Podkarpatské Rusi

Ne všichni ale patřili k těm šťastným. K silnému přílivu německých uprchlíků se přidala také krize východu, zejména tíživá situace na Podkarpatské Rusi. V tomto období je kromě vysoké nezaměstnanosti, postihly také velké záplavy. Palestinský výbor²¹⁸ proto požádal o přidělení dvou set imigračních povolení.

V roce 1935 přišla radostná zpráva z Jeruzaléma a povolení byla přidělena. Tento skutek byl pro mnohé velice cenný, protože málokdo z východních imigrantů si mohl cestu uhradit sám. Židovská agentura tehdy cestu neplatila, naopak vybírala dvě a půl libry za organizační poplatky. Členové imigračního oddělení ale nepovažovali takovou imigraci ztrátovou. Byla to příležitost pro mladé lidi, kteří tak mohli v Palestině začít budovat nový život.²¹⁹

V Praze byl také založen *Výbor na pomoc Židům z Podkarpatské Rusi*, jejímiž členy byli hlavní osobnosti tohoto období- Josef Popper, Hanna Steinerová a Marie Schmolková. Spolek původně zahájil svou činnost 27. října 1934 pod názvem *Židovský ženský výbor pro Podkarpatskou Rus*. Dle stanov byl nepolitický a věnoval se dobročinným účelům a poskytoval podporu trpícím obyvatelům na Podkarpatské Rusi v kulturní a hospodářské oblasti, zaopatřování potravin, poskytování bezúročných půjček, zřízení domovů a škol, podpora mládeže.²²⁰

Příjmy získávaly od členů, formou darů a během dobročinných akcí- výstavy, koncerty, filmová nebo divadelní představení, atd. Příspěvky se řadily do třech kategorií:

1. zakladatelé- ti, kteří spolku věnovali částku nejméně 10.000,- Kč
2. přispívatelé- ti, kteří spolku věnovali částku nejméně 1.000,- Kč
3. podporovatelé- ti, kteří spolku věnovali částku nejméně 100,- Kč

²¹⁸ Palestinský výbor vyřizoval emigrační certifikáty do Palestiny.

²¹⁹ BONDY, Ruth. *Jacob Edelstein*. Vyd. 1. Praha: Sefer, 2001,

²²⁰ AHMP, SK 1083 (II/973)

Na valné hromadě konané 28. května 1935, byly do představenstva zvoleny: Marie Schmolková (předsedkyně), Hanna Steinerová (místopředsedkyně), Irma Polaková (jednatelka), Elsa Englanderová (pokladnice).²²¹

V archivních materiálech se dochovala sbírková listina za rok 1935, takže si pro představu můžeme udělat obrázek o tom, jak spolek nakládal s penězi. V březnu věnoval 5000,- Kč na školní děti, v dubnu pak putovalo 7000,- Kč na obuv, na učně 2000,- Kč, na malé děti 1500,- Kč.²²²

V roce 1936 byl název spolku změněn na Židovský pomocný výbor pro Podkarpatskou Rus, stanovy však zůstaly stejné. Detailnější zápis z valné hromady se dochoval z 15. března 1938, kdy byli do čela představenstva zvoleni: dr. Josef Popper (předseda), Marie Schmolková (místopředsedkyně), Josef Treulich (jednatel), Vladimír Dux (pokladník), Tekla Freudová (zapisovatelka).²²³

V Praze byl také zřízen poradenský institut, který měl pomáhat při výběru povolání. Hlavním cílem bylo, aby se podkarpatská Židé vyučili kvalifikovanému řemeslu v místě bydliště. Tím se tak mělo zamezit jejich odchodu z postižené oblasti na západ republiky. Židé, kteří z této oblasti přicházeli, byli nekvalifikovaní, živili se jako pouliční prodavači nebo profesionální žebráci na svatbách a slavnostech bar micva.²²⁴ Dívky se často stávaly obětmi překupníků, kteří je nutili k obchodním sňatkům nebo prostituci.

Tato vnitřní migrace dělala starosti místním Židům, nijak se netajili svou nechutí vůči východním Židům. K problému se vyjádřila Marie Schmolková ve své stati *O sociální práci*. Nabádá své židovské souvěrce, aby před tímto problémem nezavírali oči, protože jediné vzájemná spolupráce jej může vyřešit. Sama emigraci považuje za určitý židovský osud a je potřeba se s tím vyrovnat. Uvádí příklady; organizaci JOINT, která pomohla přistěhovalcům z Východní Evropy a HICEM, jež zastřešuje emigrace z Evropy. Ta sleduje každého příchozího i vystěhovalce, protože i v židovském společenství se mohou vyskytnout nepohodlní jedinci: „*Na to nestačí síla Židovstva, aby na sebe vzala i břemeno péče o své úchylné a kriminální živly. Tato prostá úvaha sama již ukazuje směrnicí primérní naší sociální práce: vychovávat zdravou, zdatnou, bezúhonnou mládež, která by obstála v těžkém údělu židovské existence, neb náš osud vyžaduje víc zdatnosti a zodpovědnosti k celku než každý jiný.*“²²⁵

²²¹ Tamtéž.

²²² Kompletní sbírková listina, viz přílohy

²²³ AHMP, SK 1083 (II/973)

²²⁴ BONDY, Ruth. *Jacob Edelstein*. Vyd. 1. Praha: Sefer, 2001,

²²⁵ SCHMOLKOVÁ, Marie. *O sociální práci. Židovský kalendář*. 1937, str. 115

Za hlavní sociální problém Československa považuje Podkarpatskou Rus. Republika v tomto období, spojovala na svém státním území dvě geografické, historické a kulturně odlišné větve Židovstva. Chassidické masy ve východní části republiky, neúměrně rostou, kdežto v západní části se asimilované židovstvo soustředí do velkoměst, tím se omezuje počet porodů a klesá populace. Dříve či později tak dojde ke splynutí k těmto, na první pohled odlišných vnímání židovského života.

Díky tomuto splynutí dojde k problémům jako je chudoba, nemoci, kriminálnost a nebudou na ně stačit jenom dobročinné a ženské spolky. Marie Schmolková volala po jednotné organizaci, která by koordinovala veškerou sociální práci, vytvářela statistiky a snažila se vylepšit tehdejší situaci.²²⁶

Sionisté naopak viděli hlavní problém v narušení ekonomiky, protože podkarpatští Židé patřili k nejnižší vrstvě společnosti a vyostřovali problémy. Proto viděli naději v odborné přípravě, díky které najdou lepší uplatnění v republice nebo Palestině.

S podporou odborných příprav vypomáhal JOINT, neboť Palestinou v roce 1935 zmítala hospodářská krize a bylo nutné pečlivě vybírat uchazeče o vystěhování. Palestinská krize však v mnohých vyvolala pocit, že v bídě mohou žít i doma a tak se žádosti o vystěhování od východních Židů snížily.

²²⁶ Tamtéž, str. 116.

5. 3. Židovští uprchlíci v Československu po roce 1938 a jejich “vystěhování

Situace se dále zhoršovala. Po anexi Rakouska v roce 1938, bylo čím dál více jasné, jak se budou nacisté stavět k židovskému národu. Československá vláda nařídila uzavření hranic a v případě průniku, pohraniční stráž posílala uprchlíky zpět. Známy je případ skupiny asi 50 burgenlandských Židů vyhnaných z Kittsee a sousední vesnice. Bez možnosti zavazadel byli odvezeni na malý dunajský ostrov poblíž československých břehů, kde byli ráno objeveni pohraniční policií. Ta je odvezla zpět do Bratislavy, odtud však byli záhy vyhoštěni do Maďarska a poté zpět do Rakouska.

Bratislavská židovská obec proto najala vlečnou loď, aby skupinka vyhoštěných dostala na maďarskou stranu Dunaje. Nakonec ale nedostali povolení k pobytu a museli na lodi přečkávat v nuzných podmínkách. Prosebné žádosti byly posílány do celého světa, zůstaly však bez odezvy. Marie Schmolková navštívila loď v červenci a po návratu do Prahy vypracovala s Jacobem Edelsteinem plán záchrany: čtyři staří lidé dostanou povolení zůstat v Československu; deset uprchlíků s pomocí příbuzných získá vízum do Spojených států; dvanáct obdrží přistěhovalecké osvědčení jako průkopníci.²²⁷ Marie Schmolková záhy odcestovala do Paříže a Londýna, kde zajistila podporu JOINTU a Palestina poslala slíbená víza.

V červenci roku 1938 se konala konference v Eviánu, svolaná americkým prezidentem Rooseveltem, který chtěl docílit nalezení vhodného útočiště pro uprchlíky z Německa a Rakouska. Většina států ale argumentovala tím, že z hlediska hospodářské krize nebo přelidněnosti, nemůžou uprchlíky přijímat (výjimku tvořily pouze některé jihoamerické státy). Ke zhoršení situace došlo také vlivem událostí během křišťálové noci.²²⁸ Po těchto událostech bylo v Československu evidováno 171 401 uprchlíků, z toho bylo 141 037 české národnosti, 10 496 německé národnosti a 18 673 Židů. Takovýto nápor přistěhovalců neměl v historii země obdoby. Srovnatelná může být situace haličských uprchlíků během první světové války. Většina z nich byli ortodoxní Židé a společnost je považovala za pouhé příživníky.

²²⁷ BONDY, Ruth. *Jacob Edelstein*. Vyd. 1. Praha: Sefer, 2001, str. 90.

²²⁸ FRANKL, Michal. Druhá republika a židovští uprchlíci. In: *Židovská menšina ve třicátých letech: sborník přednášek ve Vzdělávacím a kulturním centru Židovského muzea v Praze v říjnu 2003 až červnu 2004*. Praha: Židovské muzeum v Praze, 2004, str. 47.

Vlivem událostí také došlo ke zřízení *Úřadu pro péči o uprchlíky* v listopadu 1938 (ten se později přejmenoval na Ústav pro péči o přistěhovalce). Zatímco po první světové válce měla péči o uprchlíky na starost dobročinná zařízení a spolky, nyní tyto starosti převzal stát. V případě českých imigrantů počítal s rychlou integrací do hospodářského života.

Jediné řešení, které se nabízelo pro Židy a Němce bylo vystěhování. Emigrace byla nezbytná zejména kvůli silícímu nacionalismu a antisemitismu z Německa. Situace však byla tíživá a zásoby peněz se tenčily. Stejně jako možnosti. Úřad péče o uprchlíky a vystěhovalcecký výbor spolupracovali s židovskými pomocnými organizacemi, HICEMEM a Palestinským výborem.

Československá vláda začala po Mnichovu vyjednávat o finanční podpoře na náklady spojené s vystěhovalectvím. Marie Schmolková na poradě vysokého komisariátu u Společnosti národů pro pomoc uprchlíkům z Rakouska a Německa velmi důrazně prohlásila: „Česko-Slovensko poskytovalo uprchlíkům právo azylu tak, že se jim – ovšem relativně – vedlo lépe než v jiných zemích. Po mnichovské dohodě je však prakticky nemožné, aby Česko-Slovensko poskytovalo azyl dál. Další pobyt německých uprchlíků v Česko-Slovensku znamená jednak značné osobní nebezpečí pro uprchlíky, jednak politické nebezpečí pro susedské vztahy Česko-Slovenska s Německem vůbec.“²²⁹ Tato řeč byla na dlouholetou zástupkyni uprchlíků, obdivuhodná.

Britové nakonec poskytli půjčku ve výši 8 miliónu liber a 4 miliony liber jako dar- z této částky bylo vyčleněno 500 tisíc liber na emigraci židovských uprchlíků z Československa do Palestiny. Československá národní banka mohla peníze vydávat jenom pod dohledem britského styčného úředníka, Roberta Stopforda. Ten byl vůči židovským uprchlíkům velice otevřený, což u Britů nebylo zvykem.²³⁰

Palestinský výbor řešil také problém s nedostatkem certifikátů. Jakob Edelstein se nakonec se s palestinskou stranou dohodl, že ti, kteří chtějí odjet, musí při příjezdu prokázat jistý finanční obnos. Z částky vyhraněné na emigraci byly pořízeny tzv. kapitalistické certifikáty pro 2500 osob. Dramatický byl transport, který legálně odjížděl ze 14. na 15. března 1939, den před obsazením německými vojsky. Cestovali jim také významní sionističtí intelektuálové, např. Max Brod.²³¹

²²⁹ JESENSKÁ, Milena. *Nad naše síly: Češi, Židé a Němci 1937-1939: Články z týdeníku Přítomnost 1937-1939*. Vyd. 1. Olomouc: Votobia, 1997. ISBN 80-7198-233-4., str. 154.

²³⁰ Tamtéž, str. 53

²³¹ Tamtéž, str. 55

Po vypuknutí války byly již možnosti emigrace značně omezené²³². Jedinou možností byla pomoc židovských organizací a příbuzných v zahraničí. Židé neměli povětšinou ani potřebné finanční prostředky. Některé země navíc zrušily již vydaná víza a další země jejich vydávání na dobro ukončily. Hanna Steinerová konstatovala, že jedinou možností jsou Filipíny a jihoamerické státy.²³³ Ta se o emigrační záležitosti musela starat sama. Marie Schmolková byla v době vyhlášení války v Paříži a na prosby přátel nakonec zůstala za hranicemi.²³⁴

Z rozkazu říšského protektora byl zřízen emigrační fond *Zentralstelle*, který si přivlastnil veškerý majetek emigrantů. Židům ubývaly pracovní možnosti, docházelo k arizaci židovského majetku a odevzdávání cenností. Jejich ekonomická situace se den ode dne zhoršovala.

Veškeré záležitosti spadaly pod Ústřednu pro židovské vystěhovalce, kterou vedli přední sionisté- mezi nimi i Hanna Steinerová, která měla na starost oddělení pro propagaci emigrace. Ústředna byla jedinou oficiální organizací pro židovské obyvatele v protektorátním Československu. Ostatní židovské spolky a organizace byly z nařízení říšského protektora postupně likvidovány.

Hanna Steinerová ale nezoufala. Stále se snažila vyhledávat země, které by Židy přijaly- jako spojka fungovala organizace HICEM v Šanghaji. Cestu ztěžovaly technické překážky, ale vždy se našlo řešení. František Friedmann odjel do sídla HICEMU v Lisabonu a pokusil se zajistit místa na lodích, byť jen pro jediného člověka. Než na podzim roku 1941 definitivně zavřely brány, díky železnému vůli Hanny Steinerové se podařilo dostat za hranice pětistovce lidí. Poslední krok se před uzavřením jedné židovské kapitoly, podařil.²³⁵

²³² Po obsazení i nadále podporovaly německé úřady vystěhování- oficiálně do října 1941

²³³ BONDY, Ruth. *Jacob Edelstein*. Vyd. 1. Praha: Sefer, 2001, str.

²³⁴ viz kapitola 4. 6.

²³⁵ Tamtéž, str. 220.

Závěr

Cílem práce bylo poskytnout komplexní pohled na činnost židovské ženské organizace WIZO v Československu, konkrétně činnost její pražské pobočky, která během První republiky dosáhla výrazného rozmachu. V tomto období měla na 104 dalších poboček v Čechách a na Moravě a hlásilo se k ní 12 tisíc aktivních členek.

V první kapitole je zobrazena sociální práce a její vývoj od dob středověku až po období První republiky. Zpočátku byla sociální práce myšlena jako charitativní činnost, kterou vykonávaly náboženské instituce. Vznikem samostatného státu došlo k jejímu výraznému rozvoji a založení sociální politiky. Díky tomuto pokroku vznikla síť kvalifikovaných pracovníků, kteří pomáhali potřebným na odborných pracovištích. Dále je představen také počátek židovské sociální práce, která byla zpočátku tvořena skupinami dobrovolníků v rámci pohřebních spolků nebo charitativních organizací a svou pravou podobu získala až po vzniku nového státu. V kapitole také najdeme kořeny spolkového života v českých zemích. Pověštinou šlo o spolky dobročinné s charitativním zaměřením, ale také spolky zájmové, řemeslné, apod. Mezníkem byl rok 1867, kdy začal platit spolkový zákon pro celou monarchii a platil i po vzniku ČSR. Spolkům se dařilo hlavně ve 20. letech, po okupaci ale mnohé z nich zanikly.

Druhá kapitola se věnuje vzniku sionismu a jeho počátkům v českých zemích. Dále se v ní dočteme také o vstupu ženského elementu do sionistických řad založením organizací v Německu, Rakousku a Velké Británii. Židovské ženy pocítily touhu stát se součástí světa mužů a věřily, že jim svými schopnostmi mohou být rovny. Podporou jim byl sám i Theodor Herzl, který ve svém článku *Ženy a sionismus* napsal: „*Co jsou ženy pro sionismus? Nechci říct, nic. Co dělají a mohou dělat? Víceméně všechno.*“²³⁶

Třetí kapitola se zabývá založením organizace WIZO v Evropě. Na počátku stály myšlenky moudrých a vlivných žen, které na svých cestách po Palestině, viděly bídu a utrpení. Hlavním cílem organizace tak bylo pomoci potřebným, kteří budují židovskou domovinu. WIZO se začala angažovat v oblastech vzdělávání, ekonomiky, sociálních služeb, zemědělské výuky. Finanční prostředky a podporu sháněly z dobročinných sbírek, fondů a příspěvků od vlivných osobností židovského života. Organizace navázala kontakt také s ženskými organizacemi v Palestině- dodávala jim potřebné materiály, vybavení, rady a

²³⁶ HOFMANN, Martha. *Festschrift anlässlich des zehnjährigen Bestandes der Weltorganisation zionistischer Frauen (Women's international Zionist Organisation) Zentrale: London / herausgegeben von Martha Hofmann*. Vyd. 1. Wien: Jos. Hajek's Nig. Friedrich Holzer & Co., 1930, str. 24.

peněžní podporu. Řídila řadu center pro matky s dětmi, pro školy, zakládala zemědělská družstva, která z mladých lidí vychovávala oddané sionisty a zemědělce. Během několika let vznikly pobočky po celém světě.

Čtvrtá kapitola se podrobněji věnuje jedné z nich. Československá pobočka WIZO vznikla odtržením od dosavadního spolku Jüdische Fraeuenverein v roce 1925 v čele s Hannou Steinerovou. Dočteme se zde o stanovách a fungování spolku, jejich člencích, hlavní náplni apod. Činnost organizace je podrobněji mapována také díky periodiku List židovské ženy. Nejaktivnějšími členkami byly prezidentka Hanna Steinerová a Marie Schmolková. Ty se kromě práce pro organizaci angažovaly v pomoci uprchlíkům. Poslední léta organizace WIZO nejsou zcela zřetelná. Pravděpodobně se zbylé členky dále věnovaly naplňování hlavních cílů a propagování sionismu. Spolek byl oficiálně zlikvidován v roce 1940 a po válce znovu obnoven.

Závěrečná pátá kapitola zobrazuje tehdejší prvorepublikovou situaci po roce 1933. Hlavním tématem byla imigrace německých uprchlíků, ale také krize na Podkarpatské Rusi. Činnost WIZO je zde zmíněna okrajově, protože tyto záležitosti řešily Marie Schmolková a Hanna Steinerová spolu se členy Palestinského výboru a organizací HICEM. Hlavní náplní jejich práce byla emigrace židovských uprchlíků před nacistickou hrozbou. Krize se stupňovala po roce 1938 a po vypuknutí války, byla šance na záchranu, velice mizivá.

Práce se zaměřila pouze na část československé pobočky WIZO, nutno ale říci, že pro další vývoj práce je stěžejní a velice podstatná, protože tvořila hlavní jádro celého hnutí. Další úhel činnosti organizace představovala také moravská část: zejména centra v Brně a Ostravě. I tak by ale byla kompletní pouze česká část. Následovat by ji mohla i část slovenská, kde se pobočky WIZO vyskytovaly ve větších slovenských městech. Za zmínku určitě stojí bratislavská pobočka a její představitelka Gisi Fleischmannová. Pokračovat tak ve "WIZO" tematice se mi jeví jako smysluplné a byla by škoda jej opouštět. Je to možnost, jak poskytnout odborné i laické veřejnosti další pohled na dějiny československého Židovstva.

Seznam použitých pramenů a literatury

Primární prameny

a.) Archivní materiál

Archiv hlavního města Prahy (AHMP)

Fond MHMP II - Spolkový katastr

Signatura XXII/0216 – Jüdischer Frauenverein- Ženský spolek židovský, karton 833

Signatura 15 350 (XXII/ 1326) – Židovská ženská organizace pro Čechy 1925-1950, karton 833

Signatura 1083 (II/ 973) – Židovský ženský Výbor pro Podkarpatskou Rus 1934-1940, karton 833

Národní archiv Praha (NA)

Spis Marie Schmolkové- PŘ Praha, 1931-1940, sign. S 3958/1, karton 10807

b.) Dobový tisk

Národní knihovna (NK)

Příloha Židovských zpráv: *List židovské ženy: orgán svazu WIZO pro Československo. V Praze: WIZO, 1927-1929*

Sekundární literatura

Monografie

AVINERI, Šlomo. *Zrození moderního sionismu*. Vyd. 1. Praha: Sefer, 2001, 250 s. Judaika. ISBN 80-859-2428-5.

BONDY, Ruth. *Jacob Edelstein*. vyd. 1. Praha: Sefer, 2001, 487 s. Judaika; sv. 11. ISBN 80-85924-23-4.

ČAPKOVÁ, Kateřina. *Češi, Němci, Židé?: národní identita Židů v Čechách 1918 až 1938*. 2., přeprac. vyd. Praha: Paseka, 2013. 367 s. ISBN 978-80-7432-294-5.

Dějiny zemí Koruny české. 2. opr. a dopl. vyd. Praha: Paseka, 1993, 328 s. ISBN 80-851-9260-8.

FRANKL, Michal. *"Emancipace od židů": český antisemitismus na konci 19. století*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2007, 403 s. ISBN 978-80-7185-882-9.

HOFMANN, Martha. *Festschrift anlässlich des zehnjährigen Bestandes der Weltorganisation zionistischer Frauen (Women's international zionist organisation) Zentrale: London / herausgegeben von Martha Hofmann*. vyd. 1. Wien: Jos. Hajek's Nig. Friedrich Holzer & Co., 1930, 96 s.

HOF, Ulrich Im. *Evropa a osvícenství*. Vyd. 1. Praha: Lidové noviny, 2001. ISBN 80-7106-394-0.

HRADSKÁ, Katarína. *Gizi Fleischmannová: návrat nežiaduci*. 1. vyd. Bratislava: Marenčin PT, 2012, 188 s., [24] s. obr. příl. ISBN 978-80-8114-116-4.

In Memoriam Marie Schmolka. London: Marie Schmolka Society, 1944, 35 s.

KIEVAL, Hillel J. *Languages of Community: The Jewish Experience in the Czech Lands*. Vyd. 1. Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 2000, 312 s.

KIEVAL, Hillel J. *Formování českého židovstva: národnostní konflikt a židovská společnost v Čechách 1870-1918*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2011, 399 s. ISBN 978-80-7432-174-0.

KRUPP, Michael. *Sionismus a Stát Izrael: historický nástin*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 1998, 242 s. Moderní dějiny. ISBN 80-702-1265-9.

KŘEŠŤAN, Jiří et al. *Židovské spolky v českých zemích v letech 1918-1948*. vyd. 1. Praha: Sefer, 2001, 191 s. ISBN 80-85924-27-7.

LAŠŤOVKA, Marek, Barbora LAŠŤOVKOVÁ, Tomáš RATAJ, Jana RATAJOVÁ a Josef TŘIKAČ. *Pražské spolky: Soupis pražských spolků na základě úředních evidencí z let 1895-1990*. vyd.1. Praha: Scriptorium, 1998, 840 s. ISBN 80-902151-9-X.

MATOUŠEK, Oldřich et al. *Základy sociální práce*. vyd. 3. Praha: Portál, 2012, 309 s. ISBN 978-80-262-0211-0.

MENDELSON, Ezra. *The Jews of East Central Europe between the world wars*. Bloomington: Indiana University Press, c1983, xi, 300. ISBN 02-533-3160-9.

MIKULÁŠEK, Alexej, Jana ŠVÁBOVÁ a Antonín B. SCHULZ A KOLEKTIV. *Literatura s hvězdou Davidovou 2.: Slovníková příručka k dějinám česko-židovských a česko-židovsko-německých literárních vztahů 19. a 20. století*. Vyd. 1. Praha: Votobia, 2002. ISBN 80-7220-082-8.

Otázka genderu: Případ Gisi Fleischmannová. JEHUDA, Bauer. *Úvahy o holokaustu*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2009, s. 173-189. Stíny. ISBN 978-80-200-1739-0

PĚKNÝ, Tomáš. *Historie židů v Čechách a na Moravě*. 2., přeprac. a rozš. vyd. Praha: Sefer, 2001. 702 s. ISBN 80-85924-33-1.

PLAMÍNKOVÁ, Františka. *Economic and social position of women in the Czechoslovak republic*. Prague, 1920, 19 s.

ROSE, Alison. *Jewish women in fin de siècle Vienna*. 1st ed. Austin, Tex: University of Texas Press, 2010. ISBN 978-029-2721-593.

ROTHKIRCHENOVÁ, Livie. Československé Židovstvo: Vzestup a úpadek (1918-1939). BONDYOVÁ, Ruth. *Na křižovatce kultur: historie československých Židů*. Praha: Mladá Fronta, 1992, s.

SKILLING, H a Miloslav KORBELÍK. *Matka a dcera: Charlotta a Alice Masarykovy*. Vyd. 1. Praha: Gender Studies, 2001, 157 s. ISBN 80-902367-9-0.

ŠEDINOVÁ, Jiřina. Židovské ženy v Praze v 16.-18. století. *Documenta Pragensia XIII*. Vyd. 1. 1996: 91-100.

WEIN, Martin J. *History of the Jews in the Bohemian Lands*. Vyd.1. Brill, 2015. ISBN 9789004301269.

WEIN, Martin Joachim. *A history of Czechs and Jews: a Slavic Jerusalem*. New York, NY: Routledge, 2015, xvi, 261 pages. ISBN 9781315749143-.

Články, studie, akademické práce

BARTÁKOVÁ, Daniela. *Hašomer Hacair a Tchelet Lavan v Československu (1918–1938) – komparativní studie sionistických mládežnických organizací*. Olomouc, 2010. 122 s. Diplomová práce. [Filozofická fakulta Univerzity Palackého](http://theses.cz/id/b8yxct/104965-541274198.pdf). Vedoucí práce Marie Crhová. Dostupné online <http://theses.cz/id/b8yxct/104965-541274198.pdf>

BERKOWITZ, Michael. Transcending "Tzimmes and Sweetness": Recovering the History of Zionist Women in Central and Western Europe 1897-1933. SACK, Maurie. *Active Voices: Women in Jewish Culture*. Urbana: University of Illinois Press, 1995, s. 41-62. ISBN 0-252-06453-4.

ČAPKOVÁ, Kateřina. Československé sionistické hnutí v nových historických souvislostech. In: *Židovská menšina v Československu ve třicátých letech: Sborník přednášek z cyklu ve Vzdělávacím a kulturním centru Židovského muzea v Praze v říjnu 2003 až červnu 2004*. Praha: Židovské muzeum, 2004, s. 65-72.

ČERMÁKOVÁ, Radka a . Československá republika- nový stát ve střední Evropě a Židé. In: SOUKUPOVÁ, Blanka a Marie ZAHRADNÍKOVÁ. *Židovská menšina v Československu ve dvacátých letech: Sborník přednášek z cyklu ve Vzdělávacím a kulturním centru Židovského muzea v Praze*. Praha: Židovské muzeum v Praze, 2003, s. 9-20. ISBN 80-85608-72-3.

FRANKL, Michal. Druhá republika a židovští uprchlíci. In: *Židovská menšina ve třicátých letech: sborník přednášek ve Vzdělávacím a kulturním centru Židovského muzea v Praze v říjnu 2003 až červnu 2004*. Praha: Židovské muzeum v Praze, 2004, s. 45-56.

LHOTOVÁ, Markéta. Stillhaltekommissar Reichenberg a Aufhaufonds Gesellschaft Wien-Reichenberg - reorganizace spolkového života v sudetské župě podle rakouského vzoru. *Fontes Nissae- Prameny Nisy: historie-památky-umění* [online]. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2012, 2015-11-25, **2012**(2): 2-13 [cit. 2015-11-25]. Dostupné z: http://issuu.com/npu-liberec/docs/fontes_sazba_02_0212_fin.indd

JESENSKÁ, Milena. *Nad naše síly: Češi, Židé a Němci 1937-1939: Články z týdeníku Přítomnost 1937-1939*. Vyd. 1. Olomouc: Votobia, 1997. ISBN 80-7198-233-4.

SOUKUPOVÁ, Blanka a . Češi-židé. K identitě českožidovského hnutí. 1918-1926. In: SOUKUPOVÁ, Blanka a Marie ZAHRADNÍKOVÁ. *Židovská menšina v Československu ve dvacátých letech*. Praha: Židovské muzeum v Praze, 2003, s. 51-64. ISBN 80-85608-72-3.

SCHMOLKOVÁ, Marie. O sociální práci. *Židovský kalendář*. 1937, roč. 18, s. 114-119.

WEIN, Martin J. *Czechoslovakia's First Republic, Zionism and The State of Israel*. Vyd. 1. Atlanta, Georgia, United States, 2001, 160 s. Master's Thesis. Emory University.

Internetové zdroje

BEIZER, Michael. American Jewish Joint Distribution Committee. *The YIVO Encyclopedia of Jews in Eastern Europe* [online]. [cit. 2015-12-02]. Dostupné z: http://www.yivoencyclopedia.org/article.aspx/American_Jewish_Joint_Distribution_Committee

Hadassah, the Women's Zionist Organization of America. *Hadassah Medical Center* [online]. [cit. 2015-12-01]. Dostupné z: <http://www.hadassah-med.com/about/hwzoa.aspx>

HECHT, Louise. Jeitteles Family. *The YIVO Encyclopedia of Jews in Eastern Europe* [online]. [cit. 2015-12-02]. Dostupné z: http://www.yivoencyclopedia.org/article.aspx/Jeitteles_Family

Historická období. *Česká obec sokolská* [online]. [cit. 2015-12-02]. Dostupné z: <http://sokol.eu/obsah/5405/historicka-obdobi>

KIEVAL, Hillel J. Hilsner Affair. *The YIVO Encyclopedia of Jews in Eastern Europe* [online]. [cit. 2015-12-01]. Dostupné z: http://www.yivoencyclopedia.org/article.aspx/Hilsner_Affair

Siegfried Lehmann. *Wikipedia, Free Encyclopedia* [online]. [cit. 2015-12-01]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Siegfried_Lehman

Steiner, Hanna (Johannah, Hannah); geb. Dub (1894–1944), Sozialarbeiterin, Journalistin und Zionistin. *Http://biographien.ac.at/oebl* [online]. [cit. 2015-12-01]. Dostupné z: http://www.biographien.ac.at/oebl/oebl_S/Steiner_Hanna_1894_1944.xml

VERAWEIZMANN 1881 – 1966. *Jewish Women's Archive* [online]. [cit. 2015-12-01]. Dostupné z: <http://jwa.org/encyclopedia/article/weizmann-vera>

WIZO: Who we are/Our history. *WIZO- Women's International Zionist Organization* [online]. [cit. 2015-12-01]. Dostupné z: <http://www.wizo.org/who-we-are/our-history.html>

Seznam zkratek a symbolů

ČSR – Československá republika

HICEM – Název vznikl odvozením HIAS, ICA a Emigration Direction

HNI- Histadrut Nashim Ivriot (Hebrew Women's Organization)

JCA - Jewish Colonization Association

JOINT – American Jewish Joint Distribution Committee

NSDAP – Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei

STIKO – Stillhaltekommissar

UŽ – Ustredňa Židov

WIZO – Women's International Zionist Organization

YMCA - Young Men's Christian Association

Seznam příloh

Příloha č. 1- podobizna Marie Schmolkové na jejím cestovním dokladu

Příloha č. 2- Rebecca Sief

Příloha č. 3- první zasedání anglické WIZO

Příloha č. 4- dr. Vera Weizmann

Příloha č. 5- protokol o zatčení Marie Schmolkové

Příloha č. 6- ukázka z periodika List židovské ženy

Příloha č. 7- kompletní sbírková listina z roku 1935 na pomoc Podkarpatské Rusi

Přílohy

Příloha č. 1

Příloha č. 2

Příloha č. 3

Příloha č. 4

Dne 16. III. 19 39 o 13 hod. v Praze Praha V. ul. Jachymova č. 3.

ZADRŽEN (A) BYL (A)

pro z úředního rozkazu *! akce odleďní zaj. věcí čimtelů kamotů
po sm. pravit. !*

jméno Marie SCHMOLKOVÁ roz. Eisnerová
nar. dne 23. 6. 1893 v Praze okr. Praha
křtěn v žid okr.
domovská obec Starý Vín okr. Příbram
stav vdova národnost židovské náboženství židovské
povolání soukromnice bytem Praha I. Vamzikova III.
školní vzdělání obec. škola a vyšší dívčí voj. služba

Rodiče: otec Hynek	manžel-ka Dr. Leopold SCHMOLKA mrtev
povolání otce obchodník -mrtev	děti bezdětné
matka Julie roz. Vatzová	U osob mladistvých (do 18 let):
byt rodičů mrtví	Jméno poručníka
sourozenci Markéta	jeho byt
	poručenský soud

Zadržení provedl Elznic, Pájek, Sandholz
policejní ředitelství
okr. pol. kom., odd. prohlédnut Pořík v přítomnosti Jirous

Vlastní věci: *5060*
~~5060~~ K., 2 cizí mince,
svazek 6. klíčů v koženém pouzdře,
1 plnicí pero, 2 hřebeny, 1 peněženku,
1 tužka, 1 kožené rukavice, 1 aktovka,
1 žlutý prsten *1. hodinky*

Dolické věci:

Osobní doklady (datum, číslo, místo a úřad vyhotovení):

Spoluúčast s

Převzat ve věznicí odd. bezpeč. dne 16. III - 39 o hod. 14 20
prohlédnut *Josef Herman* umístěn v cele č. 7

Číslo vězně:

3244

Otisky prstů:

Zatčení nařídil:

saill

Příloha č. 5

List židovské ženy.

Redakce a administrace: Praha I, Celetná 22. — Telefon 244-3-9. — Účet pošt. spoř. 83405. — Předplatné: na celý rok Kč 12.—
Vychází dvanáctkrát ročně. — Organ svazu WIZO pro Československo. — Rediguje: Regina Litnerová. — Příloha „Židovských zpráv.“

Třicet let.

Dne 28. srpna 1897 svolal do té doby skoro neznámý dr. Theodor Herzl do Basileje židovské delegáty ze všech končin světa. Bylo to po prvé po tisícileté letargii, že vzhopili se Židé opět k činu: zkoumali prostředky k utváření vlastní židovské budoucnosti.

To má být skutečný obsah prvního kongresu. Nekonale větší byl jeho morální význam a účinek; Židé uvědomili si znovu své poslání mezi národy a toto vědomí znovuzrozeného národnostního citění působí na sionistickou práci a bude na ni vždy působiti, určuje a stupňuje morální požadavky na její vykonavatele.

Od významného okamžiku — prvního kongresu — uplynulo přechů třicet let.

Třicet let sionistického snažení bylo vyplněno drobnou prací organizační, nesmírně obtížnou prací fyzickou, sebezapřením a obětavostí, bojnými pochybnostmi i hřejivou nadějí, vždy a v každém případě ale velikou, neskonale láskou...

Vzrůst a vzrůst sionistické organizace za těchto uplynulých třicet let dovedou nejvíce posouditi staří její veteráni a političtí odpůrci, tedy ti, kteří při první výzvě postavili se nadšeně pod modro-bílý praporek, a ti, kteří od prvního okamžiku odmítli spolupráci na židovském díle a stali se jeho protivníky.

Prvých byl malý hoioušek, druhých byly celé řady.

Desítkami delegátů uposlechno výzvy Theodora Herzla a dostavilo se do Basileje pod dojemem, že dostane se jim v doznání době židovského státu; dva tisíce sjede se jich na ono místo v těchto dnech a vědomím, že je cesta k dosažení své pomsty a trůna a že si vyzáda dalších námah a obětí. A v tom spočívá velikost sionistické věci. Zakotvila se tak hluboko v židovské krvi, v nichž od pravěků držela, že nedovele a bláhový politický nebo jakýkoliv neštěstí vše zlomí a její vyznavače žádný požadavek odvrhne.

Před třiceti lety ignorovali sionističtí odpůrci sionismus, jeho stoupence nebrali vážně, sňadavovali je, směli se hlouznivým jejich naděm.

Dnes zájevá se celý světový tisk, celá

*Klasická linie krku jest nezbytnou
k dokonalé
kráse*

**Dzvik
silného krku
a sírumy**

Uze s úspěchem poťrati o jemu zabrdnú, užho-li
se denně i žebřiko

**Geševy
jodové čokolády.**

K dostání ve všech lékárnách!

Příloha č. 6

Zlínkovy listiny 1935

Vydaly jsme tento obnos následovně dle účtů -

30. 3. 1935	Pro školní děti v P.K.R.	5000	
16. 4.	" Za obuv " "	7000	
5. 2.	" " " "	4000	✓
20. 5.	" Za kozy " "	3000	✓
10. 10	" Za posílání šatstva " (Kirchenburg)	2106.30	
6. 11.	" Za účty " P.K.R.	2000	
21. 10	" pro malé školní děti "	1500	✓
1. 10	" Za obuv "	373	
	Za prsta atd.	2070	
		<hr/>	
		25000 00	

Barbára Englanderová
Kobladnice

Židovská ženská pomocná
komitě pro Podkarpatskou
Rus -

v Praze

10. 12. 1935

Potvrzujeme tímto, že shora uvedené obnosy byly
v uvedených dnech námi poukázány.

ppa. PETSCHER A SPOL.

Anotace

Cílem práce je popsat a analyzovat pražskou pobočku WIZO, a to její představitelky, spolupráci s dalšími židovskými organizacemi a jejich přínos židovské společnosti.

Jednotlivé kapitoly nejprve stručně představují vývoj spolkového života a počátky sociální práce v Československu. Druhá kapitola představuje sionismus, jeho počátky a místo v tehdejší prvorepublikové společnosti. Třetí a čtvrtá kapitola jsou věnovány samotné organizaci WIZO. Pátá kapitola nastiňuje problematiku uprchlické krize, která započala rokem 1933 a pokračovala až do vypuknutí druhé světové války.

Klíčová slova: WIZO, sionismus, židovské ženy, sociální práce, spolkový život, Československo, Palestina

Anotation

The main aim is describe and analyse the Prague branch of Wizo the representative cooperation with other Jewish organizations and their contribution to Jewish society. The individual chapters present first a brief development of community life and the beginnings of social work in Czechoslovakia. The sekond chapter presents Zionism, its origins and place in what was then the First Republic society. The third and fourth chapter are devoted to the WIZO organization itself. The fifth chapter outlines the issue of the refugee crisis, which began 1933 and continued until the outbreak of World War II.

Key words: WIZO, Zionism, Jewish Women, Social work, Social life, Czechoslovakia, Palestina